

p 400 (2)

Uuuu Uuuu

Könyvtáros

'83 | 6

IK

Vajszló lányok népviseletben, 1919.

Vajszló képeslap a század első évtizedéből

A vajszlói Kodolányi-ház kertje

Ormánsági fejfák

**Képek a Tájak—emlékek—
könyvtárak
című sorozatunk
legújabb írásához (352. oldal)**

**A Nyugat-nak ebben a számában jelent meg
Kodolányi elbeszélése, a Sötétség**

NYUGAT

FŐSZERKESZTŐ: IGHOTUS

SZERKESZTŐK: BABITS MIHÁLY, GELLÉRT OSKÁR, OSVÁT ERNŐ

MUNKATÁRSAINK: ELEK ARTÚR, FENYŐ MIKSA, FÖST MILÁN, KARINTHY FRIGYES,
KOSZTOLÁNYI DEZSŐ, LACZKÓ GÉZA, MÁRCSIZ ZSIGMOND, NAGY LAJOS,
SCHÖPFLIN ALADÁR, SZIMI GYÜLLA, TERSÁNSZKY J. JENŐ, TÓTH ÁRPÁD

TARTALOM:

MÁRCSIZ ZSIGMOND: És akkor meghalt a mese (Mese)
DR. GÖSSWEIM SÁNDOR: A zsidóhárdás patológiája
MARIÁSZ GYÜLLA: Béke a háborúban (Emlékek)
ERD. GUSTÁV: Menedékek (Regény III.)
SCHÖPFLIN ALADÁR: Rákosi Viktor
KOVÁCS MÁRK: Döntéskézi dal (Vers)
KOSZTOLÁNYI DEZSŐ: A méhvészlet agóniája és reinkarnációja
SZABÓ LŐRINC: Blask... (Vers)
KODOLÁNYI JÁNOS: Sötétség (Elbeszélés)
FALSI TAMÁS: Nyolcvanas évek (Regény II.)
REMÉNYI JÓZSEF: Edgar Leo Masto...

FIGYELŐ:

ESZ ERNŐ: Egyedbej... magyar népviselet
SALNYI ALADÁR: R. dékában... történet
ELEK ARTÚR: Halmassal... emlékek
MEVÉRY IVÁN: Fehér Kálmán... A görbe...
SZABÓ LŐRINC: Dr. új...
SALNYI ALADÁR: Halmassal...
KÉVRY JÓZSEF: „A magyarok..."

SZEPTEMBER 1.

17-18. SZÁM

ELŐFIZETÉSI ÁRA
EGY ÉVRE ... 1000 K
FÉLÉVRE ... 500
NEGYEDÉVRE 250
EGYES SZÁM 50

KÖLFOLDÓN:
EGÉSZ ÉVRE 1600 K
FÉLÉVRE ... 800
NEGYEDÉVRE 400
EGYES SZÁM 60

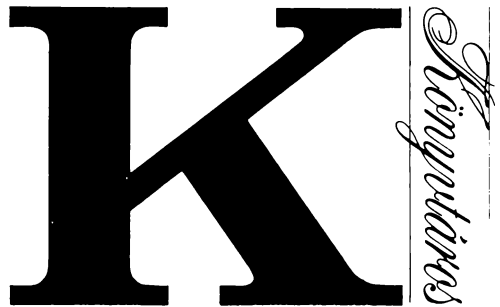
XV. ÉVFOLYAM
117-18. SZÁM
1922. IX. 1.

MEVÉRY IVÁN ÉS SZABÓ LŐRINC
VI. KER., VILMOS CSÁSZÁR-ÚT 51. H.
TELEFON: 29-82

MEJELLENIK:
MINDEN HÓ 1-ÉN ÉS
17-18-AN

Kötés szám ára 100 korona

33. évfolyam, 6. szám
1983. június

TARTALOM

Kovács Ilona	Véleményem szerint	315
Nagy Attila	Kultúra és lelki egészség	316
Gereben Ferenc	„Miért nem jár Ön könyvtárba?”	318
Péter László	A debreceni műhely III. (<i>Könyvtárak—műhelyek</i>)	326
	Pályázati felhívás	328
	Az Országos Könyvtárügyi Tanács fórumairól (<i>P. I.</i>)	329
Somkuti Gabriella	A Könyvtárosegyesület vállalta a szakma gondjait. Beszélgetés Zsidai Józseffel , az MKE leköszönt elnökével	331
Elekes Eduárdné—		
Loridon Ilona	Három hálózat kiadványa (<i>Fórum</i>)	334
Budai Tamás	A pedagógusok információellátása és a pedagógiai információs rendszer (<i>Visszhang</i>)	335
KÖNYVTÁRI ÉLET		
Nagy Zsolt Csabáné	Könyvtármozi: irodalomnépszerűsítés játékfilmmel!	338
	A műszaki egyetemi könyvtárak IV. szakmai szemináriuma (<i>R. M.</i>)	339
	Kérünk egy történetet. . .	340
A LAPOKBAN OLVASTUK	Pajtás	341
HÍREK		343
	A tanácsi és a szakszervezeti közművelődési könyvtárak (szolgáltatóhelyek) 1982. évi fontosabb adatai	344
LÁTÓKÖR		
Simay Norbert	Bemutatjuk a Belkereskedelmi Kutatóintézet szakkönyvtárát	347
Tüskés Tibor	Kodolányi János szellemi szülőföldjén (<i>Tájak—emlékek—könyvtárak</i>)	352
Dr. Móra László	Gáspár Margit. 1893—1980 (<i>Könyvtárosok és bibliográfusok</i>)	360
Láncz Sándor	Feledy Gyula (<i>A Könyvtáros galériája</i>)	365
KÖNYVTÁRI SZAKIRODALOM		
Vargha Balázs	Gyermekkönyvtárak a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár történetében	366
Tóth András	A máriapócsi baziliták cirillbetűs könyvei	368
SZAKMAI FOLYÓIRATOK — HÁLÓZATI HÍRADÓK		370
	Kitüntetések	374
	Láttuk	374
	Hallottuk	374
KÖNYVTÁRI KIADVÁNYOK		375
A lapunk e számában közölt grafikák Feledy Gyula alkotásai		

Из содержания

Геребен Ференц: Почему снижается число посетителей библиотек? (Результаты и опыт одного исследования) (318);
Петер Ласло: Сотрудничество дебреценской университетской библиотеки с крупными библиотеками города (326);
Статистические данные советских и профсоюзных массовых библиотек о 1982 г. (344);
Шимау Норберт: Представляем специальную библиотеку Исследовательского института по внешней торговле (347).

From the contents

Ferenc Gereben: Why does the number of library users decrease? (Results and lessons of a survey) (318);
László Péter: Cooperation between the Debrecen University Library and other big libraries of the town (326);
Statistical data on council and trade union public libraries for 1982 (344);
Norbert Simay: Library of the Research Institute on Domestic Trade (347).

Aus dem Inhalt

Ferenc Gereben: Warum vermindert sich die Zahl der Besucher der Bibliotheken? (Die Ergebnisse und Lehren einer Aufnahme) (318);
László Péter: Die Zusammenarbeit der Universitätsbibliothek von Debrecen mit den Grossbibliotheken der Stadt (326);
Die statistischen Daten der allgemeinbildenden Räte- und Gewerkschaftsbibliotheken vom Jahre 1982 (344);
Norbert Simay: Wir präsentieren die Fachbibliothek des Forschungsinstituts für Innenhandel (347).

Cikkeink szerzői

Elekes Eduárdné, a Szekszárdi Megyei Könyvtár igazgatóhelyettese; *Gereben Ferenc*, az Országos Széchényi Könyvtár, Könyvtártudományi és Módszertani Központ munkatársa; *Láncz Sándor* művészettörténész; *Loridon Ilona*, a Szekszárdi Megyei Könyvtár munkatársa; *dr. Móra László*, az Országos Műszaki Könyvtár és Dokumentációs Központ ny. osztályvezetője; *Nagy Attila*, az OSZK KMK munkatársa; *Péter László*, a szegedi Somogyi Könyvtár tudományos tanácsadója; *Simay Norbert*, a Könyvtáros olvasószerkesztője; *Somkuti Gabriella*, az OSZK osztályvezetője; *Tóth András*, a Petőfi Irodalmi Múzeum ny. osztályvezetője; *Tüskés Tibor* író, könyvtáros (Pécs); *Vargha Balázs*, a Budapest főszerkesztője.

KÖNYVTÁROS
A MŰVELŐDÉSI
MINISZTERIUM
LAPJA

INDEX: 25449

Főszerkesztő: **Gerő Gyula**

A szerkesztőség címe: 1111 Budapest, Bartók Béla út 32.

Telefon: 451-758, 664-805

Kiadja a **Lapkiadó Vállalat**

1073 Budapest, Lenin krt. 9—11, Tel.: 221-285. Levélcím: 1906 Budapest, Pf. 223.

Felelős kiadó: **Siklósi Norbert**

Egyetemi Nyomda — 83.8926 Budapest, 1983

Felelős vezető: **Sümeghi Zoltán** igazgató

A szöveg fényszedéssel készült

Terjeszti a Magyar Posta. Előfizethető a hírlapkézbesítő postahivataloknál és a Posta Központi Hírlap Irodánál (Postacím: Budapest V., József nádor tér 1. — 1900) közvetlenül vagy postautalványon. valamint átutalással a KHI 215—96 162 pénzforgalmi jelzőszámra. Előfizetési díj ½ évre 60 forint. Egy szám ára 10 forint. Külföldön terjeszti a Kultúra Külkereskedelmi Vállalat. H—1389 Budapest. Postafiók 149.

Véleményem szerint

**KOVÁCS
ILONA**
az Országos
Széchenyi
Könyvtár
osztályvezetője

az utóbbi évtized nemes törekvése a határon túli magyarság kulturális gondozásának vállalása. Tiszteletreméltó felelősségérzés hajtotta szellemi életünk legkiválóbbjait, hogy ezt igényként, illetve követelményként megfogalmazzák, s utat nyissanak a ma már sok eredményt felmutató és sok új programot kezdeményező törekvéseknek.

Az anyanyelv és a nemzeti hagyományok szerepének, a nemzeti vagy etnikai hovatartozás felismerésének fontosságát a program megvalósításán dolgozók mindkét oldalról átélik és képviselik. Folyik az eszközök számbavétele és az eszköztár, a módszerek bővítése. Szép eredményeket hoztak például az anyanyelvi táborok, a nyári egyetemek és a külföldi magyar egyesületek vezetőinek itthoni látogatásai, nő a magyar iskolák iránti igény, bővül a magyar kulturális programok exportja, szépen halad a külföldi magyar szellemi értékek számbavétele. E gazdagodó program kereté-

ben nem sok szó esik azonban a könyvtárakról, mint olyan intézményekről, amelyek az anyanyelvi kultúra és a hagyományok fenntartásának és a magyarságról alkotott kép alakulásának legfontosabb eszközei közé tartoznak.

Az anyanyelvi mozgalom születésekor *Váci Mihály* Az oldott kéve, meditáció az amerikai magyarok kultúrájáról (*Összegyűjtött művei. 2. kiad. Bp. 1982, Magvető, 1260—1266. l.*) című írásában újra és újra visszacseng a gondolat: „nincs könyv”, „nagyon hiányoznak az ifjúsági könyvek”, „semmilyen könyvük nincs, a magyar klasszikus vagy mai magyar irodalom könyveiből egy példány sem áll rendelkezésükre”. Javaslatai sorából kirajzolódik a magyar közösségek magyar könyvekkel, igazi jó olvasmányokkal történő ellátásának fontossága, ki nem mondottan, de gondolataiból kiolvashatóan a könyvtárak szervezésének, könyvtárak ajándékozásának szükségessége.

Mi történt azóta? Akármilyen történt is, nem elegendő. Bizonyára sokat segíthetnénk például ajánlójegyzékek összeállításával, a megfelelő szakmai és adminisztratív csatornáknak kiépítésével; a kapcsolatok megszervezésével pedig hozzájárulhatnánk új könyvtárak felállításához, illetve a meglévő könyvtárak anyagának felfrissítéséhez. Meg kellene keresni azokat a módokat és eszközöket, amelyek színvonalasan és hatékonyan tudnák szolgálni a határon túl élő magyarságot olvasási igényeinek kielégítésében. El kéne gondolkodnunk azon, amit Váci Mihály évekkal ezelőtt így fogalmazott meg:

„Az Olvasó népért mozgalom annyi jó ötlete és terve között még kísérlet sem volt arra módot keresni, hogy az Olvasó népért mozgalom ne csak a hazai tanyák és falvak népét próbálja olvasó néppé nevelni, hanem nyerje meg azokat is, akik talán nagyon messze, de önként és szívesen olvasnák irodalmunkat.”

Kultúra és lelki egészség

Az elmúlt évtizedben eltűnt egy város házának térképéről: egy kisebb megyeszékhely lélekszámának megfelelő számú, azaz 40 ezer ember lett öngyilkos Magyarországon. Ráadásul a kilátások továbbra sem rózsásak: folyamatosan növekszik az alkoholfogyasztás, a válások aránya sem csökken, ennek megfelelően mind több a válási árva, veszélyeztetett és (vagy) állami gondozásba kerülő gyerek — hogy a narkózis terjedését ne is említsük! Mindezzel szemben az anyagi gyarapodás jelei félreérthetetlenek, növekszik a lakosság iskolázottságának színvonala, egyre többen laknak komfortos lakásokban, s használják a legkülönbözőbb szociális és kulturális intézményeket. És mégis: az ország mentálhigiénés összképe, lelki egészségének átlagszintje romlik. Miért van ez így? Kik és hogyan tudnának változtatni a helyzeten? Csupán az egészségügy, a pszichiáterek illetékességi körébe sorolhatók a fenti konfliktusok?

Ezek voltak a Magyar Pszichiátriai Társaság 1983. január 14. és 16. között Budapesten tartott első kongresszusának fő témakörei.

A kongresszus egészéről tudósítani természetesen nem lehet feladatomban — az érdeklődők biztosan fordulhatnak a szakfolyóiratokhoz —, csupán a beszámolóim címéül is választott témával foglalkozó szekció munkájáról szándékozom hivatással szolgálni.

A tíz rövid előadás előre sokszorosított változatát megvitató csaknem százfős — elsősorban pszichiáterekből, pszichológusokból, népművelőkből és szociológusokból álló — közönség *Füredi János* (a Magyar Pszichiátriai Társaság alelnöke) és *Vitányi Iván* (a Művelődés-kutató Intézet igazgatója) irányításával termékeny eszmecserét folytatott a felmerült kérdésekről.

A *Gerevich József* és *Sz. Fodor Katalin* szerzőpáros az „identifikációs kulcsszemélyiségekkel” (szülők, pedagógusok) kapcsolatos kommunikációs zárlattal (nevezetesen azzal, hogy a személyes érintkezések időtartama állandóan

szűkül, és mindinkább konfliktusokkal terhelt) s a kulturális hagyományok felbomlásával véli leginkább magyarázhatónak a bevezetőben emlegetett tünetek szaporodását. Az egyértelműen elfogadható magatartásminták hiányában a kulturális hagyományok sokfélesége, valamint a vonzó alternatívák megritkulása miatt nem jönnek létre a kis és a nagycsoportokkal azonosuló folyamatok, élmények.

A családokon, az iskolákon, továbbá a közművelődési intézményeken kívül rekedt, általában be nem fogadott fiatalok egyre szaporodó és a narkotikumok iránt mind fogékonyabb, a társadalom peremére szoruló csoportjai igazolni látszanak a fenti gondolatmenetet. Ki nyújt nekik segítő kezet? Kik próbálnak intézményes kapcsolatot teremteni a sokszor harsány, időnként kihívó fellépésű csövesekkel? Az alkalmanként vagy rendszeresen is magukat gyógyszerekkel kábító, hányódó tizenévesekkel?

Az egyik referátum szerint a közművelődési intézmények még kevés sikerrel dicsekedhetnek, de ahol mégis, ott főként a művelődési házak kezdeményezései (például Tatabányán) érdemelnek említést, az egyházak — elsősorban az úgynevezett szabadegyházak — viszont már bizonyíthatóan számos eredményt értek el ezen a téren.

Többen megfogalmazták a közművelődési szemléletmód változtatásának szükségességét. *Hegyesi Gábor*, *Jobbágy Mária* és *Péterfi Ferenc* szinte egymás gondolatait kiegészítve, folytatva hangsúlyozták, hogy a problémamegoldó vagy szociális szemléletű közművelődés nem „kulturális agressziót” kíván elkövetni, nem csupán egy elvont műveltségisményt kíván szolgálni; a kultúra látványos ünnepei helyett inkább az adott egyén vagy csoport feladatainak megértését, illetve problémáinak megoldását tűzi ki céljául. E gondolatmenet nem pusztán képzelődés, mert a beszámoló tanúsága szerint már több művelődési házban szerveznek — és nem csak deviáns csoportok

részére — önismereti köröket, pszichodráma-, kiképző és esetmegbeszélő csoportokat, továbbá lelki-egészségügyi, úgynevezett mentálhigiénés tanácsadó szolgálatot is.

Rendkívül fontos gondolatokat fogalmazott meg *Tóth János*, a Népművelési Intézet munkatársa is, aki az egyén benső magabiztossága, az egészséges lelki egyensúly, a szilárd azonoságtudat egyik legfontosabb elemeként a nemzet tudat zavarainak feltárását, illetve azok felszámolását jelölte meg. Javaslatai szerint a pszichikus feszültségek egyebek között a „kibeszéléshiány” megszüntetésével csökkenthető, továbbá a nyilvánosság fórumainak erősítésével, a tárgyilagosság iránti vonzódásunk fokozásával, az autonómiával szembeni tiszteletünk növelésével, valamint a nemzeti és a szociális gondolat együttes, kiegyenlített hangsúlyozásával.

A könyvtárügyet képviselő, háromfős kis csapatunk (*Bartos Éva — Kamarás István — Nagy Attila*) a könyvtárak ma még alig-alig vállalt szociális szerepéről, az olvasás tágabb értelemben vett mentálhigiénés hatásáról szólt. Világjelenségként könyveljük el, noha ettől még ugyanolyan nyugtalanító irányzat marad, hogy az értékes műalkotások és az olvasók közötti találkozások gyakorisága csökken. Kétszeresen is: egyrészt az olvasásra fordított idő az elmúlt másfél-két évtizedben Magyarországon is jelentékeny mértékben zsugorodott, másrészt az olvasmányválasztási szokások a szépirodalom rovására változtak. (A közhasznú — ismeretterjesztő — és a tudományos könyvek, más szóval a non-fiction típusú olvasmányok népszerűsége viszont növekszik.)

Ilyen körülmények között még nagyobb jelentőségű lehet a szépirodalmi művek befogadásának az intellektuális és az érzelmi egyensúlyt megőrző, segítő, támogató szerepével kapcsolatos vizsgálatokat végezni és erőfeszítéseket tenni, hiszen az egyensúlyt zavaró feszültségforrások száma semmivel sem lett kevesebb, mint korábban. A könyvek, az olvasmányok segítségével a viselkedést, a vélekedést, a magatartás legfőbb jellemzőit inkább csak felerősíteni lehet, esetleg némileg áthangolni, módosítani, de azt is csak abban az esetben, ha a pedagógus, a könyvtáros vagy a pszichológus nem feltétlenül saját olvasatát erőlteti rá partnereire, hanem hagyja érvényesülni az egyéni élmények, konfliktusok nyomán kialakuló asszociációkkal, torzításokkal „megterhelt” saját, személyre szóló „üzenet” megfogalmazását.

A jelenlegi körülmények között az ilyen típusú élmények tudatos megtervezése és megteremtése leginkább még a főként szakmunkástanulók számára szervezett úgynevezett olvasótáborokban, a nehezen megszilárduló könyvtári ifjúsági klubokban vagy esetenként az alkoholbetegek intézményes utógondozásában történik meg.

De feladataink és lehetőségeink mindezeknél nyilvánvalóan jóval nagyobbak, hiszen az iskolai irodalomtanítás élményközpontúbbá tétele, azaz a gyerekek, a fiatalok olvasatainak, tehát személyiségének fokozott tisztelete is szerepel céljaink között. Vagyis az olvasás hatását a gyógyításban felhasznált szerepén, a biblioterápián túl érdemes lenne alaposabban megismertetni a pedagógus- és a könyvtárosképzés, sőt egy kissé talán a pszichológus- és pszichiáterképzés keretében is. Ez a jövő generációinak mentálhigiénéje s — *Buda Béla* szavaival élve — a pszichiátria és a társadalom közötti távolság csökkentése szempontjából, valamint a megelőzés érdekében is elsőrendű feladatunk.

Az idevágó referátumok végigolvasása, a viták meghallgatása után óhatatlanul felmerül a kérdés: közművelődési könyvtáraink hogyan is állnak az említett problémamegoldó, szociális szemléletű szolgáltatásokkal? Elég nyitottak, elég rugalmasak már intézményeink? Bizonyos eredményeink kétségtelenül vannak (olvasótáborok szervezése, könyvek házhoz szállítása, kórházi és börtönkönyvtárak megteremtése stb.), de önelégültségre talán még sincs elegendő okunk. Létezik már jó néhány gazdag állományú, jól berendezett, sokféle technikai eszközzel ellátott, bizonyos esetekben még képmagnóval is dicsekedő intézményünk, de egyetlen könyvtárról sem tudok, amelyikben például gyorsolvasási tanfolyamot rendeztek volna a város (negyed) főiskolai vagy egyetemi hallgatóinak, ugyancsak döcögnek az olvasótáborok folytatását bizonyos fokig vállaló, a szakmunkástanulók, a marginális helyzethez közeli tizenévesek felzárkóztatására szánt évközi klubok, s eddig még hiába kérdezősködtem olyan könyvtár felől, amelyik esetleg a közelében levő munkásszálló fél-analfabéta cigány munkásainak (akikből mellelleg több tízezer lehet az országban) dislexiás (azaz az olvasási készséget fejlesztő) tanfolyamot szervezett volna.

Tájékozatlan volnék? Vagy csak egyszerűen telhetetlen fantasztá?

Nagy Attila

„Miért nem jár Ön könyvtárba?”

A társadalomban élő könyvtárképnek (mint ahogy azt a *Könyvtáros* 1982/6. és 7. számában ismerttettem) egyik kicsiny mozaikdarabján a könyvtár kritizált intézményként, hiányosságaival együtt jelenik meg. Természetesen a mozaikszemcse kicsi volta alapján nem szabad a könyvtár és a társadalom felhőtlen kapcsolátára következtetni, márcsak azért sem, mert a bírálat nemcsak közvetlen, hanem közvetett is lehet. Ilyen közvetett kritikának fogható fel egyebek között az a tény, hogy a felnőtt népesség négyötöde — s ez az arány inkább növekvőnek, mint megállapodottnak mondható — távortartja magát a könyvtáraktól.

A távolmaradásnak sokféle oka lehet, s a belőlük kiolvasható kritika élessége — sőt iránya — sem egyöntetű. Nézzünk szembe az okokkal, próbáljuk megértően (ha nem is mindenben egyetértően) elemezni őket, hátha ez is segít valamit a vitorlakezelés tudományának elsajátításában, amikor olvasáskultúránk vesztelő hajóján még az ellenszélben való hajózás nehézségeire is fel kell készülnünk.

„Olvasni csak a pénzt szeretem. . .” Okok és kifogások

A *Könyvtáros* hasábjain már több ízben szerepeltek az Országos Széchényi Könyvtár, Könyvtártudományi és Módszertani Központ 1978-ban végzett országos reprezentatív felmérésének eredményei. E kutatás során a személyes könyvtárhasználatot mellőző (20 éven felüli) interjúalanyoktól — az 1000-ból 813 volt ilyen — megkérdeztük, hogy *miért nem járnak könyvtárba*. A kérdezőbiztosok a válaszok lehető legpontosabb lejegyzésére törekedtek. Mielőtt az okként felhozott tényezőket, illetve vélekedéseket a szokásos módon

kategóriákba tömörítjük, érdemes néhány választ szó szerint idéznünk.

Meg kell még jegyeznünk, hogy a könyvtárba nem járók számottevő része (pontosabban 46 százaléka) „igazoltan hiányzott” — ők ugyanis nem szoktak könyvet olvasni. Így a válaszok egy részében megfogalmazódó távolságérzet elsősorban nem is a könyvtárnak, hanem magának a könyvnek, az olvasásnak szól. Mint például az alábbi válaszokban:

„Nem szeretek olvasni, a férjem jár (könyvtárba), azért is haragszom, hogy minek olvas annyit. . .” (67 éves, 6 elemi végzett háztartásbeli, Budapest).

„Kevés iskolát jártam, olvasni sohasem szerettem” (68 éves, 4 elemi végzett háztartásbeli, Csongrád). „Hagyja már ezt az örökös könyvezést!” (72 éves, 4 elemi végzett háztartásbeli, Szegvár). „Nem foglalkozunk mi ilyen finom dolgokkal” (24 éves, 8 általánost járt tsz-segédmunkás, Önböly).

Az írott szó világa még mindig nemcsak távoli égitest, hanem sokak számára kifejezetten olyan kedvtelés, mondhatni „úri huncutság”, ami ellentétben áll a becsületes, ugyanakkor keservesen nehéz, dolgozó életvitellél. „Nézze kedves, maga sem menne tízórai kapálás után könyvtárba pipiskedni, nem?” (43 éves, 6 osztályt járt háztartásbeli, Önböly). „Majd megtudná, ha idejönne dolgozni! Próbálja ki, másra nem lesz ideje!” (30 éves férfi, 8 általános végzettségű raktáros, háztájival, Üllés). „Megszólnának érte a faluban: »Erre van ideje, vajon miből épül?»” (48 éves nő, 6 elemi végzett tsz-tag).

Egy szintén „könyv-távoli”, s manapság nagyon is tipikusnak tekinthető válasz: „Ígényeinket kielégíti a tévé, olvasni csak a pénzt szeretem” (36 éves géplakatos szakmunkás, Öcsöd).

A könyvtárt — az olvasási kedvtől függetle-

nül is — sokan érzik maguk felett álló, csak „küszöblázzal” megközelíthető, illetve kötöttségei, adminisztratív fegyelme miatt barátság-talan, szolgáltatásaiban pedig hiányos intézménynek: „Nekünk adnának ki könyvet? Ezt nem tudom elhinni. . .” (52 éves, 6 elemít járt háztartásbeli, Eperjeske). „Feszélyez, túl meseterséges környezet” (34 éves nyomdász szakmunkás, Budapest). „Nem tudok határidőre olvasni” (58 éves nyugdíjas adminisztrátornő, Budapest). „Be akartam iratkozni, de nem volt nálam személyi igazolvány, emiatt nem álltak velem szóba. Azóta pedig nem mentem” (42 éves kertész szakmunkásnő, Szeged). „Mert valamikor könyvtártag voltam, és nagyon pimaszul bántak velem” (70 éves, 6 elemít végzett nyugdíjas varrónő, Budapest). „A slágerkönyveket olvasom, de azokat nem lehet a könyvtárból megszerezni. Soha nincs bent, amit éppen elvinnék” (27 éves, 8 általánost végzett adminisztrátornő, Budapest). „Nem szeretem a kötöttséget: ami az enyém, az az enyém” (55 éves, 6 elemít járt darus, Budapest).

A kötöttségektől való ódzkodás, vagy egyszerűen a kényelmesség és a személyes birtoklás vágya sokakat tart lekötve a házikönyvtár bűvkörében: „Inkább vásárolok, van rá pénzem”. (52 éves elektrotechnikus, Budapest). „Otthonit olvasni kényelmesebb” (51 éves,

6 elemít végzett háztartásbeli, Egyházsrádóc). „Van még könyvem, amit nem olvastam el” (22 éves, 8 általánost végzett üvegcsiszoló szakmunkásnő, Törökbálint).

Sajátos szemléletre engednek következtetni az olyan válaszok, amelyek társadalmi, politikai, munkahelyi szervezetektől várják a könyvtárakra mutató nyíl szerepét, s a könyvtártól való távolmaradásukat e szervezetek hiányával indokolják: „Nincs KISZ, nincs semmi. Egy mozi van. Nincs KISZ, hogy megszervezze a könyvtárlátogatást” (34 éves, 8 általánost végzett nő, tsz-tag, Tolnanémedi). „Mert feloszlott a brigád” (41 éves, 6 osztályt járt hegesztő, Budapest).

Többen vélekednek úgy, hogy „elég a családban egy könyvtári tag” (például egy ajkai, 31 éves betanított munkásnő). Sőt találkozunk olyan — főleg faluról származó — véleményekkel is, hogy a könyvtár csak a gyerekeknek való. Egy idős tsz-nyugdíjas férfi (Egyházsrádóc) pedig: „Inkább nyugdíjasklubba járnék, de az nincs.”

Az idézett megnyilvánulások csak érzékeltetni kívánták a válaszok sokszínűségét, de korántsem tárják elénk valamennyi indokot.

A könyvtár mellőzésének okát megjelölő válaszokat — most már kategóriákba tömörítve és az egyes választípusok előfordulási arányait is feltüntetve — az 1. sz. táblázat mutatja be.

1. sz. táblázat

„Miért nem jár Ön könyvtárba?” (813 ember válaszainak megoszlása)

A megnevezett ok	Százalékos megoszlás
1. <i>Nincs igénye</i> , szüksége az olvasásra, könyvre, könyvtárra (nem szeret vagy nem tud olvasni; nem köti le a könyv, csak újságot olvas; inkább más szórakozást keres)	17,3
2. <i>Időhiány</i> (sok a munkája, ház körüli elfoglaltsága; nem ér rá könyvtárba járni, olvasni)	40,6
3. <i>Betegség</i> (beteg, idős, rossz a szeme, nehezen jár)	6,7
4. <i>Más forrásból szerzi</i> be olvasmányait (ami kell, azt megveszi; inkább a saját könyvét olvassa, ismerőseitől kölcsönöz)	12,8
5. <i>Más kölcsönöz a könyvtárból</i> (gyermek, házastársa, ismerőse hozza el számára a könyvtári könyvet)	6,2
6. <i>A könyvtári ellátottság hiányosságai</i> (nincs vagy messze van, illetve nehezen megközelíthető a könyvtár)	4,0
7. <i>A könyvtári szolgáltatások hiányosságai</i> (rossz a nyitvatartási idő, kényelmetlen kötöttségek, hiányos az állomány, nem készséges a könyvtáros)	4,3
8. <i>Nincs</i> (besorolható) <i>válasz</i> , nem tudja	8,1
Összesen:	100,0

Az okok skálája, mint láthatjuk, meglehetősen széles: az írott szó iránti igény teljes hiányától a könyvtári szolgáltatások fogyatékoságáig terjed. Elsőprő főlényel (41 százalék) az időhiányra való hivatkozás áll az élen, és viszonylag sokan (17 százalék) jelentik ki, hogy nincs igényük a könyvre, könyvtarra.

Első pillantásra úgy tűnik, megnyugtathatjuk könyvtárosi lelkiismeretünket: nem rajtunk múlik, hogy elkerülnek minket az emberek, hisz a könyvtárba nem járóknak mindössze 8—9 százaléka nevezett meg olyan okot, amely *konkrétan* a könyvtári munka, illetve a könyvtári rendszer valódi vagy vélt fogyatékoságaira utal (6. és 7. kategória). Szerintem azonban ez csupán azt jelenti, hogy az emberek általában nem minket okolnak azért, amiért elkerülük a könyvtárt, s hogy a hagyományos könyvtár társadalmi tartaléka valóban meglehetősen *szűkös*: a *hagyományos* (a bekopogtatókra váró) *könyvtárosi szemlélet jó esetben is csak nagyon vékony lehetséges könyvtárhasználói réteg aktivizálására lenne képes*. A kezdeményező, a nyitottabb könyvtárosi stratégia véleményem szerint ennél szélesebb (bár nem korlátlan) tartalékokra támaszkodhat — erre a választípusok elemzése során térek vissza.

Az 1. sz. táblázat természetesen rendkívül leegyszerűsített képet ad a könyvtárak mellő-

zésének okairól. Nem szabad figyelmen kívül hagyni azt sem, hogy egy „miért nem jár Ön könyvtárba?” típusú kérdés többek számára óhatatlanul számonkérő jellegűnek tűnhetett, hiába próbáltuk a kérdés során (egy korábbi kérdésünk megfogalmazásában) érzékeltetni, hogy még az olvasás mellőzését is megmagyarázhatónak, „szalonképesnek” tartjuk. (A kérdés például többekből érezhető ingerültséget váltott ki, ez tükröződik a „hagyja már ezt az örökös könyvezést” típusú válaszokban is.)

Számolni kell tehát azzal, hogy a válaszok sok esetben nem a valódi okokra utalnak, hanem olyan tényezőkre, amelyeket a kérdezettek — némi önszépítő szándékkal — okként élnek meg, illetve — „védekezésül” — annak kívánnak feltüntetni. Így az időhiányra, a sok egyéb elfoglaltságra való hivatkozás (2. kategória) némileg rokona a „nincs rá igénye” típusú válaszoknak (1. kategória): közös forrásuk nemritkán egy olyanfajta értéksemlelet, amely az olvasást mellőzhető, luxus jellegű, másoknak való tevékenységnek tekinti. Hangsúlyozom: a két választípus között nem egybeséről, csak némi rokonságról van szó, mert az időhiány sokszor korántsem pusztán kifogás: a 2. táblázat tanúsága szerint még a rendszeres könyvolvasók egyötöde is szenved tőle. A más forrásból beszerzett (elsősorban vásárolt), il-

2. sz. táblázat

Miért nem jár Ön könyvtárba?

Megnevezett ok (Részletesen lásd az 1. táblázatban!)	Rendszeresen olvas	Nem olvas	Valamikor könyv- tárhasználó volt	Soha nem járt könyvtárba
	könyvet			
	Százalékos megoszlás			
1. Nincs rá igénye	2,3	31,7	7,7	23,1
2. Időhiány	21,2	40,8	43,8	38,8
3. Betegség	4,7	8,4	5,1	7,6
4. Más forrásból szerzi be olvas- mányait	32,9	2,1	16,7	10,4
5. Más kölcsönöz számára	20,0	1,6	8,7	4,7
6. A könyvtári ellátottság hiányos- ságai	2,4	3,1	4,5	3,7
7. A könyvtári szolgáltatás hiá- nyosságai	7,1	1,6	6,4	2,9
8. Nincs (besorolható) válasz	9,4	10,7	7,1	8,8
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0

letve a más családtaggal kikölcsönözött könyv (4. és 5. kategória) szintén lehet a kevésbé fejlett olvasói igények kifejezője, de alapjában mégis arról van szó, hogy van egy olyan aktív olvasóréteg (jó része egykor könyvtárhasználó is volt), amely a könyvtárral szemben (annak nehézsége, időigényessége miatt?) ma már előnyben részesít más — elsősorban vásárlásos — olvasmánybeszerzési formákat (2. táblázat). Azt is mondhatjuk persze, hogy a könyvtári szolgáltatások hiányosságaira való hivatkozás (7. kategória) nemegyszer szintén csak ürügy — de mégis tény, hogy a „kifogásokkal” elsősorban azok éltek, akik belülről ismerik könyvtárainkat (2. táblázat). Tehát ha nem is fogadhatjuk el minden esetben fenntartás nélkül a válaszadók által felhozott indokokat, valóságtartalmuk erőteljesebb kétségbevonására koránt sincs okunk.

A válaszokat elsőként két fontos szempont rostáján célszerű átszűrni: a 2. táblázat a rendszeres könyv olvasók és a nem olvasók, valamint az egykori könyvtárhasználók és a könyvtárba sohasem járók indokainak százalékos megoszlását mutatja be.

A *könyvet nem olvasók* a könyvtártól való távolmaradásuk indokául első helyen ugyan az időhiányt említették meg (mintegy 40 százalékuk), de az ő esetükben ez inkább igényhiányt jelenthet, mint ahogy itt a betegség (8 százalék) is többnyire csak kiegészítő ok lehet. Meglehetősen nagy hányaduk (csaknem egyharmaduk) az igények hiányát közvetlenül is „bevallja”. E három választípus — a nem válaszolókkal együtt — a nem olvasók több mint kilenctizedét teszi ki, az egyéb okok tehát elhanyagolhatók.

A *rendszeres könyv olvasók* legfőbb indoka, hogy más forrásból, elsősorban könyvesboltból szerzik be olvasmányaikat (egyharmaduk állította ezt), de egyötödük másokkal (családtagokkal) is szívesen kölcsönözött ki könyvtári könyvet. Az időhiányra feleannyian hivatkoztak, mint a nem olvasók, de ez még mindig jelentékeny: egyötödös arány. A rendszeres olvasók a betegségek is valamivel kevésbé tartják vissza a könyvtárhasználatától, mint a nem olvasókat (tehát a betegség is lehet „ürügy”), viszont a gyakori olvasók a könyvtári szolgáltatások színvonalának legaktívabb kritikussai (7 százalékuk említett ilyen indokot). Joggal merül fel a gyanú, hogy a távolmaradás oka ez esetben egyúttal a könyvtárból való kimaradásé is: a 2. táblázat arról is vall, hogy az egykori könyvtártagok hajlamosabbak

a könyvtári munka kritikájára, mint azok, akik soha nem voltak könyvtárhasználók.

A kimaradtak és a könyvtárral soha kapcsolatba nem került felnőttek indokai egyéb vonatkozásban is lényegesen eltérnek. Akik *soha nem voltak könyvtári tagok*, a nem olvasókhöz hasonlóan elsősorban az idő, másodsorban az igények hiányával magyarázzák távolmaradásukat. (A fontosabb ok itt is feltehetőleg az utóbbi.) Elég magas (egytizenednyi) azoknak az aránya, akik más olvasmánybeszerzési forrásokkal vélik helyettesíthetőnek a könyvtárt. A *lemorzsolódók* valamivel nagyobb arányban hivatkoznak az időhiányra, más beszerzési források igénybevételére s mások könyvkölcsönzéseire, és sokkal kisebb mértékben arra, hogy nincs igényük a könyvre, olvasásra. A könyvtár elhagyása tehát általában nem a könyvtől való elfordulást, hanem — főleg az időhiányos, feszített élettempó, valamint a könyvtári ellátottság és szolgáltatás hiányosságai következtében — az *olvasmánybeszerzési szokások átrendeződését* jelenti.

Indokok — rétegek

Amint az 1. táblázat szemléltette, a 20 éven felüli, könyvtárba nem járó felnőttek 17 százaléka a könyvtár mellőzését azzal indokolta, hogy *nincs igénye*, szüksége a könyvre, olvasásra, könyvtárra. (Szó volt már arról, hogy az igények hiánya más választípusok mögött is megbújhatott.) Akik ezt az indokot nyíltan bevallják, nemcsak nyomatékosan átérezhetik ennek igazságát, hanem egyúttal kevésbé érzik társadalmi helyzetük „követelményének” e tény szépítését, elkendőzését. Így nem meglepő, hogy e választípus említési aránya egyenletesen csökken az iskolai végzettség, valamint a lakóhely nagyságrendjének növekedésével (a 8 osztálynál kevesebbet végzettek, illetve a kis-községi lakosok 25—30 százalékáról a diplomások és a nagyvárosi lakosok 6—8 százalékára), s hogy az értelmiségieknek csak 3 százaléka, a betanított és segéd munkások, valamint a nyugdíjasok egyötöde, a mezőgazdasági fizikai dolgozók és a háztartásbeliek egynegyede említette ezt az indokot, mégpedig elsősorban az idősebb (60 éven felüli) emberek. Az igények hiányára való hivatkozás jóval gyakoribb volt az alacsony (26 százalék), mint a magas jövedelmű (5 százalék), továbbá a könyvvel nem rendelkező (34 százalék), mint a sok könyvű (3 százalék) családokban. S ami talán

a leglényegesebb: a választípus képviselőinek 85 százaléka nem szokott könyvet olvasni. (A csekély könyvolvasói hányad pedig főleg romantika-, illetve lektúr-irányultságú ízlésképlettel rendelkezett.)

Mindebből következik, hogy az igényhiány általános szociális és kulturális elesettség következménye, és a hátrányos helyzet jellemzőinek olyan töménységi foka jellemzi, amelyet — úgy vélem — a mégoly korszerű és kezdeményező könyvtárosi gyakorlat is csak kivételesen tud feloldani.

A megkérdezettek legnagyobb hányada (41 százaléka) az *idő hiányával*, sok munkájával, elfoglaltságával indokolta a könyvtártól való távolmaradását. Csaknem felerészük (47 százaléka) azonban könyvet sem szokott olvasni, s nyilván nemcsak idő híján: életvitelük, értékrendszerük lehet olyan, amely szinte kizárólagos szerepkörbe emeli a munkát, az anyagi előrelépést, illetve szintentartást.

Az idő hiánya manapság, amikor a szabad idő nagy része is (mellékes) munkatevékenységre fordított idővé változik vissza, valóságos és égető társadalmi probléma, amelybe a kultúra közvetítői is naponta beleütköznek. Nem szabad tehát pusztá kifogást látnunk abban, hogy az emberek erre hivatkozva maradnak távol intézményeinktől. Erre utal az a tény is, hogy legnagyobb arányban (rétegük 50—60 százaléka kiterjedően) azok a közepes képzettségű, helyzetű és életkorú társadalmi rétegek említették meg ezt az okot (szakmunkások, a középszinten álló szakemberek, 26—40 évesek), amelyeknek nagyfokú elfoglaltságához kétség sem férhet, ugyanakkor tisztességes szintű kulturális-olvasói igényekkel jellemezhetők. (Az időhiányra hivatkozók aránya az időnkénti könyvolvasók és a közepes — 51—100 kötetes — könyvgyűjteményekkel rendelkezők között volt a legnagyobb: 45—47 százalékos.) Az alacsonyabb képzettségű, olvasottságú, valamint a könyv nélküli rétegek középhelyzetű társaiknál kevésbé élnek ezzel az indokkal: ők inkább a „nincs rá igénye” választípusban járnak élen, és az idő hiánya is leginkább az ő körükben jár együtt az igények hiányával. Legkevésbé a legmagasabb képzettségű, valamint legtöbbet olvasó, ott hon legtöbb könyvet tároló rétegek hivatkoznak az időhiányra, bár e rétegeknek is mintegy 25—25 százalékát sorolhattuk ebbe a választípusba. A szakmunkásoknál nem kevésbé elfoglalt értelmiségiek ugyan olvasásra, művelődésre már kötelességből is több időt szakítanak

ki, könyvtárt is nagyobb hányaduk látogat, de ha távol maradnak ettől az intézménytől, azt elsősorban nem időhiánnyal, hanem — mint még szó lesz róla — inkább a könyvvásárlás előnyben részesítésével indokolják.

Mindezek alapján elmondható, hogy az időhiány, mint a könyvtárak mellőzésének indoka, mindenképpen megérdemli a könyvtárügy figyelmét. E választípus képviselőinek mintegy a harmada rendelkezik legalább szakmunkás képzettséggel, ugyanekkora hányada olvas el negyedévenként legalább egy könyvet, s 40 százaléka valamikor könyvtárlátogató is volt. Ez azt jelenti, hogy e réteg mintegy 30—35 százaléka (ami a könyvtárba nem járó felnőtt népesség mintegy 12—14 százalékát teszi ki) úgy küzd komoly időzavarral, hogy igény-szintje nemhogy kizárja, de inkább megkövetelné a könyvtárhasználatot. Nemcsak arról van szó, hogy a könyvtári ellátás fejlesztésével, az ügyintézés gyorsításával, a kevésbé időigényes szolgáltatások (például telefonszolgálat, utánvételt postázott fénymásolatok, házhozszállítás stb.) körének kibővítésével esetleg *megnyerhetjük* e lehetséges könyvtárhasználó réteg egy részét, hanem arról is, hogy a könyv-

tári munka ilyen irányú fejlesztésével *meggátolhatjuk* (illetve lefékezhetjük) hasonló helyzetű könyvtárhasználó társaik *lemorzsolódását*. Mert ne feledjük: az imént leírt csoport korábban könyvtári tag volt, őket egyszer már elvezítettük!

Hátrányos helyzetben

A könyvtárainkat *betegségük*, rossz egészségi állapotuk, gyenge szemük, rossz lábuk stb. miatt felkeresni nem tudók (a könyvtárba nem járó felnőttek 7 százalékaról van szó) egy része feltehetőleg egészségesen sem volna — hagyományos értelemben vett — könyvtárhasználó. (Elsősorban arra a 60 százalékot kitevő rétegekre gondolok, amelynek tagjai nem szoktak könyvet olvasni.)

A helyzet azonban nem ilyen egyszerű. Vizsgáljuk meg először: főként mely rétegektől származik ez az indok? Természetesen elsősorban az idős korúak említették: a 60 éven felüliek 17 százaléka, a nyugdíjasok egyötöde. Ezután nem meglepő, hogy arányuk a legalacsonyabb végzettségűek között a legnagyobb: mintegy 15 százalékos. (Azt is hozzátehetjük, hogy a kategória képviselőinek 60 százaléka 8 általánosnál alacsonyabb iskolai végzettségű.) Otthon nincs könyvük, vagy alig van: a könyv nélküliek 12 százaléka, a 300 kötetnél többel rendelkezők 4 százaléka sorolódott a „betegség miatt” választípusba, s arányuk az olvasás gyakoriságának csökkenésével együtt emelkedik. 70 százalékuik soha nem volt tagja semmilyen könyvtárnak. (30 százalékuik viszont igen!) Bár e választípus nem járt kifejezetten együtt az alacsony jövedelemmel, mégis egyértelmű: a betegségre hivatkozó válaszok többsége mögött *halmazottan jelentkező hátrányos helyzet* húzódik meg. Olvasási készségük, iskolázottságuk alapján mindössze 30—40 százalékuiktól remélhetnénk hajlandóságot a könyvtárral folytatott párbeszédre. (Ez a könyvtárba nem járó felnőttek 2—3 *százalékát* teszi ki.)

Nem szabad azonban figyelmen kívül hagyni, hogy ez a réteg általában nem küzd időhiánnyal (sőt!); és nem jelentette ki eleve, hogy nincs igénye, szüksége könyvre és könyvtárra. Ezek az emberek mintegy várják, hogy megszólítsuk, felkutassuk őket: ez a réteg tehát *magá egészében* méltó a figyelmünkre. Aki nem szokott, vagy (akár rossz szeme miatt) nem tud olvasni, örömmel meghallgathat egy műsoros kazettát — feltéve, hogy házhoz viszik neki

(esetleg magnóval együtt). Aki pedig olvas, az a házhoz vitt könyvnek is örülhet.

Tudom, nyitott kapukat döngöttek, hiszen a hátrányos helyzetű rétegek könyvtári ellátásáról mind több szó esik hazánkban is, és a házhoz szállítás szolgáltatásával is találkozhatunk a gyakorlatban. Úgy érzem mégis, e kapu koránt sincs sarkig kitérve: nagyon messze vagyunk még attól, hogy *a szociális szemléletű kultúráközvetítés* a könyvtárügyben — a könyvtárpolitikától a képzésen át a könyvtári gyakorlatig — teljes értékű polgárjogot nyerjen!

A könyvtári ellátottság hiányosságaira, a könyvtár nehezen megközelíthető voltára, hiányára stb. a megkérdezettek 4 százaléka hivatkozott. Ez az indok meglehetősen egyenletesen oszlott meg a különböző rétegek, még a különböző településtípusok között is. Az utóbbiak közül csak a 2001—5000 lakosú községek ritkák ki: itt alig találkoztunk ezzel a választípusal. A könyvtári ellátottság hiányosságait okként említők 40—45 százaléka tekinthető aktívabb olvasónak, ugyanennyien voltak közülük — korábban — könyvtárhasználók. (A könyvtárba nem járó felnőtt népesség 1—2 *százalékaról* van szó.)

A könyvtári szolgáltatások hiányosságait, kényelmetlenségeit a kérdezetteknek ugyancsak 4 százaléka (35 válaszoló) nevezte meg a távolmaradás okaként. A 35-ből 10 a kölcsönzési határidőt sérelmezte („nem tudok határidőre olvasni”); 9-en közelebbről meg nem nevezett kötöttségektől, kényelmetlenségektől húzódoztak; 7-en a könyvvállományt találták túl hiányosnak, illetve az újdonságok lassú bekerülését kifogásolták; 6-nak a nyitvatartási idő nem felelt meg, 3-an pedig a könyvtáros viselkedését helytelenítették.

A könyvtárt ért kifogások erősödtek az iskolai végzettség emelkedésével, az olvasás gyakoriságával; a legnagyobb arányban a különböző településtípusok közül Budapesten (11 százaléka), az izléskategóriák közül pedig a modern értékes irodalom kedvelői köréből (16 százaléka) hangzottak el. E választípus képviselőinek 60 százaléka volt gyakoribb olvasó, s ugyancsak 60 százaléka egykori könyvtárhasználó, ami a könyvtárt mellőző felnőtt népesség újabb 2—3 *százalékát* jelenti. Különösen az ő kritikájukra kell figyelnünk, mert ez egyértelműen *a kevésbé bürokratikus, rugalmasabb, kommunikációra magasabb szinten képes és barátságosabb* könyvtári gyakorlat kialakítására ösztönöz.

Könyvtárba nem járó interjúalanyaink között voltak közvetett könyvtárhasználók is, s minden bizonnyal többen, mint az a 6 százaléknyi réteg, amely a személyes könyvtárhasználat mellőzését kifejezetten azzal indokolta, hogy *mások* (családtagok, ismerősök) *kölcsönöznek számukra*. A közvetett könyvtárhasználat, pontosabban az erre történt hivatkozás erősödött az olvasás gyakoriságával és a házikönyvtár állományának növekedésével, sőt többé-kevésbé az irodalmi ízlésszint, illetve az ismeretközlő irodalom iránti érdeklődés növekedésével is; mégpedig meglepő módon nem az idősek között, hanem a nagyon elfoglalt 31—40 éves korcsoportban (12 százalék) találkoztunk vele a legsűrűbben. Mindez arra mutat, hogy a közvetett könyvtárhasználat, amelyet eddig inkább a gyengébb-közepes igény-szint kísérőjelenségeként ismertünk, nivósabb változatban is létezik, éspedig úgy, hogy nyilván csak *kiegészítő* szerepet játszik egy meglehetősen intenzív vásárlói gyakorlat mellett.

A választípus képviselőinek kétharmadát viszonylag gyakori könyvolvasónak találtuk, s 53 százalékuk valamikor maga is járt könyvtárba. Mindez azt jelenti, hogy a könyvtár személyes használatát mellőző felnőtt népesség újabb 3—4 *százalékaról* állapítottuk meg, hogy igény szintjét, olvasói aktivitását illetően reménybeli könyvtári tagnak tekinthető, ha az intézmények képesek szolgáltatásaikat *gördülékenyebbé, rugalmasabbá, kevésbé időigényessé* tenni.

Könyvtár és könyvesbolt

A megkérdezettek nem jelentéktelen (13 százaléknyi) hányada azzal indokolta a könyvtártól való távolmaradását, hogy olvasmányait inkább *más forrásból* szerzi be. Ez a más forrás az esetek 11 százalékában a saját (vásárolt, házikönyvtárban fellelt), 2 százalékában pedig az ismerősöktől kölcsönzött könyvet jelenti. (Az utóbbi arányszám oly kicsi, hogy a továbbiakban a kategóriát egységesen mint vásárlásos könyvbeszerzést kezeljük.)

A „máshonnan”, vagyis főleg *vásárlás* útján beszerzett könyv említése egyenletesen együtt nőtt az iskolai végzettséggel, az olvasás gyakoriságával, az olvasói ízlésszinttel, a házikönyvtár nagyságrendjével, s természetesen a család jövedelmi helyzetével. A könyvtárba nem járó értelmiségiek egyharmada ezt az indokot emlí-

tette — ez a választípus kapta körükben a legnagyobb említésszámot. Leggyakrabban Budapesten és a vidéki nagyvárosokban, valamint a 20—25 éves fiatalok körében találoztunk ezzel a választípussal. A kategória képviselőinek egyharmada volt szellemi dolgozó, háromnegyede gyakori olvasó és fele valamikori könyvtáratag. Az olvasáskultúra olyan elitcsapata áll tehát előttünk, amely gyakorlatilag teljes egészében, szigorúbban véve mintegy háromnegyedrészen „könyvtárhasználatra érett” (a könyvtárba nem járó felnőtt népesség mintegy 9—10 *százalékaról* van szó), de amely a vásárlással—házikönyvtárral nem kiegészíti, hanem *helyettesíti* a könyvtárhasználatot.

Vajon mi okból teszi ezt? Interjúalanyainknak — más helyen — feltettük a következő kérdést: „Véleménye szerint mi az előnye és mi a hátránya a könyvtárból kölcsönzött könyvnek a vásároltéhoz képest?” (Ez a kérdés mindenkihez szólt: olvasókhöz és nem olvasókhöz, könyvtárhasználókhoz és könyvtárba nem járókhoz egyaránt — így a két könyvbeszerzési forrás kapcsolatának *általános társadalmi megítéléséről* nyerhettünk képet.)

Legtöbben (24 százalék) azt rótták fel a könyvtári könyv hátrányául, hogy — a vásárolt könyvvel ellentétben — *nincs mindig kéznél*, nem a saját otthonukat díszíti. A könyvolvasók (enyhe fölényel, főként a rendszeres olvasók), a könyvvásárlók, a könyvtári tagok, érthetően a legmagasabb jövedelműek, valamint az alkalmazottak és a szakmunkások vélekedtek így leginkább. E kifogás folytatásaként az *időbeli kötöttségek* (a kölcsönzési határidő rövidsége, illetve kényelmetlensége, a hosszú várakozási idő stb.) jelentenek hátrányt a megkérdezettek 15 százalékának szemében, főként a gyorsabb élettempójú fővárosi és nagyvárosi lakosok, a régebben könyvtárt is használó könyvvásárlók (elsősorban a szellemi dolgozók) körében — mindjárt a lemorzsolódás legalábbis egyik okáról árulkodván. Egy újabb megkötöttség, nevezetesen az, hogy a könyvtári könyvre jobban kell *vigyázni*, hogy anyagilag is felelni kell érte, már csak a kérdezettek 2 százalékát zavarta (legkevésbé a rendszeres olvasókat). *Az agyonhasznált, piszkos*, betegségeket terjesztő könyvtári könyvre már többen hivatkoztak: minden huszadik megkérdezett szót ejtett róla. E kifogás főként az olvasáskultúra felső rétegeiből érkezett: a rendszeres olvasók, a tíz évnél régebbi könyvtári tagok, a fővárosi értelmiségiek említették magasan a legnagyobb arány-

ban. A könyvtárak *megközelítési nehézségei*, valamint *választékuk hiányosságai* azért kaphattak alacsony említésszámokat (2, illetve 3 százalékot), mert ezen a téren a viszonyítási alapot jelentő könyvesboltok általában még rosszabb helyzetben vannak. Végül a kérdezettek 9 százaléka szerint a könyvtárból kölcsönzött könyvnek *semmiféle* hátránya sincs (főleg a kevésbé igényes rétegekről: csak időnként olvasó, könyvet nem vásárló, fővárosi nyugdíjas könyvtárlátogatókról van szó); 39 százalékuk pedig (főként a nem olvasók, nem vásárlók, könyvtárba sem járók) nem tudott válaszolni kérdésünkre.

Mit jelent mindez? Más oldalról is bizonyítást nyert, hogy a könyvtári szolgáltatások köztöttségei (főleg az időbeli kötöttségek) sokakat eltávolítanak, illetve távortartanak a könyvtárraktól, és — új adalékként — az is kiderült, hogy a könyvtári könyvek *állapotával* többet kellene törődni. Ami a leglényegesebb hiányérzetet illeti (nevezetesen, hogy a könyvtári könyv nincs mindig kéznél) — ez természetesen kikerülhetetlen „hiányosság”. Ellenszerként csak egyet tehetünk (s ez nem is lenne kevés): a közvélekedés módosítására törekedve nagyobb nyomattal és nagyobb hatékonysággal kellene hangoztatnunk azt az elvet, hogy a mindig kéznél levő, de *minden* várható és váratlan információs igényt szükség szerint kielégíteni soha nem tudó otthoni könyvgyűjtemények, valamint a könyvtárak *termékenyen kiegészítik egymást*. A funkciómegosztás jegyében már valóban meg kellene honosítani könyvtárainkban a *házi könyvállományok* kialakításának, illetve gyarapításának *tanácsadó szolgálatát*. (Ennek keretében újságban meghirdetett „házhoz megyünk”-típusú szolgáltatásra, valamint házikönyvtári alapjegyzékek kiadására egyaránt sor kerülhetne!)

Mi a teendő?

A közművelődési könyvtárak használóinak aránya elindult az egyelőre még alig észrevehető apadás útján, és a könyvtári tagok körében a használat intenzitása (például az egy olvasóra jutó kölcsönzött könyvtári egységek száma) enyhén, de szintén csökkenőben van. (Oktatás, művelődés 1950—1980. KSH. 1982. 190 l.) Úgy tűnik, az olvasáskultúra (főleg az olvasási alkalmak számát illetően) egyelőre jelentősebb pozíciókat veszített, mint maga a könyvtárugy. Ez a tény a könyvtárosok

munkáját dicséri, de felmerül a kérdés: meddig — és főleg hogyan — lehet ellenszélben hajózni? Nyilvánvaló, hogy könyvtárugyünknek *szemléletváltásra van szüksége*.

Amikor a kezdeményezőbb, kitarulkozóbb, dinamikusabb munkafelfogás szükségességét hangsúlyozzuk, akkor igazából nem új szemléletet hirdetünk meg, hanem olyat, amelyről már sokat beszéltünk, de amelyet most már *érvényesíteni* is hatékonyabban kellene.

E szemléletnek itt csak azon jegyeire utalok — mintegy összefoglalásként —, amelyekre vizsgálati eredményeink külön felhívták a figyelmet. E szerint a könyvtári munkát rugalmasabbá, gördülékenyebbé kellene tennünk; az ügymenet bürokratikus vonásainak lehető legnagyobb mértékű visszaszorítása mellett erősíteni kellene a kevésbé időigényes, valamint a szociális gondozásnak is beillő „külső” szolgáltatási formákat; javítanunk kellene a könyvtárosok kapcsolatteremtési, kommunikatív készségeit; és az eddiginél jobban tekintetbe véve a házi könyvállományok rohamos gyarapodását, ezek fejlesztéséhez szervezett segítséget kellene nyújtatnunk.

Láthattuk, hogy a „hagyományos” könyvtár vajmi szűkös társadalmi tartalékcsoportra számíthat. Az új szemléletű könyvtár viszont — a lehetőségek szintjén — a könyvtárba nem járó felnőtt népesség mintegy 30—35 százalékát (a felnőtt népesség több mint egynegyedét) sorakoztathatná fel lehetséges használóinak seregébe. A könyvtárt elhagyók aránya azonban ennél is valamivel magasabb: a könyvtárhasználattól jelenleg tartózkodó népesség 37 százaléka volt egykor könyvtári tag. A lehetséges használói réteg aktivizálása tehát elsősorban az *egykori tagok* visszahódítását jelentené — gyakran olyanokét, akik egyszer már csalódtak bennünk.

Természetesen ez nem sikerülhet maradéktalanul. Mi sem áll távolabb tőlem, mint az, hogy értelmetlen „statisztika-javító” tagtoborzásra buzdítsak. Nagy eredmény lenne, ha a lehetséges használók kisebb részének megnyerése mellett sikerülne lefekezni a könyvtárak *elhagyásának* folyamatát. De ezért is keményen meg kell dolgozni: jobb társadalom-, ember-, könyv- és eszközismerettel, valamint megújított szemlélettel! Mert a vitorlát nem a hajósok, hanem a szelek fújják, de a hajósoknak jól kell ismerniük mind a szelek, mind a hajó természetét, ha hajózni akarnak. Hajózni pedig szükséges. . .

Gereben Ferenc

A debreceni műhely III.

A könyvtárak együttműködése

A Hajdú-Bihar megyei pártbizottságnak az a jelentése, amelyet cikksorozatomban első részében (lapunk 1982. évi 10. számában jelent meg; a második rész pedig az 1983. évi 5. számban. — *A szerk.*) már idéztem, külön fejezetben tárgyalta, és eredményesnek minősítette a megye könyvtárainak együttműködését. Így a tanácsi, a szakszervezeti és az iskolai könyvtárakét, valamint mindezeknek a közművelődési könyvtáraknak a többivel, a tudományos és a szakkönyvtárakkal való együttműködését is. „Az egyetemi könyvtárnak minden könyvtár megküldi idegen nyelvű könyveinek és folyóiratainak listáját, amiből lelőhelyjegyzék készül, s így megállapítható, hogy a keresett mű, illetve folyóirat hol található meg. Hasonló egyeztetés alapján történik az egyetemi könyvtár révén a kötelempéldányok második sorozatának szétosztása a terület jelentősebb könyvtárai között.”

„Széles körű munkamegosztás érvényesül a nagykönyvtárak kutatómunkájában és kiadványpolitikájában. E tevékenység hatóköre túlterjed a megye határain, képviseli és kiterjeszti Debrecen szellemi kisugárzó erejét, s országos jelentőséget nyer. A szakfolyóiratok elismerően írnak »debreceni könyvtári műhelyről«, elsősorban a könyvtári és szaktudományi kutatásokra, valamint a megjelent kiadványokra alapozva.”

Ez az együttműködés főként a helyismereti kutatómunkában érvényesül. Az egyetemi könyvtárnak elsősorban a *Tiszántúli Református Egyházkerület Nagykönyvtárával* van termékeny tudományos kapcsolata. A hagyományosan „kollégiumi nagykönyvtárnak” nevezett, történelmi múltú kincsházzal 1955-ben kötött szerződés szabályozza egymás segítségét. A szerződés kiterjed olyan elemi kérdésekre, mint a két könyvtár használatának kölcsönös megkönnyítése, a fölépéldányok cseréje, de leglényegesebb pontja a gyűjtőtevékenység

összeegyeztetése. Ennek eredményeképpen a kollégiumi könyvtár címanyaga folyamatosan bekerül az egyetemi könyvtár katalógusába, és ez rendkívül megkönnyíti az egyetem tudományos kutatóinak dolgát, hiszen egy helyen találják meg mindkét könyvtár anyagát. Az egyetemi könyvtár korszerű új kézikönyvekből — főként az Akadémiai Kiadó termékeiből — évente mintegy húszezer forint értékű *letétet* ad a kollégiumi könyvtárnak, s ezzel enyhíti a kollégiumi könyvtár beszerzési gondjait is.

A kollégium *Reformációtörténeti Intézetének* több ezer tételből álló kartotékrendszere a tiszántúli lelkészek szakirodalmi munkásságának bibliográfiáját tartalmazza. Ez tehermentesíti mind az egyetemi, mind a megyei könyvtárat az ilyen jellegű helyismereti anyaggal való foglalkozástól.

A nagykönyvtár két dolgozója az egyetemi könyvtárosokkal együtt az Eötvös Loránd Tudományegyetem könyvtártudományi tanszékének debreceni tanfolyamán szakképesítést szerzett.

A nagykönyvtár gyér kiadási lehetőségei miatt az egyetemi könyvtár jelentette meg az előbbi orvostudományi könyvanyagának katalógusát (1972). Kiadás alatt van a nagykönyvtár földrajzi műveinek katalógusa is. Az egyetemi könyvtár folyóirat-repertóriumai közül néhányat a kollégiumi könyvtár dolgozói készítettek.

A nagykönyvtár az egyetemi hallgatók számára lehetővé teszi a helybenolvasást, sőt az egyetem tanárainak kölcsönöz is. Könyvtárközi kölcsönzéssel azonban az egyetemi hallgatók szintén hozzáférhetnek a nagykönyvtár ritkaságaihoz. A nagykönyvtár segítséget adott az egyetemi könyvtár régi töredékkönyveinek azonosításához, és régi állományával rendszeresen közreműködik az egyetemi könyvtár kiállításainak megrendezésében.

Az egyetemi könyvtár kezdeményezésére és segítségével 1976 óta folyik a külföldi folyóirat-rendelések városi egyeztetése a párhuzamosságok kiküszöbölése végett. Az egyeztetést, egyben a tájékoztatást szolgálja az egyetemi könyvtár által két-háromévenként kiadott katalógus, *A Debrecenbe járó külföldi folyóiratok jegyzéke*.

Az együttműködés 1980 óta kiterjed bizonyos időszaki kiadványok közös előfizetésére is. Az egyetemi könyvtár, a Debreceni Orvostudományi Egyetem, a Debreceni Agrártudományi Egyetem és az MTA Atommagkutató Intézete például közösen fizet elő a *Science Citation Index* és a *Social Science Citation Index* című igen drága folyóiratokra. Hasonlóképpen a könyvrendelések összehangolását is szolgálja a negyedévenként közreadott *Új külföldi könyvek a debreceni egyetemi könyvtárban* című kiadvány, valamint az egyetemi könyvtár központi katalógusa, amely tartalmazza a nagyobb debreceni könyvtárak külföldi könyveinek bibliográfiai leírásait is.

Az egyetemi könyvtár tájékoztatói szerepéből következően a használati kötelempéldányokat szétosztja a hatáskörébe tartozó könyvtárak között. Továbbá a tiszántúli könyvtárak használatára tervezi a közvetlen, *online* kapcsolatok kiépítését is a külföldi adatközpontokkal (Bern, DATA Star; Bécs, INIS). A könyvtár a tájékoztatás hatékonyságának fokozására együttműködést teremtett Debrecen egyik legnagyobb termelőüzemével, a Biogal gyógyszergyárral.

A *Debreceni Orvostudományi Egyetem Központi Kenézy Könyvtárában* könyvtártudományi kutatás, dokumentációs és bibliográfiai tevékenység egyaránt folyik. Munkatársai vizsgálják a szakfolyóiratok olvasottságát, az oktatók olvasási szokásait, hogy belőlük az igényekre következethessenek. Elemzik az orvoskutatók szakirodalmi tájékozódási szokásait, és ezekből is az állománygyarapításra vonnak le tanulságokat. A Kenézy Könyvtár 1981 óta a táj orvosi könyvtárainak központja. A könyvtár igazgatója, *Virágos Márta* elemezte az észak-alföldi orvosi könyvtárak együttműködésének lehetőségeit (Orvosi Könyvtáros, 1982.). Ugyancsak ő a megyei levéltárnak a Vöröskereszt százéves helyi tevékenységét föl-táró kiadványában is közreműködött. Hamarosan megjelenik Debrecen egészségügyének történetéről szóló dolgozata is. Az orvosegyetem évkönyvében a kutatók szakirodalmi tevékenységének bibliográfiáját a könyvtár állítja

össze. Tájékoztató munkájának fontos válfaja a témafigyelés. 1970 óta jelenik meg — most negyedévenként — az újonnan beszerzett könyvek jegyzéke. Az orvostudományi egyetemi könyvtár 1967-ben és 1981-ben kiadta a könyvtárba járó külföldi szakfolyóiratok repertóriumát, s ezt 1981 óta kibővítette az Észak-Alföld többi orvosi könyvtárába járó folyóiratokkal.

Az *Agrártudományi Egyetem Könyvtára* — kisebb múltja, csekély és gyakran változó személyzete ellenére — szintén hasznosan járul hozzá a város és a táj kutatásához. Földolgozza az intézmény történetét, régi kiemelkedő tanárainak, mint például *Rapacs Raymond*nak és *Arany Sándornak* az életművét. Összegyűjtötte a Hortobágy állat- és növényvilágával foglalkozó szakirodalom bibliográfiáját. Eddig két kötetben adta ki az 1953-ban újraindult felsőfokú szakoktatás intézményi bibliográfiáját (1968, 1980), és ugyancsak két kötetben a diplomadolgozatok katalógusát. Folyik a doktori értekezések bibliográfiájának készítése. Az agrártudományi egyetemi könyvtár szakbibliográfiákat is ad ki (elkészült a borsótermesztés hazai irodalmának bibliográfiája, készül a lucernáé, a takarmánytermesztésé); és munkatársai foglalkoznak szakterületük elméleti kérdéseinek vizsgálatával is (például *Bilincsi Lajos—Thuróczy Györgyné: Mezőgazdasági üzemek szakirodalmi ellátása. = A Mezőgazdasági és Élelmiszeripari Könyvtárosok Tájékoztatója, 1975/1. sz.*). A debreceni könyvtárak munkamegosztásának keretében itt folyik a kurrens mezőgazdasági folyóiratok helyismereti földolgozása, kicédu-lázása.

A *Déri Múzeum* könyvtárában nemcsak a Tisztántúl és a város értékes helyismereti művei található meg, hanem hasznos helyismereti bibliográfiai tevékenység is kialakult. Bibliográfiák készültek az intézmény tudós igazgatóinak munkásságáról; a Hajdúság történetéről és néprajzáról. Az évkönyvek rendre közlik a múzeumi munkatársak publikációinak kurrens bibliográfiáit, s ezzel is gazdag helyismereti anyagot tesznek közkinccsé. Országos jelentőségű volt a hajdani könyvtárosnak (most a berettyóújfalusi múzeum igazgatójának), a *Könyvtáros* lapjairól is ismert *Héthy Zoltán*nak a kezdeményezése és vállalkozása: munkatársaival együtt elkészítette a hazai múzeumi kiadványok retrospektív bibliográfiáját a főlzabadulástól 1974-ig; utána pedig egy ideig évenkénti kurrens folytatását is.

Az együttműködés érdekes és tanulságos példáját nyújtja a *Hajdú-Bihar megyei Levéltár* könyvtára. Mintegy hétezer kötet könyvének és folyóiratának kurrens földolgozásában a megyei könyvtár dolgozói segítenek: ők készítik a szakszerű katalóguscédulákat, és ezeket ők osztják be a levéltári könyvtár katalógusába. Mindennek eredménye, hogy az állomány szakszerűen van föltárva. A rendszer szépség-hibájának látszhat, hogy csak évente kerülnek be a cédulák a katalógusba: a levéltárosok szerint azonban ennyi késés nem okoz túl nagy gondot nekik.

Az együttműködés másik eredménye: a levéltári évkönyvek gyakran közölnek bibliográfiákat. Ezeket rendszeresen a megyei könyvtár egykori dolgozója, most is külső munkatársa, *Bényei Miklós* állítja össze.

A *Hajdú-Bihar megyei Pedagógus Továbbképző Intézet pedagógiai szakkönyvtárában* és a *Szakszervezetek Hajdú-Bihar megyei Tanácsának központi könyvtárában* is folyik bibliográfiai tevékenység. Kiadványaik, irodalomkutatásaik a dolog természeté szerint szakmai jellegűek. Az SZMT könyvtári hálózatában azonban van érdeklődés a helyismereti dokumentumok iránt is. A kért műveket a központi könyvtár juttatja el a tagkönyvtáraknak.

Helyismereti munka folyik még az *MSZMP Hajdú-Bihar megyei Bizottságának archívumában* és a debreceni *Dokumentációs Filmstudióban* is. Ez utóbbi állományjegyzéke voltaképpen a város legújabbkori történetével kapcsolatos fényképes ábrázolások katalógusa.

A helyismereti munkával foglalkozó intézmények tájékoztató és bibliográfiai kiadványai a debreceniek példás együttműködését bizonyítják. Noha ennek az együttműködésnek nincs szervezeti formája, mint például Szegeden a könyvtárközi bizottság, a lényeges dolgokban gyümölcsözőnek bizonyul. Ez nem jelenti, hogy nincsenek tökéletesítésre váró, megoldandó kérdések. Már *Csűry István* is utalt arra, hogy az egyetemi könyvtár és a megyei könyvtár megállapodásában szereplő munkálatok „egyik intézménynél sem folynak kellő rendszerességgel”, és sürgette „a jelenleginél termékenyebb együttműködést”, *Bényei Miklós* pedig — első cikkemben idéztem — szintén hiányolta némely dologban a hatékonyabb összedolgozást. Elsősorban a kurrens helyismereti bibliográfiai föltárásban, amely a korábbi megállapodás szerint a megyei könyvtárra hárulna ugyan, de a gyakorlat bizonyossága szerint ez egyedül nem képes megbirkózni a föladattal. Egyrészt, mert munkatársi gárdája nem győzi, másrészt, mert folyóirat-állománya sem teljes hozzá. Jelenleg 250 időszakos kiadványt dolgoz föl. Szükség volna tehát ebben is az egyetemi könyvtár segítségére: ésszerű fölosztás szerint a folyóiratok egy részének földolgozásra való átvállalására. Az egyetemi könyvtár viszont kétségtelenül joggal hivatkozik arra, hogy sokfajta szerepköre és jelenlegi létszáma mellett a már vállalt föladatokon, a retrospektív föltáráson kívül többre nincs ereje, ideje.

Péter László

Pályázati felhívás

Az Országos Széchényi Könyvtár, Könyvtártudományi és Módszertani Központ által irányított országos könyvtári propagandabizottság és a Könyvértékesítő Vállalat pályázatot hirdet könyvtárosoknak. Téma: a könyvtári szolgáltatásokat, a könyvtár használatát bemutató, illetve népszerűsítő propagandatervek készítése. Pályázni lehet egy-egy ötlet vázlatos kidolgozásával (például: plakát, grafika, szórólap, prospektus stb. tervei és szlogenjei), de komplex, a könyvtár minden egyes részlegére és szolgáltatására kiterjedő tervvel is.

A jeligés pályamunkákat 1983. szeptember 1-ig a következő címre kérjük eljuttatni: *OSZK Könyvtártudományi és Módszertani Központ, Szervezési és propagandaosztály, 1827 Budapest, Múzeum u. 3.*

Az eredményhirdetés 1983 októberében lesz. A legsikeresebb munkákat a Könyvértékesítő Vállalat a következő évek központi könyvtári propagandaterve keretében elkészíti; a legjobb pályaművek beküldői pedig a Könyvértékesítő Vállalat kiskönyvtárát kapják jutalmul.

Az Országos Könyvtárügyi Tanács fórumairól

Az 1983. március 17-i plenáris ülés napirendjén az Országos Széchényi Könyvtár által nyújtott *központi szolgáltatások*, valamint az Országos Műszaki Információs Központ és Könyvtár kezelésében levő *országos fordítás-nyilvántartás* helyzetével és fejlesztési kérdéseivel foglalkozó két előterjesztés szerepelt. Az egyik, *Zircz Péter* munkája a *Könyvtári Figyelő* 1982. évi 6. számában megjelent tanulmányokon alapult, amelyek az OSZK egyes központi szolgáltatásaival foglalkoztak. Az előterjesztés a korlátozott anyagi és személyi feltételekre való tekintettel két kiemelt program végrehajtását javasolta valamennyi, mégoly fontos és szükséges szolgáltatás egyidejű fejlesztése helyett. E két program: a Magyar Nemzeti Bibliográfia hazai könyvtermést regisztráló szekciójának továbbfejlesztése (beleértve olyan származékszolgáltatásokat is, mint a szakkönyvtárak számára nyújtott, bővített adattartalmú, nyomtatott katalóguscédulák, mágnesszalagok bel- és külföldi könyvtárak számára, az MNB-adatbázis közvetlen — online — kérdezhetősége és a kiadványokba beletyomtatott bibliográfiai leírások), valamint a Nemzeti Periodika Adatbázis létrehozása (az országban fellelhető, visszamenőleges és kurrens külföldi időszaki kiadványok géppel kezelt bibliográfiai és lelőhelyadatainak különféle csoportosításban való szolgáltatása, továbbá a kurrens magyar folyóiratok bibliográfiai adatainak rögzítése).

Az OSZK szolgáltatásait három fő csoportban (országos dokumentum-regisztrálás, országos dokumentumforgalmi tevékenység, technikai jellegű országos szolgáltatások) áttekintő, az eddigi eredményeket, gondokat és terveket is felsoroló s a tervek végrehajtásához szükséges feltételeket számba vevő dolgozathoz az OKT tagjai számos észrevételt fűztek. Közülük a legfontosabbak: 1. célszerű volna az MM különféle intézményeiben rendelkezésre álló számítógépparkot jobban kihasználni a

központi szolgáltatások érdekében; 2. mivel az Időszaki Kiadványok Repertóriumának reformja nem váltotta be teljes mértékben a hozzá fűzött reményeket, helyes volna megvizsgálni, miképpen lehetne a repertóriumot az igényekkel összhangban továbbfejlesztetni; 3. a Nemzeti Periodika Adatbázisnak a kurrens külföldi folyóiratokat tartalmazó részét kár lenne megterhelni a megrendelési szándékok nyilvántartásával, e fontos funkciót másképpen kell megvalósítani; 4. felül kellene vizsgálni az országos tárolókönyvtár gyűjtőkörét, s nagyobb hangsúlyt tenni a külföldi folyóiratok régebbi évfolyamainak központi megőrzésére; 5. a nemzeti dokumentumbázis megőrzését és hasznosítását célzó országos tárolókönyvtári funkció megvalósításában a szakterületi és a területi együttműködésnek is nagy szerepe van, ezért nem egyetlen, hanem több tárolókönyvtári feladatot ellátó intézményre van szükség; 6. a könyvtárközi kölcsönzés növekvő devizaköltségei arra intenek, hogy a hazai könyvtárügy devizaigényeit egységben kell szemlélni és így is kezelni, mert az a veszély fenyeget, hogy bizonyos fontos területek háttérbe szorulnak (például a könyvek beszerzése szemben a folyóiratokéval); 7. meg kell vizsgálni, hogy a jelen körülmények között milyen lehetőségek rejlenek még a nemzetközi cserében, s az OSZK mellett a koordinációs központok is vegyenek részt e tevékenység fejlesztésében, a partnerek összehozásában, valamint módszertani segítségével; 8. a technikai jellegű központi szolgáltatások terén elért eredmények mellett (például az országos restauráló laboratórium februári üzembe helyezése) olyan súlyos nyersanyagellátási nehézségek is jelentkeznek, amelyek például a mikrofilmezési program leállításával fenyegetnek stb.

Az OKT javasolta a minisztériumnak, hogy gondos mérlegeléssel válassza ki a fejlesztés fő irányait, s vizsgálja meg, hogy azokon a szolgáltatásokon felül, amelyeket mindenképpen

az OSZK keretében kell működtetni, milyen más tárcák és intézmények közreműködésére lehet számítani, annál is inkább, mivel az egész könyvtárügyet érintő kulcsproblémák megoldásáról van szó. Mindehhez Zircz Péter előterjesztése jó alapot nyújt.

Barabás Tiborné írásos előterjesztését kiegészítve példákkal bizonyította, hogy az *országos fordításnyilvántartás* működésének zavarait a bejelentési kötelezettség elmulasztása, a tájékoztatatlanság és a jogi szabályozás elavultsága okozza. Jelenleg a készül fordításoknak csupán egynegyedét jelentik be, tehát, ha sikerülne megszilárdítani a bejelentési fegyelmet, a jelenlegi megtakarítást meg lehetne többszörözni a felesleges fordítások megakadályozásával. Ehhez azonban — egyéb intézkedések (például hathatósabb propaganda, ellenőrzés stb.) mellett — első lépésként új jogszabály kibocsátására van szükség.

Az OKT egyetértett az előterjesztő javaslatával, s az elnök felajánlotta, hogy az OKT megfelelő formában (írásbeli véleményezés, plenáris vagy tagozati vita stb.) készségesen nyújt szakmai segítséget az OMIKK-nak az új jogszabálytervezet kidolgozásához.

Végezetül az elnök egyebek között az 1984-re szóló külföldi devizás folyóiratrendelések lebonyolításáról tájékoztatta a tagságot, a titkár pedig az 1983—1985-ös évekre szóló program végrehajtásának megkezdéséről szolt.

Az elnökség március 24-én tartott ülésén meghallgatta *dr. Kenyéri Katalinnak*, a tanács által felkért munkabizottság vezetőjének a könyvtári szolgáltatásokban jelentkező *szerzői jogi problémákról* szóló tájékoztatóját. E szerint a legtöbb kifogást kiváltó szolgáltatásnak, a hangzó dokumentumok másolásának ügye időközben rendeződött: összhangban a nemzetközi gyakorlattal jogszabály mondja ki, hogy mivel az üres kazetták árában benne van a szerzői jogdíj összege is, nincs akadálya annak, hogy a kazettákra nem haszonszerzési céllal másolat készüljön. (Ugyanez érvényes a video-dokumentumokra is.) A Szerzői Jogvédő Hivatallal együttműködve következő lépésként a nyomtatott dokumentumok másolásával kapcsolatos kérdéseket vizsgálják meg. Maguk a könyvtárak is rendelkeznek azonban szerzői joggal (például az általuk készített bibliográfiák, irodalomkutatások esetében, akár kiadásra kerülnek, akár kéziratban maradnak ezek), bár a könyvtárak eddig még nem vonták le a helyzet konzekvenciáit. Az elnökség köszönettel tudomásul vette a beszámolót, s úgy foglalt

állást, hogy egyelőre csupán vizsgálódásokat és tanulmányokat kell folytatni e területen, intézkedésre vagy szabályozásra még nincs szükség.

Az OKT elnöke arról tájékoztatta az ülés résztvevőit, hogy az 1983-ra szóló folyóiratrendelések csökkentéséről készített jelentést az illetékes kormányzervek jóváhagyólag elfogadták, s a legindokoltabb reklamációk orvoslására póthitelt nyitottak; a művelődési miniszter lényegében elfogadta az OKT-nak az 1984-es rendeletek lebonyolítására vonatkozó javaslatát, s megtette a szükséges intézkedéseket. Ezzel összefüggésben az elnökség foglalkozott az akció sajtóvisszhangjával is.

A tanács titkárságára már több javaslat érkezett *szakbizottságok szervezésére*. Az elnökség úgy határozott, hogy első lépésként a titkár kérjen *Havasi Zoltántól* a kutatáspolitikai, *Babiczký Bélától* pedig az osztályozási szakbizottság feladatkörére, működési rendjére, programjára és személyi összetételére vonatkozó részletes tervezetet.

Fölmerült az az igény is, hogy az OKT keretében elkészült és megvitatott bizonyos dokumentumok jussanak el a fenntartó szervek és a könyvtárigazgatók szélesebb köréhez. Az elnökség indokoltnak tartotta ezt az igényt, s a jövőben egyedi döntések alapján fog intézkedni az OKT dokumentumok közzétételéről.

Az elnökség meghallgatta a titkár tájékoztatását a *Könyvértékesítő Vállalat igazgatójával folytatott tárgyalásáról* az öregbetűs könyvek, a hangos könyvek és a reprint kiadások programja ügyében, s úgy foglalt állást, hogy a vállalkozásokat elvileg támogatja, de nem kíván belefolylni végrehajtásukba.

Rózsa György alelnök, a Társadalomtudományi Információs Munkabizottság elnöke tájékoztatást adott a TIM keretében lebonyolított, a *társadalomtudományi információs rendszer fejlesztését* célzó program anyagi eszközeinek felhasználásáról. Az elnökség elismerését fejezte ki a jó eredményeket hozó erőfeszítésekért.

Egy kisebb munkacsoport azt a feladatot kapta, hogy a művelődési miniszter felkérésére a IV. országos könyvtárügyi konferencia dokumentumai alapján és az érvényes jogszabályok kritikai áttekintésével dolgozza ki egy rövid állásfoglalás tervezetét az országos könyvtárpolitikai irányítás fő területeiről, tennivalóiról és fejlesztési programjairól.

Az elnökség végül elhatározta, hogy lépéseket tesz az Országos Közművelődési Tanácshoz fűződő kapcsolatainak erősítésére. (*P. I.*)

A Könyvtárosegyesület vállalta a szakma gondjait

Beszélgetés Zsidai Józseffel, az MKE leköszönt elnökével

Dr. Zsidai Józsefet, a miskolci Nehézipari Műszaki Egyetem Központi Könyvtárának igazgatóját 1978 decemberében választották meg a Magyar Könyvtárosok Egyesülete elnökének a következő négyéves időszakra. Vezetésével nagy aktivitással kezdte meg munkáját 1979 januárjában az egyesület. A Könyvtáros akkor is felkereste Zsidai Józsefet, hogy az egyesület jövőjével kapcsolatos elképzeléseiről tájékoztassa lapunk olvasóit (1979. 5. sz.), most pedig a leköszönt elnökhöz fordultunk kérdéseinkkel, számvetésre kérvén őt.

— Az 1981-es kaposvári vándorgyűlésen elmondott beszédének egyik mondatára szeretném emlékeztetni, mely szerint arra kell törekedni, hogy a társadalmi szervezetekben és szakmai egyesületekben olyan magas színvonalú szakmai fórumok alakuljanak ki, „amelyek osztoznak az ország vagy egy szakágazat gondjaiban, és tesznek is valamit a gondok enyhítéséért.” Mi a véleménye, sikerült-e az egyesületben ilyen szakmai fórumot létrehozni, ahol nemcsak véleményyt formálnak, hanem tesznek is valamit, azaz

tudott-e cselekvő erővé válni a társadalmi összefogás? Mi az, ami megvalósult terveikből, amit sikerként könyvelhetnek el?

— Úgy gondolom, az embert két cél vezérelheti, ha szakmájában szívvel-lélekkel dolgozik. Az egyik az, amit szolgálatnak nevezhetünk, s ami szűkebb értelemben a szakma, tágabb értelemben pedig az egész nemzet, a magyarság szolgálatát jelenti. Anélkül, hogy nagy szavakat akarnék használni, úgy érzem: az állampolgári, a nemzeti öntudat a szolgálat vállalásának előfeltétele, egyben a célokért folytatott küzdelem erőforrása is. A másik cél: úgy dolgozni, hogy az ember eközben jól érezze magát, hogy jó legyen a közérzete. Alapvetőnek érzem e két szempontot: minden jó ügy szolgálatára rájuk épülhet. De ahhoz, hogy egy ügyet jól szolgálhassunk, a legelső követelmény a feladatok ismerete. Ezek meghatározása a mi szakmánkban a könyvtárpolitika feladata. Minden szakmabelit kell, hogy érdekeljen a könyvtárpolitika, hiszen ez az útmutató: mit és hogyan végezzünk. Jóllehet a könyvtárpolitika meghatározása állami feladat, véleményem szerint akkor lehet igazán sikeres és hatékony, ha kialakítása kétféle indítatásból történik: részint „fölről”, a tudománypolitikai, művelődéspolitikai elgondolások, döntések irányából, részint „alulról”: itt fogalmazódnak meg ugyanis a szakma problémái és valóságos igényei, itt kell átfogni azt a bonyolult szükségleti rendszert, amelynek eredményeképpen továbbítani tudjuk felfelé a társadalmi igényeket. Úgy érzem, egyesületünk e téren sokat tett, eredményesen működött. A könyvtár- és szakirodalmi tájékoztatásügy előtt álló legfontosabb feladatok megfogalmazására, a szakma legátfogóbb problémáinak vizsgálatára számos társadalmi fórumot rendeztünk, amelyekre meghívtuk a könyvtárügy állami irányítóit is. Itt személyesen tapasztalhatták: valós társadalmi igények kaptak hangot ezeken a fórumo-

kon. A legfontosabbak a vándorgyűlések voltak, amelyeknek fő témái szigorú következetességgel épültek egymásra, fejlődésünk adott szakaszának mintegy kifejezői, összegezői voltak.

— *Valóban, ha visszagondolunk ezekre a vándorgyűlésekre, túlzás nélkül állíthatjuk, hogy talán még soha nem volt ilyen szoros a kapcsolat, közvetlen az információcsere a könyvtárpolitikát irányítók és az azt végrehajtók között. Idézzük fel tehát az egyes állomásokat!*

— A veszprémi vándorgyűlésen 1979-ben a könyvtárközi munkamegosztást és együttműködést vizsgáltuk a hatékonyság és a gazdaságosság szempontjából. A jövő irányát akkor a számítógépesítésben és az együttműködésben jelöltük meg. Az elsőre még visszatértek, a másodíkról csak annyit, hogy az azóta eltelt idő — s benne a különösen nehezzé vált gazdasági helyzet — szinte ránk kényszeríti az együttműködést. Mi vetettük fel már 1979-ben a következő országos könyvtárügyi konferencia megrendezésének gondolatát. A konferencia előkészítésével kapcsolatos feladatokból az egyesület nagy részt vállalt: ennek jegyében mérte fel az 1980-as szombathelyi vándorgyűlés a hazai könyvtárügy elmúlt évtizedének (1971—1980) fejlődését, és vizsgálta meg a III. országos könyvtárügyi konferencia ajánlásainak végrehajtását. A Szombathelyen elhangzottak bizonyítják, hogy az egyesület jól határozta meg a fejlődési irányvonalakat, és helyesen mutatott rá a hiányokra. Helyzelemzésünkkel a minisztérium is egyetértett. Az 1981-ben megrendezett IV. országos könyvtárügyi konferencia szervezési feladatait az egyesület vállalta és végezte el. Abban az évben a soros — kaposvári — vándorgyűlést is a könyvtárügyi konferencia ajánlásainak, tapasztalatainak széles körű megismertetésére használtuk fel, mozgósítva a könyvtarostársadalmat a kitűzött feladatok megvalósítására. E feladatok közül két nagy témacsoportot választott ki az egyesület vezetősége a következő vándorgyűlések témájául. Az egyiket, a szakirodalmi információellátás helyzetét és fejlesztésének irányait már megtárgyalta a miskolci vándorgyűlés 1982-ben, az olvasóvá nevelés pedig az 1983-as vándorgyűlés témája lesz.

— *A vándorgyűléseken kívül azonban az egyesületben még számos egyéb rendezvényre is sor került.*

— Igen, és ezzel kapcsolatban elismeréssel kell szólni a szekciók és a bizottságok, valamint

a helyi szervezetek tevékeny munkájáról. Évente mintegy 120 rendezvényt tartottak, amelyeket központilag ugyan nem irányítottunk, de az elnökségi tagokon keresztül megvolt a kapcsolat a vezetőség és a szervezetek között. Ezek a rendezvények részben a központi elgondolásokhoz, programokhoz kötődtek, s így — mint működő társadalmi fórumok — a vitáknak is teret adtak, és számos értékes gyakorlati tapasztalattal szolgáltak. A rendezvények másik funkciója a továbbképzés volt, aminek különösen nagy jelentőséget tulajdonítottak. Az egyesületi keret lehetőséget ad a legkülönbözőbb könyvtárakban azonos típusú munkát végzők azonos gondjainak megtárgyalására, módszertani tapasztalatszerzésre, de lehetővé teszi egy-egy ágazat könyvtárosainak kapcsolatteremtését is. Véleményem szerint a szakma még sokáig nem nélkülözheti a továbbképzés e lehetőségeit.

Ha eredményeinket vesszük számba, szólnunk kell a könyvtárosképzésről is, amelyet sokáig súlyponti kérdésként kezeltünk, s amellyel igen sokat foglalkoztunk. A legkülönbözőbb fórumokon hallattuk szavunkat, s ha ma elmondhatjuk, hogy kialakult a képzés három szintje, és az Eötvös Loránd Tudományegyetemen megszilárdult a tanszék helyzete, e kedvező eredmények létrejöttében az egyesületnek is szerepe volt. Megteremtettük a társadalmi fórumot az emlékezetes fruska-vitában is. A komplex művelődési intézmények kialakításából adódó veszélyekre szintén idejében felhívtuk a figyelmet. Úgy vélem, hogy az Eötvös-klubban megrendezett néhány ankét sikerrel járult hozzá a problémák tisztázásához.

— *Elnöki működésének alighanem egyik fontos programját érintem, ha újra idézek kaposvári beszédéből: „A szakma demokratizmusának szélesítése, nyílt, őszinte, de kritikus hangvételű párbeszéd a szakma képviselői és a főhatóság, az irányítók képviselői között”. Sikert-e maradéktalanul megvalósítania ezt, szót értett-e a szakma és az irányítás?*

— A jól működő, erős állapot az jellemzi, hogy benne jól működnek a demokratikus intézmények is. *Ahol csak a központi hatalom erős, ott a demokratikus intézmények elsorvadnak.* Ha azt akarjuk, hogy a központi elgondolásokat a tömegek támogassák, sőt valóra is váltsák, akkor ezeket széles körben ismertté kell tenni, a programalkotásba a szakmai közvéleményt is be kell vonni. Ha az egyén ismeri és megérti feladatát, feltehetően szívesebben

és nagyobb örömmel vesz részt a megvalósításban, olykor személyes boldogulását is ehhez köti. Olyan, több fórumon is megvitatott közös program kell tehát, amely az alulról jövő támogatást sem nélkülözi. Úgy érzem, az elmúlt években sikerült ebben is előrejutni, a Művelődési Minisztérium könyvtári osztálya jó partnerünknek bizonyult. E jó viszonynak alapfeltétele az őszinteség és az a meggyőződés volt, hogy a hatalom és a közvélemény nem helyettesítheti egymást, és mindkettő csak egymás figyelembevételével érvényesülhet, illetve munkálkodhat hatékonyan.

— *Közismert tény, hogy egyik fő célkitűzése volt — amit talán senki sem hangsúlyozott ennyire az egyesületi vezetésben azelőtt — a szakmai örökség, a haladó szakmai hagyományok ápolása, a szakma önbecsülésének, ezáltal társadalmi megbecsülésének emelése, az ezzel való állandó törődés. Milyen eredményeket sikerült itt elérni, s véleménye szerint milyen mulasztásaink vannak még ezen a téren?*

— Vallom, hogy az ember, mint állampolgár és mint szakmabeli, legyen büszke azokra, akik e hazában és e szakmában előtte jártak. Böven van mit tanulni tőlük, mert legjobbjaik elméleti felkészültsége, nyelvtudása és nemzetközi kitekintése, páratlan szorgalma, ügyszeretete és embersége ma is megragadó példaként állhat előttünk. E példák erejével kell „feltölteni” a fiatalokat, megmutatva nekik, hogy milyen szép a könyvtárosi hivatás, hogy lehetett és lehet ezen a pályán nagy dolgokat véghezvinni. Rövid négy esztendő alatt nem sokat végezhattünk: ám mégis utalhatok a *Kőhalmi Béláról* vagy *Kovács Mátéről* való megemlékezésre, a jeles könyvtárosokról való utcalenevezési javaslatunkra, valamint egy 1982 őszén rendezett sikeres, bensőséges hangulatú nyugdíjstalálkozóra. Készül a Kovács Máté-életrajz is. A jövő tennivalói között említeném a soron következő évfordulókat: *Sallai Istvánról*, *Sebestyén Gézáról* kell megemlékeznie a magyar könyvtarostársadalomnak. De illenék már életükben is megbecsülni azokat, akik még köztünk vannak. Törődjünk többet a nyugdíjasokkal, mind munkahelyi, mind egyesületi vonatkozásban! A Német Demokratikus Köztársaság könyvtáraiban ünnepség keretében emlékeznek meg a 60. vagy afölötti születésnapokról, a kiválóbb könyvtárosokat már életükben emlékkönyvvel tisztelik meg. Az egyesület rendezhetne ilyen születésnap ünnepségeket, sőt emlékkönyvek kiadására is vállalkozhatna.

— *1979-ben adott nyilatkozatában beszélt a jó szakmai közérzet megteremtésének fontosságáról. Ennek feltétele a sikerélmény, ez pedig a jól végzett munkából, a színvonalas szolgáltatásokból származik. Haladtunk-e előre ilyen téren, milyen eredményeket és hiányosságok befolyásolják ezt a közérzetet, egyszóval: milyen a könyvtáros közérzete ma, 1983 elején?*

— A jó szakmai közérzet kialakulásához számos eredményünk járult hozzá. Sikerként könyvelhetjük el, hogy a tudományos és a szakkönyvtárak használatának mutatói javultak, hogy a társadalom igényt tart a könyvtárak munkájára. Még ebben a nehéz, dekonjunktuális időszakban is — beszerzési nehézségekkel küszködve — általában ki tudták az igényeket elégíteni. Fejlődtek a közművelődési könyvtárak is, szolgáltatásaik egyre színesebbé és sokoldalúbbá válnak: szaporodnak a zenei estek, kiállítások, kezdenek kialakulni az alkotói — kutatói műhelyek. Megismertük és kipróbáltuk a számítástechnika alkalmazási módjait, megtettük az első lépéseket a hathatós könyvtári együttműködés felé. Ezekben az alapvető ügyekben tehát előbbre jutottak a könyvtárak. Az egyesület a szakmai tennivalók tudatosításával, a vélemények ütköztetésével, a hasznos tapasztalatok elterjesztésével hatékonyan segítette ezt az előbbrejutást. Ami viszont hiányzik, s szakmai közérzetünket is kedvezőtlenül befolyásolja: nem tudtunk lényegesen előbbrelépni a számítástechnika alkalmazásában. Be kell ismerni, hogy a magyar könyvtárügyben a számítástechnika még nem tudott átütő sikert elérni. Ennek oka részben az anyagi erőforrások szűkössége, de maguk a körülmények sem kényszerítenek eléggé az ilyen, magasabb színvonalú technika alkalmazására. Fejlődésünk mindenestre lassúbb, mint ahogy azt hosszú évekkel ezelőtt hittük és elképzeltük. Nem jutottunk sokkal előbbre a könyvtári kutatások terén sem, kivéve talán a hungarika-kutatásokat. A könyvtáraknak jobban kellene kutatniuk saját felhasználói igényeit, több kutatóidőt kellene fordítaniuk a helytörténeti és a tudománytörténeti kutatásokra. Viszonylag igen kevés, mindössze néhány könyvtárat jelöltek ki kutatóhelynek. Kedvezőtlen jelenség az is, hogy a nemzetközi szervezetekbe — elsősorban az IFLÁ-ra gondolok — pénzügyi-valutáris okokból nem kapcsolódhattak be a magyar könyvtárosok szakmai súlyuknak megfelelően.

Somkuti Gabriella

Három hálózat kiadványa

A *Könyvtáros* 1983/2-es számának *Fórum* rovatában megjelent, a könyvtári híradókat számba vevő, történetüket elemző írásra — az érdekeltek és az érdeklődők nevében is — örömmel válaszolunk.

Ez a számbavétel azért is fontos és időszerű, mert az első helyi híradók rendszeres megjelenése óta napjainkig eltelt idő már bizonyos művelődéspolitikai áttekintést is lehetővé tesz. Ugyanakkor szükségzerű ez a „fiatalabb testvéreknek” kijáró országos figyelem azért is, mert e helyi kiadványok a központi szaksajtó információinak többé-kevésbé szerves kiegészítői: a könyvtárpolitika helyi törekvéseit — eredményeit és gondjait — tükrözik. Többségük a figyelmet elsősorban a tanácsi közművelődési hálózatra fordítja, de nem hanyagolja el az iskolai és a szakszervezeti könyvtárakat sem.

A három hálózat fóruma kívánt lenni az 1970 szeptemberében újraindult és azóta rendszeresen megjelenő *Tolnai Könyvtáros* is. (Ezzel egyúttal szeretnénk kiegészíteni a vita-indító cikk felsorolását.) A lap célul tűzte ki a fenntartók tájékoztatását, a jó munkamódszerek elterjesztését, a könyvtári közvélemény alakítását — mintegy munkaeszközt adva az olvasók kezébe. Fontos szerepet vállalt — az irányítást segítő — a megye könyvtárügyi célkitűzéseinek, terveinek közreadásában és a központi szakmai dokumentumok szellemében történő értelmezésében is.

A helyi könyvtárügy irányítói, a megyei, a járási szakigazgatási szervek képviselői egyaránt fórumot kaptak benne. A vitás kérdések több szempontú megközelítésével — például a közigazgatási, illetve szervezeti változásokkal, a körzeti és a kettős funkciójú könyvtárak, valamint az integrált közművelődési intézmények létrehozásával, működésével — kapcsolatos vélemények, visszhangok a szélesebb olvasóközönség érdeklődését jelezték. Fenntartók-

nak, működtetőknek, módszertanosoknak adtak kellő információt a részletes statisztikai elemzések, táblázatok, az egy-egy járás munkáját átfogóan bemutató szakfelügyeleti jelentések. A jó módszerek elterjesztését szolgálták a helytörténetírással, a gyermekkönyvtári munkával, szolgáltatásokkal, tájékoztatással kapcsolatos felmérések, elemzések, forgatókönyvek, útmutatók. A lap fő célja a módszertani segítségnyújtás, de fontosak helyismereti, könyvtár-, sajtó- és irodalomtörténeti publikációi is. Ezek jó része csak a Tolnai Könyvtárosban volt hozzáférhető, s értékes információkkal szolgált az olvasóknak. Megjelentetésükben az a szerkesztői törekvés érvényesült, hogy a kutató könyvtárosoknak legyen megfelelő publikációs lehetőségük.

A 14. évében járó folyóirat cikkei, hírei dokumentumértékűek, ennélfogva a jövőben a művelődéspolitikai, könyvtártörténeti kutatásoknak is forrásai lehetnek. A folyóirat, sajnos, nem mentes hibáktól, fogyatékoságoktól sem. A kezdetektől nyomon követhető kisebb változtatások a szerkesztői útkeresést tükrözik. A publikálók körének kiszélesítése a jövő fontos feladata. Kevesen vállalkoznak tapasztalataik közreadására, főleg a községi könyvtárakban dolgozók közül. Az induláskor megfogalmazott szerkesztői elképzelésektől eltérően — melyek szerint a lap a három hálózatot képviseli — a tanácsi könyvtárügy nagyobb hangsúlyt kapott a híradóban. A jövőben tehát indokolt az egészségesebb arány megteremtése, annál is inkább, mert az elmúlt évtől kezdve az iskolai könyvtárak hálózatba szervezése, módszertani gondozásának és szakfelügyeletének ellátása is a megyei könyvtárra és hálózati alközpontjaira hárul. Az ésszerű munkamegosztást és együttműködést segítő új módszerek terjesztésével a lap valóban a könyvtárosok, pedagógusok munkaeszközévé válhatna.

A *Könyvtárosban* rendszeresen megjelenő,

híradónkra vonatkozó értékeléseket figyelemmel kísérjük, tanácsait igyekszünk megszívlelni. De a szerkesztőség a „szűkebb haza”, a megye könyvtárosaitól is több visszajelzést várna a lap egészéről — akár bírálat, akár vita formájában. Egyetértünk *Tóvári Judit*nak az a megállapításával, amely szerint könyvtárügyünk sok megoldásra váró kérdéséről nem bontakozik ki termékeny vita a vidéki sajtóban — valóban jóval több szakmai eszmecsere, az érvek, ellenérvek ütköztetésére volna szükség.

Szívesen vennénk mi is olyan központi kiadványt, melyben a szélesebb közönséghez szóló, a helyi könyvtárügyön túlmutató cikkeket együtt találhatnánk. Egyre sürgetőbbé válik az is, hogy a szerkesztésben részt vevő, szerkesztői, publicisztikai ismeretekkel nem rendelkező munkatársaknak a színvonal javítása érdekében tapasztalatcserét, tanácskozást szervezzenek a híradókat kiadó könyvtárak. S végül:

nagyon fontosnak tartjuk — szakmai kitekintésünk szempontjából is — a testvérlapok forogtatását. Anyagukból gyakran meritünk ötleteket, gondolatokat (például Komárom megye iskolai könyvtárfejlesztési elképzeléseiből, a kaposváriak szakfelügyeleti tapasztalataiból, a szegediek olvasáskutatásaiból, Pest megye tömör statisztikai elemzéseiből, s még hosszan sorolhatnánk a felhasználható példákat). Örülünk annak a Szolnok megyei gyakorlatnak is, mely szerint bizonyos kérdésekben más híradók munkatársainak véleményét, esetleg ellenvéleményét is közli az *Együtt* című híradó.

Úgy érezzük, hogy még a fenntartással vagy ellenkezéssel fogadott cikkek is elgondolkodtathatnak bennünket, de feltétlenül tanulhatunk egymás ötleteiből, terveiből, tapasztalataiból — még hibáiból is! —, s támogathatjuk egymást a jó elképzelések megvalósításában.

Elekes Eduárdné—Loridon Ilona

Visszhang

A pedagógusok információellátása és a pedagógiai információs rendszer

Öröndetes, hogy a *Könyvtáros* 1983. februári számában majdnem teljes terjedelemben közzétette *Futala Tibornak* a Könyvtárosegylet tavalyi vándorgyűlésén tartott előadását. Rendkívül időszerűnek és fontosnak tartom, hogy a szakmai közvélemény állást foglaljon a pedagógusok információigényeinek kérdéskörében, feltárja a helyzetet, és megfogalmazza a tennivalókat. Azért is lényeges a szakmai közgondolkodás formálása ebben a vonatkozásban, mert a pedagógusokat másként kell megítélni, mint a többi olvasót, tájékozódni kívánó szakembert. Figyelembe kell venni ugyanis a mögöttük álló lehetséges és tényleges ifjú könyvtár- és könyvhasználókat, a tájékozódni kívánó tanulóifjúságot, melynek tájékozási szokásait nagyrészen a pedagógusok alakítják ki.

Írásomban *Futala Tibor* tanulmányának nem minden vonatkozására térek ki, hanem csupán azokra, melyek a *pedagógiai információs*

rendszer kérdéskörét érintik. Szeretném leszögezni, hogy egyéb megállapításaival egyetértek. Amiben vele vitatkozom és vitatkoztam a vándorgyűlésen elhangzott felszólalásomban is, az a közölt tanulmányok lap 62. oldalán a második bekezdésben olvasható állítása. Ha ugyanis arra keressük a választ, hogy terheli-e mulasztás az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum vezetését amiatt, „hogy a szelektív információterjesztés a pedagógiai szakterületen mindmáig hiányzik”, akkor erre határozottan nem kell felelni. Ez a válasz azonban így nem teljes.

Hogy teljes és helyes legyen a felelet, fel kell vetnünk a kérdést: mit tettek és mit mulasztottak el megtenni az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum, illetve az egyéb, a pedagógiai tudományterületek információs rendszerének kialakításáért felelős szervek. Erre viszont már úgy kell válaszolni: Kétségtelen, terheli bizonyos mulasztás az OPKM ve-

zetőségét is, másokat is, de hozzá kell tenni, hogy az OPKM tette a legtöbb erőfeszítést a pedagógiai tudományterület információs rendszerének létrejöttéért. Az más kérdés, hogy ezek az erőfeszítések — különféle okok miatt — nem mindig vezettek eredményre.

A Tudománypolitikai Bizottság (TPB) 1974-ben hozott határozata az OPKM-et jelölte ki a pedagógiai tudományterület információs rendszerének megvalósításáért felelős országos központnak. Ez természetesen nem jelentette azt, hogy az OPKM-nek egyedül kellett volna megvalósítania e feladatot, és azt sem, hogy ami e tekintetben történt, történik, nem történt vagy nem történik, azért egyedül az OPKM felelős.

A TPB határozatából egyértelműen következik, hogy a pedagógiai információigényeket csak a különböző tudományterületi, ágazati és speciális, automatizált információs rendszerek létrehozása és együttműködése alapján lehet kielégíteni.

A TPB határozata azonban nem tartalmazott semmiféle olyan utalást, mely a pedagógiai tudományterület információs rendszerének kifejlesztéséhez szükséges anyagi és műszaki eszközök, személyi feltételek és jogi szabályozás megteremtéséért felelős szervekre vonatkozott volna. Ennek ellenére a pedagógiai információs rendszer kifejlesztésében részt vevő intézmények (az Oktatókutató Intézet, az Országos Oktatótechnikai Központ, az Országos Pedagógiai Intézet, az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum, a Tudományszervezési és Informatikai Intézet) vezetői — az eszközök hiányában is — komolyan foglalkoztak és foglalkoznak a valóban kitűzhető feladatok megfogalmazásával, illetve végrehajtásával. Ennek köszönhető, hogy ma már a részt vevő intézmények körében nem kérdéses: a közoktatási, közművelődési kormányzat és irányító szervek, a Művelődési Minisztérium háttérintézetei és egyéb, pedagógiai kutatókat, fejlesztést és kísérleteket folytató intézmények, de mindenekelőtt a gyakorló pedagógusok információellátásának korszerűsítése és kiterjesztése céljából olyan *pedagógiai információs rendszert* kell kifejlesztetni, amely automatizált információkereső alrendszerre támaszkodik. Az együttműködés alapelveit és a koordinálás rendjét kidolgoztuk és elfogadtuk, sőt az összefogás első szerény eredményeit is leartattuk már.

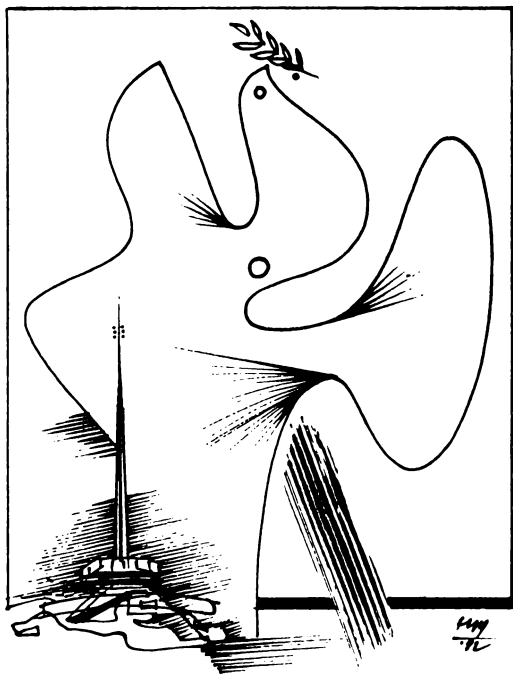
Az együttműködő intézmények abból kiindulván, hogy aki ma nem gondol a jövő felada-

tainak megoldására, holnap nem tud dolgozni, pénzt, munkaidőalapot és kutatási kapacitást is áldoznak a meghatározott feladatok elvégzésére. Természetesen akadnak még vitatott kérdések a részfeladatok rangsorolása és ütemezése, megoldásuk módja tekintetében, de ez érthető is, mivel a résztvevők érdekei nem mindig esnek egybe, és az információigényeket megfogalmazó közeg nyomására sem egyformán reagálnak.

Vitázunk például arról, hogy a rendelkezésre álló szerény pénzeszközöket az információs rendszer koncepciójának kidolgozására vagy a gépi feldolgozás kísérleti stádiumának megvalósítására fordítsuk-e. A többség a koncepció kidolgozását tartja fontosabbnak, hiszen a rendszer fejlesztési terve enélkül nem lehet megalapozott, és az alkalmanként megoldott részfeladatok soha nem állnak össze rendszerre. Erre azért is szükség van, mert a rendszernek — több szinten is — illeszkednie kell a hazai *társadalomtudományi információs rendszerhez és a nemzetközi pedagógiai információs rendszerhez*.

E viták azonban nem kárhoztatják tétlenség-re az intézményeket, hiszen olyan, a rendszer-koncepciótól függetleníthető kérdésekben, mint például az információkereső nyelvek fejlesztése, a kutatási—fejlesztési és a kiadói tevékenység jobb összehangolása, a gyűjtőköri kooperáció finomítása, az együttműködés megvalósulóban van.

A pedagógiai információellátás területén működő intézmények körében tehát nem az információs rendszert kérdőjelezzik meg, és nem a szelektív információterjesztés gyors bevezetését követelik, amint Futala Tibor teszi tanulmánya említett és általam vitatott bevezetésében. Ennek több oka is van. Egyrészt az együttműködő intézményekben is jól ismert az a tény, melyet Futala Tibor szintén leszögez, nevezetesen, hogy „a hazánkban futtatott szalagok egyike sem pedagógiai”. Másrészt, azt is tudjuk, hogy a Magyarországon több helyről is párbeszéd, online módon hozzáférhető ERIC nevű pedagógiai adatbázis szinte kizárólag csak az Amerikai Egyesült Államok pedagógiai szakirodalmát öleli fel, valamint, hogy az adatok kizárólag angol nyelven és az Amerikai Egyesült Államokban honos terminológia ismeretében hívhatók le. Ennek következtében csak szűk körben hasznosíthatók, bár e szűk kör számára az OPKM-ben alig másfél-két hónapos késéssel rendelkezésre áll az ERIC nyomtatott változata.

A pedagógiai információs rendszer kifejlesztésében együttműködő intézmények tisztában vannak azzal, hogy semmiféle korszerű szolgáltatás (például szelektív gépi információterjesztés) sem valósítható meg az alapját és háttérét képező jól működő információs rendszer nélkül, hiszen köztudomású, hogy semmit sem ér az ilyen szolgáltatás — különösen a társadalomtudományok körében —, ha a szelektív listákon közölt adatok alapján a primer dokumentumokat, még inkább azok teljes vagy kivonatos fordításait nem lehet megszerezni. (Figyelembe kell venni, hogy minél szélesebb körű egy szolgáltatás, annál inkább jelentkezik a nyelvi korlát gátló hatása.)

Tudatában vagyunk annak is, hogy bármiféle külföldi adatbázishoz való hozzáférés (online vagy mágneszalagos szolgáltatás formájában) a leggazdaságosabban együttműködéssel valósítható meg, s ha egyébként a hazai és a nemzetközi munkamegosztás nem kötelezne bennünket a magyar pedagógiai szakirodalom feldolgozására, akkor is ez volna számunkra a legolcsóbban kitermelhető valuta a külföldi szolgáltatások megszerzéséhez.

Azt ugyancsak tudjuk, hogy a külföldi adatbázisok hasznosítása csupán számottevő — nyelvtudáson alapuló — munkabefektetés-

sel, fordítással, referálással, átindexeléssel oldható meg. Igaz, ezek mellőzése bizonyos feloldozó munkát megtakaríthatna számunkra, de nem bizonyos, hogy a tájékoztatás és a válogatás minősége ezt nem sýnylené meg.

A pedagógiai információs rendszer kifejlesztésében együttműködő intézmények nem fedeznek meg arról sem, hogy a fejlesztés feladatainak megoldása egyetlen pillanatra sem szoríthatja háttérbe a folyamatos, hagyományos eszközökkel történő szolgáltatások megvalósítását és e szolgáltatások tökéletesítésének, hatókörük kiszélesítésének feladatait.

E területen is tudunk szerény eredményeket felmutatni. Hogy csak az OPKM ilyen irányú tevékenységének néhány eredményét említsem: a múlt évi első sikeres kísérletek nyomán fontosabb kiadványaink közül néhányat nagy példányszámban, a Könyvértékesítő Vállalat útján juttattunk el a pedagógusokhoz és az iskolákba. Megjavítottuk kiadói propagandánkat is. Úgy véljük, hogy szolgáltatásainknak — ha azok még nem korszerűek is — piacot kell szervezni, és ennek érdekében sokat kell még tennünk. Ez azonban nem egyszerű feladat. Piacunk nem szokványos, és elvileg ugyan nagymértékben szélesíthető, kiterjesztése mégsem kívánatos. Ehhez ugyanis sem a szükséges sokszorosító kapacitás, sem a megfelelő kiegészítő tevékenység nem áll rendelkezésünkre. Továbbá nekünk elsősorban a pedagógusokat, az iskolákat kell ellátnunk kiadványainkkal. Az viszont köztudomású, hogy a pedagógusok általában életviszonyaik, az információforrásoktól való földrajzi távolságuk és anyagi helyzetük miatt nem sorolhatók azok közé, akik a tájékozódás összes feltételével rendelkeznek. Ezért piacszervező munkánknak elsősorban a lappangó igények felszínre hozása és újabb igények felkeltése a célja. Mindez azonban az információs munka csekély hazai megbecsülése és elégtelen felhasználása miatt sem könnyű feladat.

Nagyon örülnék, ha Futala Tibor tanulmánya — melyet az általam vitatott megállapítások kivételével rendkívül hasznosnak és időszerűnek tartok —, valamint e hozzászólás nyomán vita bontakoznék ki e kérdések körül. Bizonyára sok tanulságot meríthetnénk belőle, s ezeket mind a pedagógiai információs rendszer fejlesztése, mind pedig hagyományos tevékenységünk során jól tudnánk hasznosítani.

Budai Tamás

az Országos Pedagógiai Könyvtár
és Múzeum tudományos főmunkatársa

Könyvtármozi: irodalomnépszerűsítés játékfilmmel!

Úgy tapasztaltam, hogy az elmúlt években nőtt a mozik látogatottsága, a magyar filmeké is. A sajtóban, tévében, rádióban megjelenő reklámok, előzetesek a filmek iránt már a bemutatás előtt felkeltik a figyelmet, sőt ezek alapján sokan ki is választják, mit néznének meg szívesen.

Igen ám, de mit tehetnek a vidéken élő filmbarátok, Budapesttől 200—250 km-re? Mikor és milyen körülmények közt láthatják ezeket a filmeket? Ha egyáltalán megmarad az érdeklődés addig, amíg a film eljut településükre, akkor is van még egy-két visszatartó tényező, például a helyi mozi többnyire elavult épülete és berendezése, valamint a törzsközönség soraiban végbemenő, vetítés alatti közjátékok! Ezek miatt ugyancsak elszántnak kell lennie annak, aki egy-egy filmet mégis meg szeretne nézni.

1982. november 17-én községünkben, Biharkeresztesen a *Mephisto* vetítésével megnyílt, helyesebben megkezdte működését az ország első könyvtármoziája. Erről a helyi sajtón kívül egy országos napilap is hírt adott. Első hallásra talán mehökkentő az ötlet: könyvtárban mozit csinálni! Valójában nagyon egyszerű dologról van szó.

A nagyközségi könyvtár a helyi viszonyokhoz képest kiemelkedően jó adottságokkal rendelkezik; egyebek között egy körülbelül 70 látogatót befogadó olvasóteremmel is. Mivel ilyen módon a helyiség adva volt, és egy filmklub létrehozásának igénye is többször jelentkezett, a könyvtár felvette a kapcsolatot a Hajdú-Bihar megyei Moziüzemi Vállalattal. A vállalat nagy örömmel fogadta a könyvtári vetítések tervét, és minden támogatást megígért, ezért hozzáfoghattunk a helyi mozi vezetőjével a program kidolgozásához.

A feladatokat két részre osztottuk: A mozi vállalta a 16 mm-es gép és a vászon beszerzését, gondoskodott a kiválasztott filmek vetítéséről,

a személyi feltételekről, a gépésről és a pénztárosról, valamint mindezek anyagi háttéréről. A könyvtár pedig a műsor összeállítását, a közönség szervezését, a vetítések előkészítését és lebonyolítását végezte: a terem átrendezését, fűtését, takarítását és felügyeletét. A vetítéseket kéthetenként, a szerda estékre (ezek a moziban szünnapok) 18-tól 20 óráig terveztük, bérletrendszerben.

Az első sorozatban három film vetítésére vállalkoztunk, mintegy próbaképpen. A kiválasztott filmek a következők voltak: *Mephisto*, *Ez Amerika*, *Egymásra nézve*.

A kiválogatásban elsődleges szempont volt, hogy olyan filmeket vetítsünk, melyeknek irodalmi alapjuk van, hiszen így szorosabban kapcsolódhat a mozi a könyvtárhoz! Egy-két esettől eltekintve ezt meg is valósítottuk.

Figyelembe véve a vetítések jellegét, 50 személyesre terveztük a könyvtármozit. Már az első alkalommal 61-en vásároltak bérletet! A bérletesek többsége a község vezetőiből és értelmiségiekből került ki, akik korábban nem nagyon forgolódtak a könyvtárban, de a mozi-ban sem. Lehetőség volt azonban minden előadás alkalmával külön jegyek vásárlására is. A filmvetítésekhez kapcsolódva ankétot, vitát terveztünk a alkotóinak, valamint kritikusoknak a meghívásával.

Ilyen előkészületek után az említett időpontban került sor a megnyitóra és az első filmvetítésre. A könyvtármozit a moziüzemi vállalat igazgatója nyitotta meg ünnepélyes keretek között. Erre az alkalomra díszes meghívó készült, a további vetítésekhez színtén; mi ezt használtuk fel bérletként. Ismervén a közművelődési könyvtárak gyenge pénzügyi helyzetét, említést érdemel, hogy a mozi alkalman-

ként fedezi a meghívottak, ankétvezetők tiszteletdíját is.

Az első béreltsorozat sikere után immár a negyedik sorozatot indítottuk áprilisban. Eddigi tapasztalataink alapján megállapítható, hogy van jövője ennek az új művelődési, szórakozási formának. Érdemes foglalkozni a létrehozásával olyan vidéki településeken, ahol az adottságok a biharkereszteséhez hasonlóak.

A könyvtármozit természetesen nem helyettesítheti a hagyományos filmszínház, csupán szeretne hozzájárulni az irodalmi művek filmváltozatának vetítésével az irodalom és a filmművészet megismeréséhez, megértéséhez, megszerettetéséhez, s eggyel több lehetőséget adni arra, hogy a hosszú, téli estéket kellemesen és hasznosan tölthessék vidéken is.

Nagy Zsolt Csabáné

a Biharkeresztesi Nagyközségi Könyvtár vezetője

A műszaki egyetemi könyvtárak IV. szakmai szemináriuma

A műszaki egyetemek könyvtárosai kétvétenként olyan szakmai fórumon találkoznak, amelyen megvitatják az általuk fontosnak vélt problémákat, hogy a jó tapasztalatokat mindennapi munkájukban hasznosítsák. Negyedik összejövetelükre április 12. és 14. között Balatonfüreden került sor, ahol a Budapesti Műszaki Egyetem Központi Könyvtára volt a vendéglátó. A háromnapos szakmai szemináriumon 40 könyvtáros vett részt a Budapesti Műszaki Egyetem Központi Könyvtárából, a Miskolci Nehézipari Műszaki Egyetem Könyvtárából, a Veszprémi Vegyipari Egyetem Központi Könyvtárából és a Soproni Erdészeti és Faipari Egyetem Központi Könyvtárából.

A szeminárium legfontosabb témái a következők voltak: a könyvtárközi kölcsönzés, a szolgáltatások feltételeinek helyzete, a szolgáltatások formái, és végül a külföldi folyóiratrendelések csökkentésének várható következményei a könyvtárközi kölcsönzésben.

Dr. Héberger Károly műegyetemi könyvtárigazgató megnyitója után *Majtényi Árpádné*

a könyvtárközi kölcsönzés céljáról és megvalósításának formáiról, *Rohla Mártonné* a könyvtárközi kölcsönzés nemzetközi és hazai kialakulásának történetéről, *Scharbert Vilmosné* pedig a műegyetemi könyvtár könyvtárközi kölcsönzési tevékenységének hatékonyságáról beszélt. Adatai szerint a könyvtárhoz érkezett kérések száma 1974 és 1978 között fokozatosan nőtt, 1979-ben és 1980-ban azonos értéket mutatott, majd 1981-ben ismét erőteljesen növekedett. A kérések teljesítésében is egyre javultak az eredmények: Míg 1975-ben a beérkező 551 kérés 47,7 százalékát tudta a könyvtár teljesíteni, addig 1978-ban a 100 százalékkal több (1100) kérés teljesítési aránya 76,4 százalék. 1982-ben ez az arány 80,6 százalékra javult, annak ellenére, hogy a kért művek 13 százalékát a tanszékekről kellett átkérni. (Ebből 11,8 százalékot sikerült is megkapni.)

Kleiner Istvánné és *Reszler Ágnes* a reprográfiai szolgáltatásoknak a könyvtárközi kölcsönzésben játszott szerepéről tartott előadást. Elmondották, hogy a Budapesti Műszaki Egyetem Könyvtárában 1978-ban 2696 műről kértek reprográfiai szolgáltatást, 1979-ben

2375-ről, 1980-ban 1991-ről, 1981-ben pedig 2673-ról. Az 1982-ben beérkezett 2858 kérés közül 2340 belföldi és 5 külföldi kérést sikerült, 511 belföldi és 2 külföldi kérést viszont nem sikerült teljesíteni.

Dömötör Lajosné dr., a veszprémi könyvtár igazgatója a könyvtárközi kölcsönzés tartalmi változásairól beszélt hozzászólásában. Hangsúlyozta, hogy a könyvtárközi kölcsönzés a külföldi folyóirat-rendelések csökkentése következtében mind nagyobb jelentőséget kap. *Karli Ferencné* ugyancsak a külföldi folyóirat-behozatal korlátozásának várható következményeivel foglalkozott. Elmondta, hogy a Veszprémi Vegyipari Egyetem Központi Könyvtára a lemondott folyóiratokat tartalomjegyzék-szolgáltatással próbálja pótolni, ezáltal jó együttműködést alakított, illetve alakít ki a veszprémi tudományos kutatóintézetekkel és üzemekkel.

A Miskolci Nehézipari Műszaki Egyetem Központi Könyvtárának tapasztalatairól *Fülöp Péterné* számolt be. E könyvtárba évenként 4—5 ezer kérés érkezik, de közülük körülbelül 20 százalékot a pontatlan adatok miatt nem tudnak kielégíteni. *Dr. Zsidai József* könyvtárigazgató a könyvtárközi kölcsönzés történetéhez mondott néhány adalékot, kiemelve, hogy a központi katalógusba történő bejelentés épp a könyvtárközi kölcsönzési szolgáltatások érdekében igen fontos.

Bartha Judit a Soproni Erdészeti és Faipari Egyetem Központi Könyvtárának könyvtárközi kölcsönzési tapasztalatairól beszélt. Ná-

luk általános alapelv, hogy a beérkezett kérést 2—3 napon belül el kell intézni, azaz vagy elküldeni a dokumentumot, vagy másik könyvtárhoz továbbítani a kérést. A felszólaló örvendetesnek ítélte azt a tényt, hogy míg az 1979-es évben a kért és megkapott egységek száma másfélszer annyi volt, mint a küldötteké, addig 1982-ben a kapott egységek száma több mint háromszorosa a küldöttekének, és ebből a nemzetközi kölcsönzés 1982-ben meghaladta a 10 százalékot. *Dr. Hiller István* soproni főigazgató intézménye könyvtárközi kapcsolatainak fejlődéséről adott rövid ismertetést: a Soproni Erdészeti és Faipari Egyetem Könyvtárának elődje már 1920-ban cserekapcsolatot teremtett Szovjet-Oroszországgal, és ez azóta tart.

A szeminárium második és harmadik napján a vita tovább folytatódott, s megbeszélték a folyóirat-rendelések várható, további csökkentéséből adódó feladatokat, például a folyóiratok fontossági sorrendjének meghatározását is. A szakmai szeminárium elfogadta *Dr. Zsidai József* javaslatát, mely szerint a műszaki egyetemek könyvtárainak meg kell tartaniuk folyóirataik törzsállományát, s a lemondandó külföldi folyóiratok jegyzékét egyeztetni kell, hogy az egyetemek profilja szerinti folyóiratok mellett a határterületek irodalma is képviselve legyen, valamint állásfoglalást kell kialakítani a műszaki információk beszerzésének fontosságáról és feltételeinek megteremtéséről, továbbá gondoskodni kell az állásfoglalás illetékes helyre való eljuttatásáról is. (*R. M.*)

Kérünk egy történetet.

A Magyar Könyvtárosok Egyesületének idei, Győrött rendezendő XV. vándorgyűlésére a Kiszalud Károly Megyei Könyvtár megjelenti a *Kiszalud Károly Megyei Könyvtár* című megyei híradó különszámát, amelyben az eddigi vándorgyűlések összefoglaló elemzését, továbbá az eseményekről írott cikkek, tanulmányok és beszámolók bibliográfiáját adja közre, valamint egy terjedelmes összeállítást a vándorgyűlés központi gondolatköréből, „A könyvtár és használója” témáról. Ezenkívül a győri megyei könyvtár kéri a könyvtárosokat a vándorgyűlések kedves, humoros vagy közérdekű

történeteinek, sztorijainak megírására is. Olyan eseményeket szeretne közreadni, amelyek egy-egy résztvevővel, csoporttal, valamelyik előadóval vagy főszóvalóval megtörténtek, s amelyek érdekes, jellemző színpontjai voltak e rendezvényeknek. A győriek *görbe tükör* jellegű írásokat is várnak!

A beküldendő írások ne legyenek terjedelmesebbek egy szabványos gépelt oldalnál. A kéziratokat szerzőjük lehetőleg két példányban juttassa el *Mónus Imre* igazgatóhelyettes címére: *Kiszalud Károly Megyei Könyvtár Győr, 9002 Pf. 120.*

Azt mondják, nem olvasol

*„Öböl partján zöld tölgyfa törzse
arany láncsal kötözve áll,
tudós kandúr láncra kötve
ott éjjel-nappal körbejár.
Ha jobb felé megy, dalt dalolgat,
ha bal felé, regét regél.
Csodát látsz ott, manók bolyongnak,
s az ágon sellő üldögél.”*

(Puskin)

Minden más jobban érdekel, mint a könyv? Lehetséges volna? Nem akarom elhinni.

Milyen lehet a gyerekkor könyv nélkül?

Eszembe jut a hajdani árnyas szilvafa, derűs délutánokon leterítettem alá a pokrócot, s egyszerre három könyvet is elhelyeztem magam mellett. Először Puskin verseit lapoztam föl, s micsoda öröm volt, amikor a huszonharmadik oldalhoz értem. A Ruszlán és Ludmilla előhangját ugyanis már kívülről tudtam, így aztán tekintetem elkalandozhatott a betűkről, s nézhettem a lombok között átsugárzó eget.

Csodálatos volt a lombok alatt elbújni egy-egy könyvvel! Olyan érzés kerített hatalmába, mintha utaznék. Messzi, ismeretlen tájakon barangoltam, idegen sorsok váltak sorsommá, titokzatos házak és titokzatos szívek nyíltak meg előttem. Az emberek, akik a könyvekben „laktak”, olyanok voltak, amilyeneknek én elképzeltem őket. Egyiket-másikat le is tudtam volna rajzolni, olyan érzékletesen jelentek meg a képzeletemben. Ezt a gyerekkori élményt — pontosan így, amint itt leírtam — elmeséltem Lacinak, aki bár még csak tizenhárom éves, az egyik legjobb barátom. Figyelmesen végighallgatott, majd mosolyogva legyintett.

— *Neked nem volt más választásod, el kellett képzelni mindent: a színeket, az arccokat, a mozdulatokat. Te a könyvben leírt történetet megfilmesítetted a fejedben, mi viszont már szerencsésebbek vagyunk, mert nekünk kitalálja a képeket a televízió, a regényeket meg lerajzolják a kép-*

regénygyártók. Ha pedig így van, akkor meg ugyan minek strapáljuk magunkat a tengernyi betűvel?

Nincs igazam?

— Nézd — kezdtem okosan, de nem jutottam tovább. Mi az ördögöt lehet erre mondani? Én tudom, hogy a képregény meg a tévé nem ugyanaz az élmény, mint a könyv, de aki ez utóbbit nem ismeri, az nem érzékelheti a különbséget.

A gyermekkönyvhét kapcsán Pásztón jártam, ahol a gyermekkönyvtárban gyerekekkel találkoztam. Na — gondoltam — itt az alkalom, kipuhathatok, hogyan is viszonyulnak a tizenévesek a könyvhöz. Csokorba gyűjtöttem néhány véleményt.

Kohári József, nyolcadikos: — Engem csak a képregény érdekel, meg a tévé. Nem szeretem a sok betűt. Hosszadalmasan olvasni fárasztó és unalmas dolog. A képregény, az igen! Irtóra élvezem, sőt ki is vágom az újságokból és könyvet csinálok belőlük magamnak. Klassz lenne, ha például a Pajtás címlapot is közölné, mielőtt egy folytatásos képregényt elkezd. Címlap híján magamnak kell a könyv tetejét megcsinálni és az nem az igazi.

Fekete János, ötödikes:

— *Abban a szobában alszom, ahol a tévé van. Addig nézem a műsort, amíg le nem csukódik a szemem. Kedvencem a Süsü, a sárkány, de nagyon bírom a krimiket is. Olvasni nem szeretek, inkább csak képeket nézegetni.*

Hasznosi Tímea, nyolcadikos: — Karácsonyra, névnapra, születésnapra általában könyvet kaptam a szüleimtől. Eleinte nem örültem túlzottan, de aztán elkezdtem olvasni egy Verne-regényt és az igen megtetszett. Azóta szívesen olvasok indiános, kalandos könyveket. Hogy

mai, magyar íróktól olvastam-e valamit? Nem. Semmit. Őket nem ismerem.

Furcsa ellentmondás

Egy kicsit lohadt a kedvem, de nem adtam fel a reményt. Végére is egy gyermekkönyvheti rendezvényen, élénk tekintetű srácok és lányok között ültem. Valamennyien könyvtári tagok, körülöttünk több száz könyv, bennük megannyi okos, szép gondolat. Lehetetlen, hogy ne találjuk meg a témát, amiről beszélhetünk.

— Ki a kedvenc író? Mi a kedvenc könyved? Számodra melyik a legszebb vers? Tudnál-e említeni egy novellát, amelyen meghatódtál?

A kérdések elúsztak a levegőben, a gyerekek némán mosolyogtak, míg végre valaki megszólalt. Az ötödikes *Kelemen Tibi* bevallotta, hogy szeretet olvasni, és két könyvet is említett, amelyek nagy élményt jelentettek számára: Egri csillagok, Robin Hood.

Bravó! A reménykedő ember (szorult helyzetben) kicsivel is beéri.

A gyerekekkel való beszélgetés után átmentünk az irodába és egy ideig hallgatagon ültünk a könyvtárosokkal. Néhány perc múlva *Fekete Tamásné* felsóhajtott.

— *Bizony előfordul, hogy a gyerek kikölcsonzi a könyvet, és másnap már hozza is vissza. Ha kérdelem, hogy tetszett? — riadtan rámvillan a szeme. Nem olvasta. Furcsa ellentmondás; a nem olvasó gyerekek is szeretik a könyvtárat. Szívesen tartózkodnak a polcok között. Bön-gészgetnek, lapozgatnak, képeket, folyóiratokat nézegetnek.*

Ilyenek lennétek?

— Hát, ez az! — szólt közbe *Gerháth Gyuláné*, a járási könyvtár igazgatóhelyettese. — *A mai gyerekek lapozgató gyerekek. A szenzációt, a látványt hajhásszák. Mindig azt keresik, amire rácsodálkozhatnak, amin egy pillanatra megdöbbenhetnek. Elmélyülni egy-egy regényben? Ez nem az ő formájuk. Tisztelet a kivételes kisebbségnek, a mai gyerekek szétszórtak, türelmetlenek, felületesekek.*

Türelmetlen, lapozgató nemzedék? Hej, de boldog lennék, ha levelek tömegével megcáfolnátok ezeket az aggodalmakat! De hát ez csak egy szép álmom! Persze álmok, álmodozások

nélkül nem sokat érne az élet. Én például álmodozó típus vagyok, s bevallom, hogy hinni, reménykedni, álmodozni a könyvekből tanultam, mert — ahogy Laci barátom is mondta — arra kényszerültem gyerekkoromban, hogy a könyvekben leírt történeteket megfilmesítem a fejemben, és mondhattok, amit akartok, nem hiszem, hogy ez hátrányomra vált volna.

Való igaz, a televízió készen adja a képet, a könyv viszont lehetőséget teremt arra, hogy magunk formáljunk képeket a képzeletünkben. A tévé előtt passzív, néma néző vagy, olvasás közben pedig aktív alkotótárs.

Micsoda különbség! Az olvasás fölszabadítja, mi több, szárnyaltatja a fantáziát. Az olvasás észrevétlenül megtanít a szép beszédre, gazdagítja a szókincsedet és fogékonyra tesz mások öröme-bánata-sorsa iránt. Aki sokat olvas, könnyebben fogalmaz, aki sokat olvas, szívesebben, változatosabban fejezi ki magát beszélgetés közben. Aki sokat olvas, megismeri a világot, és rájön, hogy az embert, aki élt a világot formálja, érdemes szeretni.

Kissé elragadtattam magam, ne haragudj érte. Inkább végy elő egy könyvet, és add meg magadnak az olvasás örömét. A gyermekkönyvhétnek hivatalosan már vége, de te meghosszabbíthatod, kitágíthatod egészen felnőttkorod határáig.

Magyar Katalin

Pajtás

Kinevezések. A Nyiregyházi Móríc Zsigmond Megyei Könyvtár élére, a *Horváth Gabriella* halála miatt megüresedett igazgatói állásra május 1-i hatállyal **Szűcs Imrét**, az MSZMP Szabolcs-Szatmár megyei Bizottságának osztályvezetőjét nevezte ki a megyei tanács végrehajtó bizottsága. — A Jászberényi Városi-Járási Könyvtár új igazgatója április 16. óta **Nemes András**, aki három évtizede dolgozik az intézményben, és legutóbbi beosztása igazgatóhelyettes volt. Előde, *dr. Arató Antal* az elmúlt év végén az Országos Széchényi Könyvtár, Könyvtártudományi és Módszertani Központ munkatársa lett. — A Nagykátai Nagyközségi-Járási Könyvtár igazgatójává a nagyközségi tanács február elsejével **Szegedi Pálnét** nevezte ki, aki 1965 óta dolgozik jelenlegi munkahelyén, s legutoljára hálózati-módszertani könyvtárosként tevékenykedett.

Halálozások. Március 6-án tragikus körülmények között meghalt **Zolnay Vilmos** író, a *Könyvtáros* 1952 és 1957 közötti felelős szerkesztője. Elévülhetetlen érdemeket szerzett lapunk fejlesztésében: működésének idején alakult át a folyóirat könyvterjesztői lapból a könyvtárügy központi szakmai orgánumává. Esztétikai népszerűsítő írásaiból, értékes műelemzéseiből sokat tanulhattak a 60-as és a 70-es évek *Könyvtáros*-évfolyamainak olvasói is. Vele együtt hunyt el **Zolnay Vilmosné Martos Erzsébet**, aki 1954 januárjától több mint húsz éven át dolgozott az Országgyűlési Könyvtárban, s a gyarapítási osztály vezetőjeként vonult nyugállományba 1977. február 1-én, de nyugdíjasként is haláláig tevékenykedett a könyvtárban. — Március 9-én, életének 60. évében elhunyt **Győri Gáspár**, a budapesti XII. kerületi Táncsics Mihály Gimnázium tanár-könyvtárosa. Kiváló könyvtáros volt, lapunk is foglalkozott tevékenységével, munkásságának átfogó bemutatására pedig a jövőben kíván sort keríteni. — Ugyancsak március 9-én hunyt el — életének 55. évében — **dr. Dalmi Kálmáné Babos**

Márta, a szombathelyi Berzsényi Dániel Megyei Könyvtár állománygyarapító és -feltáró osztályának vezetője, történelem szakos középiskolai tanár, Vas megye legrégibb közművelődési könyvtárosa. 1951 óta dolgozott a megye könyvtárügyében, s értékes publikációk egész sora maradt utána: összeállította Vas megye 1945 és 1964 közötti népművelésének történetét; társszerzője volt a megye irodalmi bibliográfiájának és repertóriumának, szerkesztője gyarapodási jegyzékeknek, s kéziratban elkészítette Sárvár történetének bibliográfiáját is. — 53 éves korában meghalt **Víg Rudolf** népzenekutató, karvezető, aki életének utolsó időszakában az Állami Gorkij Könyvtár munkatársaként a magyar népdalok számítógépes feldolgozásával foglalkozott.

Kibővített könyvtár kezdte meg tevékenységét a közelmúltban a Fejér megyei **Enyingen**, ahol a 140-ról 270 négyzetméteres alapterületre növelt Vas Gereben Nagyközségi Könyvtár gyermekrészlege január 17-én, felnőtt-részlege pedig február 1-én nyitotta meg kapuit az olvasók előtt. A Békés megyei **Gyomaendrődön**, a nagyközség endrődi részében április 28-án ünnepélyesen avatták fel a 112 négyzetméterről 245 négyzetméterre bővített alapterületű könyvtárt. A megnyitó beszédet **Vámos László**, a megyei tanács művelődésügyi osztályának vezetője mondta.

A Fejér megyei SZMT Központi Könyvtár több mint tíz éve ad ki kisbibliográfiákat, könyvjelzőket, plakátokat, amelyeket más könyvtárak is megrendelhetnek. A Székesfehérvárról Vas megye szakszervezeti és tanácsi könyvtáraiba is eljutó propagandaeszközök szerkesztési és terjesztési tapasztalatainak megbeszélése végett a Magyar Könyvtárosok Egyesületének Vas megyei szervezete április 7-ére Szombathelyre, a TIT-klubba tanácskozássra hívta meg a szerkesztőket és a felhasználókat. A megjelenő 40 szakember kedvező véle-

ményt mondott az életrajzi ajánló kisbibliográfiák tartalmáról és esztétikai színvonaláról, a könyvjelzőket, plakátokat tervező *Csurgai Horváth Györgyné* grafikus-tipográfusi ötletességéről. A megbeszélés résztvevői azonban arra is felhívták a figyelmet, hogy a nagy példányszámban szükséges propagandaeszközöket (plakátokat, órandeket, bibliográfiai rólapokat, könyvjelzőket stb.) központilag célszerű előállítani, mert a könyvtárak külön-külön csak nagy költséggel és igen eltérő színvonalon tudnak ilyeneket közreadni. Meg kell tehát szervezni a propagandaanyagok központi készítését és országos terjesztését. (FTE)

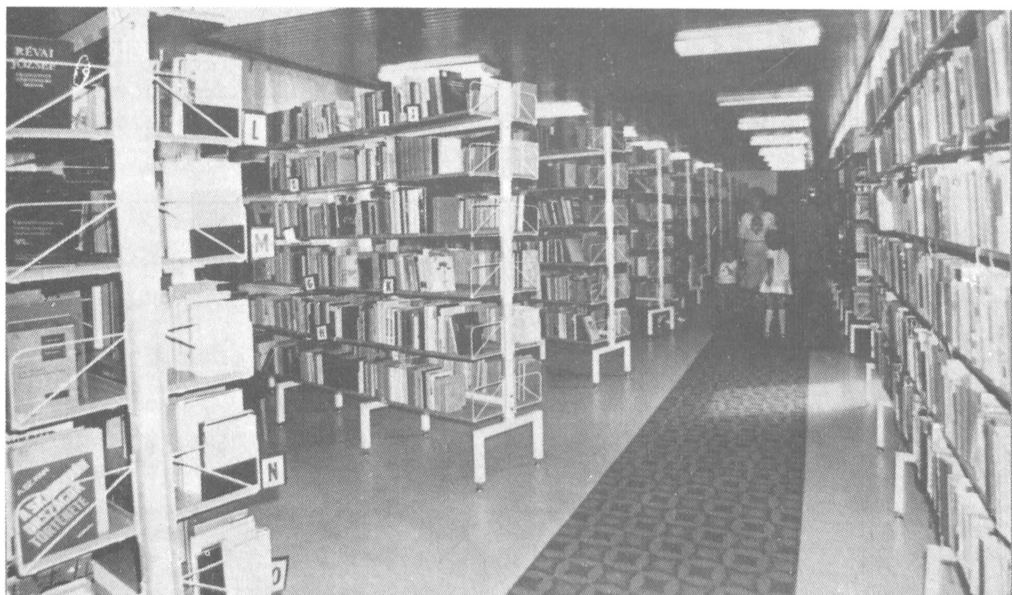
Áprilisi értekezleti naptár: 8—9. A Magyar Könyvtárosok Egyesületének ifjúsági szekciója által rendezett ünnepi ülés és továbbképzés a szekció megalakulásának 10. évfordulója alkalmából a Hazafias Népfront Országos Tanácsának székházában és a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Zenei Gyűjteményének helyiségeiben; 11. Az Országos Könyvtárügyi Tanács teljes ülése a Művelődési Minisztériumban; A Vasasszakszervezet Központi Könyvtára által szervezett tanácskozás a Ganz Villamosági Művek szakszervezeti könyvtárában; 12—13. A műszaki egyetemi könyvtárak IV. szakmai tanácskozása Balatonfüreden a Budapesti Műszaki Egyetem Központi Könyvtárának rendezésében; 21—22. Bács-Kiskun, Békés és Csongrád megyei tanácsi könyvtárosok továbbképzéssel összekapcsolt értekezlete Kecskeméten a külterületi lakosság könyvtári ellátásáról és a regionális együttműködésről.

A TANÁCSI ÉS A SZAKSZERVEZETI KÖZMŰVELŐDÉSI KÖNYVTÁRAK (SZOLGÁLTATÓHELYEK) 1982. ÉVI FONTOSABB ADATAI

Megnevezés	Az önálló és fiók szolgáltatóhelyek száma			Az összes állomány (állományegység)			A beiratkozott olvasók száma			A kölcsönzött állományegységek száma		
	1982. XII. 31-én	Az 1981. év %-ában	10 000 lakosra jut	1982. XII. 31-én	Az 1981. év %-ában	1000 lakosra jut	1982. XII. 31-én	Az 1981. év %-ában	1000 lakosra jut	1982. XII. 31-én	Az 1981. év %-ában	1000 lakosra jut
BARANYA												
tanács	317	100,3	7,3	1 513 476	107,3	3495	63 166	95,2	146	1 361 572	99,5	3145
szakszervezeti összesen	200	97,3	4,6	430 522	106,8	994	20 342	95,5	47	284 617	97,8	657
BACS-KISKUN												
tanács	517	96,6	11,9	1 943 998	107,2	4489	83 708	95,3	193	1 646 189	99,2	3802
szakszervezeti összesen	321	93,0	5,7	1 927 142	104,9	3405	105 176	100,3	186	2 833 176	100,3	5006
BÉKÉS												
tanács	468	95,1	8,3	2 175 147	105,0	3843	123 311	99,4	218	3 110 563	98,9	5496
szakszervezeti összesen	152	91,0	3,5	1 348 801	104,2	3129	73 655	100,8	171	1 935 674	101,9	4491
BORSOD-A.-Z.												
tanács	703	96,3	2,4	2 36 574	105,4	549	11 561	92,5	27	1 62 787	95,6	378
szakszervezeti összesen	255	93,1	5,9	1 585 375	104,4	3678	85 216	99,6	198	2 098 461	101,4	4869
BORSOD-A.-Z.												
tanács	452	99,8	5,6	2 780 089	104,3	3482	140 060	99,5	174	3 941 813	96,2	4909
szakszervezeti összesen	238	100,4	3,2	708 036	105,0	882	40 885	101,0	51	907 288	102,3	1730
CSONGRÁD												
tanács	710	100,0	8,8	3 488 145	104,5	4344	189 945	99,9	225	4 849 101	97,3	6039
szakszervezeti összesen	255	99,6	5,6	1 725 581	105,0	3801	82 813	101,0	182	2 163 893	99,1	4766
FEJÉR												
tanács	766	98,2	3,7	3 174 924	101,9	694	15 610	90,9	34	256 628	89,2	565
szakszervezeti összesen	421	99,1	9,3	2 040 505	104,5	4495	98 423	99,3	216	2 420 521	98,0	5331
GYŐR-SOPRON												
tanács	153	99,4	3,6	1 220 254	105,7	2885	50 154	100,6	119	1 276 401	101,6	3017
szakszervezeti összesen	219	99,5	5,2	626 524	105,1	1487	35 370	98,5	83	715 499	101,2	1691
GYŐR-SOPRON												
tanács	372	99,5	8,8	1 846 778	105,9	4366	85 464	99,8	202	1 991 900	101,5	4708
szakszervezeti összesen	202	99,5	4,7	1 364 999	103,5	3174	63 055	102,9	147	1 412 745	101,3	3285
HAJDÚ-BIHAR												
tanács	204	101,0	4,7	420 918	103,6	979	30 999	97,4	72	625 837	101,2	1453
szakszervezeti összesen	406	100,3	9,4	1 785 917	103,8	4153	94 054	101,0	219	2 038 582	101,3	4740
HEVES												
tanács	209	98,1	3,8	1 556 291	103,2	2814	88 643	100,5	160	2 381 532	99,8	4307
szakszervezeti összesen	765	107,2	3,0	324 151	109,4	586	21 570	100,2	39	319 450	103,0	830
HEVES												
tanács	374	99,5	6,8	1 880 442	104,3	3400	110 213	100,8	199	2 700 982	100,2	4885
szakszervezeti összesen	145	100,0	4,2	1 161 692	103,9	3338	54 274	98,7	156	1 213 174	96,3	3486
KOMÁROM												
tanács	763	105,8	4,7	2 664 54	110,0	766	15 975	103,1	46	184 375	112,9	530
szakszervezeti összesen	308	103,0	8,9	1 428 146	105,0	4104	70 249	99,7	202	1 397 549	98,2	4016
KOMÁROM												
tanács	109	98,2	3,4	1 078 866	105,1	3340	42 779	97,4	132	892 056	93,4	2762
szakszervezeti összesen	758	98,8	4,9	389 535	101,0	1206	27 157	98,1	84	425 047	95,6	1316
NOGRÁD												
tanács	267	98,5	8,3	1 468 401	104,0	4546	69 936	97,7	216	1 317 103	94,1	4078
szakszervezeti összesen	168	99,4	7,1	994 183	104,4	4177	39 179	100,4	165	892 425	96,0	3750
NOGRÁD												
tanács	743	96,6	6,0	2 144 333	106,6	901	11 197	93,9	47	177 018	91,5	744
szakszervezeti összesen	311	98,1	13,1	1 208 616	104,8	5078	50 376	98,9	212	1 069 443	95,2	4494
PEST												
tanács	386	99,0	3,9	2 731 493	105,9	2779	131 352	100,8	134	2 879 965	97,9	2930
szakszervezeti összesen	294	97,7	3,0	569 293	106,0	379	27 933	95,0	28	443 987	91,6	452

SOMOGY	összesen	96,4	3 300 788	105,9	3 358	1 59 285	99,7	162	3 323 952	97,0	3 382
tanács		99,4	1 585 297	104,1	4428	85 470	100,1	239	2 065 805	104,0	5770
szakszervezeti		100,0	223 998	105,3	626	20 050	97,4	34	204 009	98,4	570
összesen		99,5	1 809 295	104,2	5054	97 520	99,7	273	2 269 814	103,5	6340
SZABOLCS-SZ.											
tanács		99,4	1 990 752	104,1	3386	91 774	97,3	156	2 258 437	90,4	3841
szakszervez		96,2	201 879	107,7	343	14 659	106,0	25	267 514	105,6	445
összesen		98,6	2 192 631	104,5	3729	106 433	98,4	181	2 519 951	91,7	4286
SZOLNOK											
tanács		100,8	1 910 178	103,9	4312	98 281	101,1	222	2 368 764	96,3	5347
szakszervez		106,0	319 738	105,8	722	18 106	93,8	41	304 305	88,0	687
összesen		103,3	2 229 916	104,1	5034	116 387	99,9	263	2 673 069	95,2	6034
TOLNA											
tanács		99,3	1 112 760	104,5	4137	46 299	99,1	172	933 286	94,5	3469
szakszervezeti		102,4	164 871	108,8	613	7 607	101,9	28	80 661	94,5	300
összesen		100,4	1 277 631	105,0	4750	53 906	99,5	200	1 013 947	94,5	3769
VAS											
tanács		99,3	1 286 623	97,4	4514	48 454	100,0	170	1 155 127	96,7	4053
szakszervezeti		99,3	281 183	103,0	916	15 890	98,4	56	318 052	102,8	1716
összesen		99,3	1 567 806	98,3	5430	64 344	99,6	226	1 473 179	98,0	5169
VESZPRÉM											
tanács		98,6	1 581 084	105,6	4064	77 092	102,5	198	1 997 351	100,7	5135
szakszervezeti		92,6	365 221	107,0	939	26 296	106,7	68	419 393	104,3	1078
összesen		96,4	1 946 305	105,9	5003	103 388	103,6	266	2 416 744	101,3	6213
ZALA											
tanács		100,4	1 385 547	105,6	4385	59 548	101,3	188	1 511 371	103,8	4783
szakszervezeti		98,6	224 021	105,3	709	12 432	106,6	39	134 439	96,5	425
összesen		99,8	1 609 568	105,6	5094	71 980	102,2	227	1 645 810	103,2	5208
MEGYÉK ÖSSZESEN											
tanács		-98,7	30 255 108	104,4	3505	1 441 224	100,0	167	35 474 567	98,4	4109
szakszervezeti		99,1	6 570 304	105,5	754	383 914	98,6	44	6 302 293	98,3	733
összesen		98,9	36 765 412	104,6	4259	1 825 138	99,7	211	41 976 860	98,4	4862
BUDAPEST											
tanács		104,0	3 148 233	104,9	1523	164 403	100,4	80	4 117 118	96,7	1992
szakszervezeti		94,4	4 696 436	106,5	2272	225 533	98,1	109	4 412 268	97,0	2135
összesen		94,8	7 844 669	105,9	3795	389 936	99,0	189	8 529 386	96,9	4127
ORSZÁGOSAN ÖSSZESEN											
tanács		98,8	33 403 341	104,5	3122	1 605 627	100,1	150	39 591 685	98,2	3700
szakszervezeti		97,1	11 206 740	105,9	1047	609 447	98,4	57	10 914 361	97,8	1020
összesen		97,9	44 610 081	104,8	4169	2 215 074	99,6	207	50 506 246	98,1	4720
AZ ORSZÁGOS ÖSSZESBŐL											
DEBRECEN											
tanács		100,0	433 462	111,4	2189	24 482	107,7	124	637 179	113,2	3218
szakszervezeti		100,7	289 239	110,3	1461	18 059	101,0	91	284 487	106,8	1437
összesen		100,6	722 701	110,9	3650	42 541	104,7	215	921 666	111,1	4655
GYŐR											
tanács		100,0	421 310	108,8	3317	19 866	105,9	156	394 714	107,3	3108
szakszervezeti		100,0	290 185	104,8	2285	17 854	96,5	141	371 052	98,4	2922
összesen		100,0	711 495	107,2	5602	37 720	101,3	297	765 766	102,8	6030
MISKOLC											
tanács		106,9	748 895	106,1	3566	37 242	104,2	177	973 983	92,1	4638
szakszervezeti		99,2	418 414	104,8	1992	20 365	101,5	97	405 147	102,9	1929
összesen		100,6	1 167 309	105,6	5558	57 607	103,2	274	1 379 130	95,0	6567
PÉCS											
tanács		104,8	462 051	119,5	2671	21 970	105,6	127	454 862	115,3	2629
szakszervez		82,9	278 430	108,3	1609	11 496	85,6	66	155 548	98,7	899
összesen		85,6	740 481	115,0	4280	33 466	97,7	193	610 410	110,6	3528
SZEGED											
tanács		104,2	669 166	124,9	3846	28 806	104,8	166	739 197	104,9	4248
szakszervezeti		100,0	289 426	101,8	1663	10 621	89,5	61	185 086	87,7	1064
összesen		100,8	958 592	116,9	5509	39 427	100,2	227	924 283	100,9	5312

Könyvtára berendezéséhez ajánljuk

MERABONA

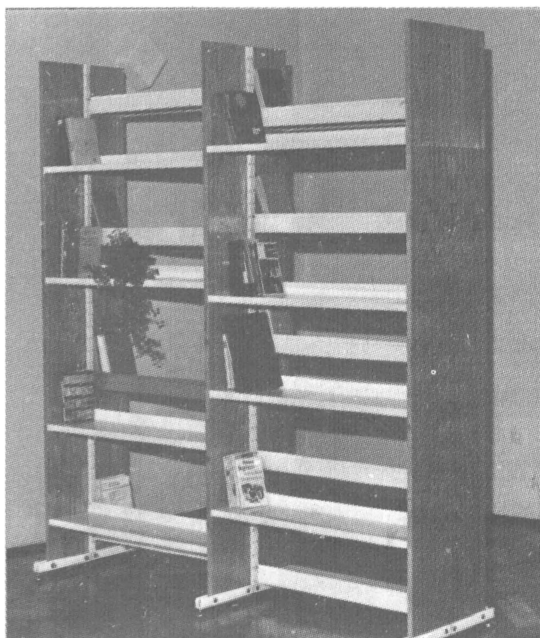
és

TÉKA

típusú bútorainkat

**MEZŐGÉPIPARI
SZÖVETKEZETI
KÖZÖS
VÁLLALAT**

**SZANY
ADY ENDRE ÚT 38.
9317**

Bemutatjuk a Belkereskedelmi Kutatóintézet szakkönyvtárát

Látóköri

Bevezető helyett egy levélből idézünk: „. . . tájékoztatom, hogy a könyvtárak tudományos minősítésének során a Belkereskedelmi Kutatóintézet könyvtára tudományos könyvtári (III. oszt.) besorolást nyert. . . A könyvtár aktív, ambiciózus, az ágazat tájékoztatási rendszerében fontos feladatokat ellátó intézmény, bizunk abban, hogy . . . feladataihoz mérten a működési körülményeinek fokozatos javítására is sor kerül (beszerzési keret és létszám emelése). Ez a fejlesztés annál inkább indokolt, mert feltétele a könyvtár az intézet falain túlnyúló eredményes hálózati központi, módszertani irányító tevékenységének. . .” — A levél címzettje *Lauthán Ferenc* belkereskedelmi miniszterhelyettes, aláírója pedig *Korcsog András* művelődési minisztériumi államtitkár volt; másolatát becses *könyvtártörténeti dokumentumként* őrzik a BKI szakkönyvtárában, a benne foglaltak viszont — miként e néhány kiragadott mondat is tanúsítja — a kívülálló számára is tömören összefoglalják, mi állt az illetékesek megtisztelő döntésének hátterében, ám azt is: segítséget kell kapnia a könyvtárnak ahhoz, hogy immár magasabb szintű és megnövekedett feladatainak az eddigi színvonalon legyen képes megfelelni.

A Belkereskedelmi Kutatóintézet 1980-ban kiadott *évkönyvének* előszavában *dr. Berényi József* igazgató visszatekintett a fennállásának 20. évét akkor betöltő intézmény addigi tevékenységére, és számba vette elért eredményeit. Utalt arra, hogy az intézetet két évtizede a népgazdaság korszerűsítésének igénye hívta életre azzal a feladattal, hogy „mint a belkereskedelem egyetlen közgazdasági jellegű kutatóintézete, az ágazati szintű kérdéseket vizsgálja”. Nincs módunk arra, hogy az úgynevezett kutatási főirányok (fogyasztási és keresleti tendenciák, a kereskedelem fejlesztésének hosszú távú koncepciója, a vállalatok és szövetkezetek

szervezetének és tevékenységének ésszerűsítése) keretében megfogalmazott kutatási témaköröket felsoroljuk, csak néhányat említünk közülük. Nem szakmabeli olvasó számára is érdekesnek s főleg közérdekűnek tűnik például *a jövedelem, a fogyasztás és az áruforgalom összefüggéseinek elemzése, ugyanígy a munkakerővel való ésszerűbb gazdálkodás lehetőségeinek kutatása*, s legalább ennyire érdeklődésre tarthatnak számot az egyik legdinamikusabban fejlődő, „valutatermelő” kereskedelmi-vendéglátói tevékenység, az *idegenforgalom* fejlesztésével kapcsolatos vizsgálatok.

Számunkra a legérdekesebb olvasmány mindazonáltal az a jegyzék volt, amely *Bibliográfiák és egyéb kiadványok* címmel mintegy lezárta az évkönyvet, hiszen ez a BKI szakkönyvtárának „névjegye”, vagyis az intézeti kutatómunkához kapcsolódó könyvtári tevékenység látható jele.

Ötből négy a pincében. . .

Nehéz hivatalos nevén „illetni” a könyvtár egyetlen funkcionális rendeltetésű helyiségét. Mert vajon tisztelhető-e *olvasóteremnek* vagy szerényebben akár olvasószobának is az a mindössze 25 négyzetméter alapterületű helyiség, ahol egyszerre csupán tíz olvasót lehet asztalok mellé ültetni, miközben itt zajlik a kölcsönzés is. Percenként nyílik-csukódik az ajtó, hiszen nemcsak a hatvan dolgozót (fele részben tudományos kutatót) foglalkoztató intézet munkatársai keresik fel a könyvtárt. Gyakori látogatói a minisztériumi munkatársak, fővárosi és vidéki szakemberek, diákok, magánszemélyek is. . . Mindez nagyon jó dolog, de ekkora helyen! Ráadásul a falak mentén körben elhelyezett állványok tovább csökken-tik a mozgás- és légteret; polcaikon tartják a

legfrissebb, kölcsönözhető közgazdasági könyveket, a magyar folyóiratok bekötött évfolyamait, valamint a társintézmények nem publikált kiadványait (ez utóbbiak különösen népszerűek a könyvtár használói körében, mivel kizárólag itt, a BKI szakkönyvtárában juthatnak hozzájuk).

Az érem másik oldala: ebből az olvasóteremből hiányoznak — pedig ott volna a helyük! — a nem kölcsönözhető kiadványok, továbbá a *kurrens külföldi folyóiratok* s nem utolsósorban az alapvető *kézikönyvek*. Kell-e mondanunk, hogy kizárólag azért, mert nincs hely számukra?!

Még szerencse, hogy a felsoroltak, továbbá az úgynevezett *fordítás-tömörítvények* (12 ezer egységet őriznek belőlük), valamint a *KGST-országok statisztikai évkönyvei*, illetve az *útkönyvek a szomszédos feldolgozószobában* (alapterülete 14 négyzetméter) s a mellette kialakított ugyancsak szűkös, mindössze 12 négyzetméternyi *tápraktárban* található (a könyvtár helyiségeiben együttesen az állomány mintegy 20 százalékát tárolják). A könyvtárosoknak tehát nem kell messzire menniük, ha az olvasóterem valamelyik használója a felsoroltakból kér valamit.

Más a helyzet, ha az olvasó olyan dokumentumra vágyik, amely az állomány „fennmaradó” 80 százalékához tartozik. Nos, ebben az esetben várnia kell valamicskét. Ezalatt a könyvtárosok egyike felkerekedik, s a könyvtárnak ilyen szűkös öthözt nyújtó második emeletről leszáll az épület alsó régióiba — a pincébe. Mivelhogy ott rejtőzik az *állomány négyötödét* magában foglaló, 100 négyzetméter alapterületű *nagyraktár*. Arra a kérdésünkre, hogy vajon egy-egy munkanapon hányszor kerül sor ilyen alászállásra, a könyvtárosok nem tudtak válaszolni. Nem számolják. Az örvendetesen élénk s egyre növekvő forgalomból arra kell következtetnünk, hogy naponta többször, sőt sokszor. Szerencsére van lift. Persze nem könyvtári teherlift, csak személyszállító. Őlben, táskában, dobozban cipelik fel a kért dokumentumokat? Ezt elfelejtettük megkérdezni.

Az elmondottakból nyilvánvaló, hogy a könyvtár elhelyezése *nincs megoldva*. Egyetértenek ezzel a fenntartók is, s hogy e tekintetben mire lehet a közeli jövőben számítani, arról még szólunk.

A *gyűjtőkori szabályzat* kimondja, hogy a könyvtár *fő gyűjtőkörébe* téma szerint a belkereskedelem általános kérdései, illetve a kiske-

reskedelem, a nagykereskedelem, a vendéglátás és az idegenforgalom speciális kérdései tartoznak; az ezekkel foglalkozó *hazai szakirodalmat teljességre törekvően* gyűjti tehát a könyvtár, *a szocialista országokét pedig válogatva*. A mellékgyűjtőkör — ugyancsak *válogatva* — az *egyéb népgazdasági ágak*, továbbá a *közgazdaságtudomány, a pszichológia, a szociológia* belkereskedelmi vonatkozásokat is érintő kiadványait öleli fel.

Az igényekhez igazodva

A szabályzat a gyűjtőkört a kiadványok *fajtai* (könyvek, szakfolyóiratok, hivatalos lapok, kutatási jelentések, tanulmányok, tanulmányúti beszámolók, valamint vállalati szakirodalom), *megjelenési formája* (eredeti kiadvány, másolat, fordítás), végül a lehetséges *használók felkészültsége* (felső-, illetve középfokú szakirodalom) szerint is meghatározza. Végül gyűjti a könyvtár a marxizmus—leninizmus klasszikusainak műveit és a politikai témájú hazai kiadványokat.

Az állomány 1982 végén mintegy 39 ezer dokumentumot számlált, ebből 20 ezer kötet volt a *könyv*, csaknem 15 ezer a *kézirat*, illetve *gépírat* (fordítás-tömörítvények, *úti beszámolók*, a BKI-ben készült *tanulmányok* egy-egy példánya, *jegyzőkönyvek* a *KGST-országok belkereskedelmi minisztereinek tanácskozásairól*, valamint *egyéb kutatási anyagok*), továbbá mintegy 5 ezer kötet bekötött *folyóirat-évfolyam*.

Jelenleg a könyvtárba 70-féle folyóirat jár, ezek fele-fele arányban a szocialista, illetve a tőkés országokból érkeznek. Néhány cím a szakmában ismertebbek közül: *Der Handel* (NDK), *Szovjetszkaja Torgovlja* (Szovjetunió), *Absatzwirtschaft*, *Hotel Restaurant*, *Selbstbedienung* (NSZK), *Supermarket* (Svédország). A magyarok közül feltétlenül említést érdemel a kutatóintézet *Kereskedelmi Szemle* című tudományos folyóirata, melynek első száma 1960-ban jelent meg, s amely a közelmúltban készült egyik BKI-dokumentum szerint „az elméleti és gyakorlati szakemberek közgazdasági, vezetélméleti, áruforgalmi és szervezési cikkeinek ad nyilvánosságot, valamint minisztériumi és vállalati információkat, hazai és külföldi statisztikai adatokat közöl”. Időszakonként napvilágot látó *repertóriumáról*, mivel azt a könyvtár készíti, még szó lesz.

A könyvtárosok megítélése szerint — s ezt

a használók véleménye hitelesíti — az állomány tartalmi összetételében jól szolgálja rendeltetését, a gyarapítás a gyűjtőkori szabályzatban megfogalmazott igényekhez igazodik mind a könyvek, mind a folyóiratok, mind az egyéb dokumentumok tekintetében. A példányszámok azonban nem elegendőek ahhoz, hogy a könyvtár minden esetben eleget tessen hálózati központi, illetve országos szakkönyvtári funkciójából eredő feladatainak.

A gyarapítás forrásai között elsők az állománygyarapítási *keretösszeget* kell említenünk, ez 1982-ben megközelítette a 170 ezer forintot, amiből folyóirat-előfizetésre 120 ezer, könyvbeszerzésre pedig 50 ezer forintot költöttek. Az intézet saját *kiadványai, dokumentumai* mellett, amelyek természetesen szintén gyarapítják az állományt, számos könyvhöz *ajándékozás* útján jut hozzá a könyvtár. A BKI szakkönyvtárának munkatársa ugyanis az Országos Széchényi Könyvtárba kötelezpéldányként beérkező, *könyvtári forgalomba nem kerülő* kiadványokból kiválogathatja a saját gyűjtőkörébe tartozókat. Ily módon évente mintegy 1500 kiadvánnyal gazdagodik a könyvtár. (E könyvekből jut a belkereskedelmi könyvtárhálózathoz tartozó könyvtáraknak is.) Említést érdemel végül az állomány *cseré* útján történő gyarapodása is. Az ágazat többi kutatóhelyével — *Belkereskedelmi Továbbképző Intézet, Kereskedelmi Szervezési Intézet* stb. — kialakult cserekapcsolat évente mintegy 2—300 dokumentummal növeli az állományt.

Katalógusok — bibliográfiák

A kölcsönözhető, illetve helyben olvasható dokumentumokról az érdeklődő az olvasóteremben elhelyezett, *sok szempontú keresésre alkalmas katalógusokból* tájékozódhat. A könyvekről, a tanulmányokról és az egyéb szakkiadványokról *szerzői betűrendes, cím szerinti betűrendes* (nemcsak a cím első, hanem valamennyi releváns szavának betűrendi helyén megtalálható a dokumentum katalóguscédulája), továbbá *sorozati, kiadói* (gyakori olvasói igény: keresik például az Országos Vezetőképző Központ stb. kiadványait), *földrajzi* (mi található meg a könyvtárban például Anglia kereskedelméről?), *nyelvi* (milyen nyelven íródott a keresett mű?) katalógus tájékoztat.

A könyvtárnak *tárgyszókönyvtára* is van. Ez a könyvtárosok szerint jobban megfelel a szakemberek igényeinek, mint a hagyományos

ETO-rendszerű szakkatalógus. Nagy előnye ugyanis, hogy képes rugalmasan alkalmazkodni a viharos sebességgel változó valósághoz. A kereskedelemben naponta keletkeznek új fogalmak, ezeket a mind bonyolultabbá váló ETO-jelzetek helyett könnyebb egyszerű tárgyszóval kifejezni.

A folyóiratok címéről *betűrendes*, a folyóiratcikkek tartalmáról pedig ugyancsak *tárgyszókönyvtára* tájékoztatja az érdeklődőt. Ez utóbbiban tárják fel a már említett *fordítástömörítvények* (idegen nyelvű cikkekről készített *referátumok*) és természetesen a magyar folyóiratcikkek tartalmát is.

A könyvtár *tájékoztató kiadványaival* is igyekszik elébe menni a kutatói igényeknek, illetve ezeket ébren tartani.

Kéthetenként jelenik meg az úgynevezett *Gyorstájékoztató*, amely a könyvtárba érkező legújabb kereskedelmi, vendéglátó és idegenforgalmi témájú könyvekről és a legfrissebb folyóiratokról, valamint néhány figyelmet érdemlő cikkről ad hírt. Felsorolja ezenkívül a minisztériumtól és néhány főhatóságtól ez idő alatt az intézet titkárságára érkezett hivatalos dokumentumokat is. Sokszorosítással készül, 60 példányban, s az intézet osztályai, valamint a minisztériumi főosztályok kapják meg.

Az *Új szakirodalom a BKI szakkönyvtárban* címmel megjelenő kiadvány kéthavonként, tárgykörök szerint csoportosítva tájékoztat a könyvtárba érkező könyvekről és könyv jellegű dokumentumokról. (A múlt évi 6., utolsó szám 105 tételt sorolt fel.) Ezt a kiadványt ugyanazok kapják, akik a Gyorstájékoztatót, erre és a továbbiakban ismertetendő kiadványokra *előfizetést* is elfogadnak.

A kötelező szerénység valószínűleg hallgatást parancsol, ha megkérdezzük egy könyvtárostól, mire a legbüszkébb munkájából. Ám arra már rendszerint van válasz: mi a *legkedvesebb* közülük, mi áll hozzá a legközelebb. . . Így volt ez a BKI könyvtárban is. A könyvtárosok egy emberként az általuk szerkesztett *szakbibliográfiákra* szavaztak.

A BKI információs tevékenységét a közelmúltban tárgyaló *belkereskedelmi miniszteri értekezletre* készült intézeti előterjesztés szűkszavúan csak ennyit mond e bibliográfiákról: „1970 óta évente, sorozatban jelennek meg. Válogatva tartalmazzák a belkereskedelem, az idegenforgalom és a vendéglátás magyar nyelvű szakirodalmát.”

Kézbe vettük találomra az *Idegenforgalmi szakbibliográfia* 1981-es kötetét. Az előszóból

megtudtuk, hogy az első összeállítás 1964-ben jelent meg, ez a tizenkettedik. Szerkesztője nem csupán az 1981-ben megjelent hazai magyar nyelvű *könyvekről* kívánt — válogatva — áttekintést nyújtani, hanem regisztrálta több mint háromszáz *szakfolyóirat* idegenforgalmi témájú cikkeit is, ezenfelül felsorolta az év folyamán megjelent *tankönyveket, térképeket, a minisztériumok, intézetek, vállalatok által kiadott tanulmányokat, jelentéseket, továbbá a konferenciák és a kongresszusok anyagait* is.

Az egyes tételeket *témák*, illetve a kiadványok *jellege* szerint csoportosítva sorolja fel a bibliográfia (például: az idegenforgalom története, gazdaságtana, piackutatás, marketing, kereslet, kínálat, szervezetek, vállalatok stb., továbbá adattárak, statisztikák, jogszabályok, *bibliográfiák, térképek*).

A bibliográfia 1144 tételt tartalmaz. *Gazdag mutatórendszer: betűrendes tárgymutató, ezenkívül szerzői névmutató, földrajzi mutató* (Magyarország — külföld bontásban), továbbá a *forrásként használt folyóiratok jegyzéke, lelőhely- és rövidítésjegyzék* segíti a bibliográfia használatát a könnyebb eligazodásban. Végül megtalálható a kiadványban a BKI kiadásában 1960 és 1981 között megjelent szakbibliográfiák felsorolása is.

Lényegében azonos szerkezeti felépítésű *A magyar belkereskedelem válogatott szakbibliográfiája*, valamint a könyvtár harmadik ilyen jellegű kiadványa, *A vendéglátás szakbibliográfiája* is. (Jelenlegi, szakmailag kielélt szerkesztét mindhárom kiadvány 1978-ban nyerte el.) Az előbbinek van előzménye az ötvenes és hatvanas évekből, évente rendszeresen azonban ez is csak 1970 óta jelenik meg; az 1981-es kötet 1055 tételt sorol fel. A vendéglátás szakbibliográfiájának 1981-es kötete e témakörből a nyolcadik összeállítás, 416 tétel leírását találjuk meg benne.

E bibliográfiák mindegyike *része a nemzeti szakbibliográfiák rendszerének*. Feltárják egy-egy fontos népgazdasági terület hazai irodalmának döntő hányadát. Nem véletlen tehát, hogy az Országos Széchényi Könyvtár e kiadványokat elküldi az UNESCO-nak, a Belkereskedelmi Kutatóintézet pedig eljuttatja őket a KGST-országok illetékes információs központjainak. A könyvtár szeretné még teljesebbé tágítani a bibliográfiákban feldolgozott szakirodalom körét. Ehhez a törekvéséhez nagy segítséget nyújthatna a Széchényi Könyvtár kötelese példány-elosztója azzal, hogy

átadja a könyvtárnak azokat a folyóiratokat is, amelyek másként nem jutnak el hozzá.

Jeleztük már, hogy a könyvtárosok állítják össze a kutatóintézet szakfolyóiratának, a *Belkereskedelmi Szemlének* időszakos *repertóriumát* is. A havonta megjelenő folyóirat egyidős az intézettel, első száma 1960-ban jelent meg, 1982-ben *összesített tartalommutató* készült első 12 évfolyamáról. A következő, egyben a legfrissebb az 1972 és 1981 között eltelt tíz évben megjelent lapszámok 1300 cikkét sorolja fel 27 témakörbe rendezve. Ebből sem hiányzik a cikkek tartalmi feltárásán alapuló *tárgymutató*.

Az eddigiekben ismertett rendszeres kiadványszerkesztő tevékenységen felül (aminek gyaníthatóan nem kevés szerepe volt a tudományos könyvtári rang elnyerésében) a könyvtár esetenként a gyűjtőkörébe tartozó szakterületen *irodalomkutatást* is vállal. Az elmúlt évben például elkészítette *A magyar belkereskedelem története 1945—1980 között* című 600 tételes irodalomjegyzéket.

Témafigyelést is vállal a könyvtár. A Belkereskedelmi Minisztérium 1982-ben megvizsgálta a hazai vendéglátás *szórakoztató tevékenységét*, ebből az alkalomból a könyvtár összeállította az érdekeltek számára a témával foglalkozó hazai és külföldi cikkek jegyzékét.

Végül említsük meg, hogy a könyvtár bármely dokumentumáról két-három nap alatt elkészülő másolat kérhető, oldalanként 6 forintért.

Teljesítés a lehetőségek felett

A Belkereskedelmi Kutatóintézet szakkönyvtára — olvassuk a már többször idézett szervezeti szabályzatban — „az intézet információs osztályának szervezeti keretében működő önálló egység . . . korlátozottan nyilvános szakkönyvtárként működik.” A megszorító fogalmazás ellenére bárki felkeresheti az V. kerületben, a Vigadó u. 6. sz. alatt működő könyvtárt hétfőtől péntekig délelőtt 8-tól 12, hétfőn, szerdán és csütörtökön délután pedig 14 és 16 óra között. A heti nyitvatartási idő tehát nem túlságosan bőséges, 26 óra, látogatásunk alkalmával azonban meggyőződhattünk arról, hogy a más időpontban betévedő látogatót nem küldik el. A könyvtár használata díjtalan. Az intézet kutatói mellett szép számmal látogatják a rokonintézmények fővárosi és vi-

déki munkatársai, kereskedelmi pályára készülő diákok, valamint az őket oktató egyetemi és főiskolai tanárok, továbbá újságírók, tévés és érdeklődő magánszemélyek is. A könyvtárosok gyakran és szívesen bábáskodnak szakdolgozatók és disszertációk elkészítésénél. („Édes” emlék számukra: egy cukrászból lett közgazdász, aki mivel tanulmányi éve alatt sok segítséget kapott a könyvtártól, a diploma kézhez vétele után maga sütötte tortával állított be a könyvtárba, s mondott köszönetet a könyvtárosoknak.) A diákok egyébként nem maguktól fedezik fel, hogy e könyvtárban kitűnő, nagyrészt máshol fel sem lelhető szakirodalom és hozzá segítőkész könyvtárosok várják őket. A könyvtár gyarapodási jegyzékét rendszeresen elküldik ugyanis a közgazdasági egyetemnek és az érdekelt főiskolának, ahol ezek alapján a tanuláshoz ajánlott irodalomjegyzékek külön felsorolják a csupán a BKI szakkönyvtárában található irodalmat.

Az utolsó három év — 1980, 1981 és 1982 — *olvasóforgalmi* adatai tanúsítják, hogy növekvőben van a könyvtár és szolgáltatásainak népszerűsége a lehetséges használók körében. A *beiratkozások* száma például évi átlagban 8—9 százalékkal nőtt: míg az első évben 1786, a másodikban 1932, 1982-ben már 2107 volt, a *látogatók* számának alakulása pedig évi 16—19 százalékos növekedést mutat (3243, 3764, 4887). Szerény mértékben ugyan, de több dokumentumot is *kölcsönöztek* 1982-ben (11 555) mint 1980-ban (10 981); a leglátványosabban a *helyben használt* dokumentumok száma nőtt meg: a növekedés *üteme* 18—23 százalék. Hátha még igazi olvasóterem fogadná a látogatót. . . S mindez az országosan *hanyatló irányzatot mutató olvasási kedv éveiben!*

Előbb utaltunk már arra, hogy a BKI könyvtára a belkereskedelmi szakkönyvtárak *hálózati központjának* feladatait is ellátja. Az ugyancsak belkereskedelmi intézményekben működő *7 tagkönyvtár* — valamennyiben szakképzett, *főfoglalkozású* könyvtáros tevékenykedik — együttes állománya mintegy *100 ezer könyvtári egység*. A hálózati központ a felesleges párhuzamosságok kiküszöbölése érdekében összehangolja a tagkönyvtárak külföldi *folyóírat-rendeléseit* és megszervezi a könyvtárosok *továbbképzését* is. A módszertani segítségnyújtás során általában kéthavonként megbeszélést tart egy-egy könyvtárban az időszzerű tennivalókról, illetve foglalkozik a helyi gondokkal. Jelenleg az a fő törekvése, hogy a tagkönyvtárakban egységes gyakorlat alakul-

jon ki az új bibliográfiai leírási szabvány alkalmazásában.

A hálózati kapcsolatok *magasabb színvonalra* emelését célozza az ágazati lelőhelyjegyzék összeállítása, a közös másoló—sokszorosító kapacitás megerősítésének terve, az egymás közötti kiadványcseré stb.

Az információs osztály és a szervezeti keretében működő könyvtár vezetője *dr. Hajdú Endre*. Megítélése szerint a belkereskedelem szakemberei nem élnek eléggé a könyvtár nyújtotta informálódási lehetőségekkel. Baj van a fogadókészséggel — mondja. S hogy ez megváltozzék, ahhoz nem elég javítani az információs szolgáltatások *propagandáját* (a közelmúltban tájékoztató és könyvtárhasználati útmutató készült a kutatóintézet szakkönyvtáráról). A további előrehaladás alapfeltétele: meg kell oldani a könyvtár megfelelő elhelyezését, hiszen jelenleg a *norma szerinti alapterületnek mintegy a felén szorong*. Amennyiben nagyobb olvasóterem és külön kutatószoba állna a látogatók rendelkezésére, *megkétszereződne a használók száma*.

A könyvtárban három felsőfokú szakképesítéssel rendelkező könyvtáros dolgozik, mellettük egy ugyancsak szakképzett részfoglalkozású munkatárs tevékenykedik. Vajon ők miként látják a fejlődés személyi és tárgyi feltételeit? Bár erősségük a feltáró munka (ezt mi mondjuk!), a dokumentumok tartalmi feltárásának további finomításához elkelne egy *közgazdász* munkatárs, továbbá — mindenekelőtt a raktári tevékenység ellátására — egy *technikai segéderő*. Szeretnének kapni egy katalóguscédulasokszorosító gépet, és várják egy másolóberendezés megvásárlásának engedélyezését is.

*

Mi a véleménye minderről a fenntartónak?

Dr. Berényi József igazgató szerint a *könyvtár többet teljesít, mint amennyi jelenlegi körülményei, lehetőségei mellett elvárható tőle*. Amint az épületben a kiszemelt helyiséget felszabadul, költözhetnek. A könyvtárosgárda szakmai megerősítésével kapcsolatban kijelentette: belső átszervezéssel meg fogják oldani, hogy a könyvtár egyik munkatársa közgazdász képesítéssel rendelkezzen. Technikai segéderőre viszont nem lesz szükség, ha megszűnik a könyvtár szétaprózottsága.

Ezek tehát a Belkereskedelmi Kutatóintézet szakkönyvtárának kilátásai 1983 közepén.

Simay Norbert

Kodolányi János szellemi szülőföldjén

Az Ormánságnak — mint tájegységnek — a század első évtizedeiben még ugyanolyan gazdag néprajzi jelentése, „tartalma” volt a Dunántúlon, mint a Sárköznek, az Őrségnek, a Göcsejnek. Baranya legdélibb tájegységéről van szó, arról a vidékről, amely — nagyjából — Sellyétől Siklósig húzódik a Dráva bal partján. Délről a folyó természetes határt alkot, de a Dráva mégsem szigorú elválasztó vonal: Trianon előtt az emberek rendszeresen átjártak rajta. Az Ormánság a szigorú etnográfiai körülhatárolás szerint mintegy negyvenöt települést foglalt magában, de az ormánsági „színek”, a helyi jellegzetességek — például a viselet, a szövésminták, a festett mennyezetű templomok — tágabb kisugárzásban, Baranya megye más részein, a Drávaszögben, sőt a Dráván túli magyar falvakban is föllelhetők voltak.

Viszonylagos természeti elzártságában a táj sokáig megőrizte népi-etnikai formáit. A falvakban — talán már a honfoglalókkal betelepült — ősmagyar lakosság élt, s az erdőkkel, mocsarakkal körülvett települések a tatárjárás és a török hódoltság pusztításait is szerencsésen átvészelték. A reformáció korában tüzes szavú prédikátorok — például az énekszerző és drámaíró *Sztárai Mihály* — jártak erre, s a lakosság az ellenreformáció térítő buzgalma ellenére is megőrizte protestáns hitét. A népelet, a gazdálkodás, a viselet, a nyelv, az építkezés számos olyan vonása volt itt megfigyelhető, amely e vidéket élesen megkülönböztette környezetétől. Az óriási mocsári tölgyek alatt disznókondák túrták a földet. A bővizű folyókban sok volt a hal. Télen a szövés-fonás divatja járta. A nők jellegzetes ruhadarabokat viseltek — például a fél lábszárig érő, gyolcs háziszőtesből varrt szoknyát, a biklát. Aki meghalt, annak sírja fölé fából faragott, a halott nemét, életkorát, családi állapotát kifejező ősi sírjelet,

kopjafát állítottak. Az építkezéshez is főként fát használtak: a nedves talajon nem ástak fundamentumot, hanem a ház falát fagerendákra, fatalpakra emelték; így készült a talpasház, amelyet görögök segítségével akár másik helyre is elvontathattak. A beszédben divatozott az ö-zés, az emberek sajátos hangzókat (diftongusokat, azaz kettős hangzókat), igeragokat, szavakat használtak. . .

Hosszan lehetne sorolni még azokat a népi jellegzetességeket, amelyeket az itt élő értelmiségiek, a máshonnet idekerült papok, tanítók hamar észrevettek, és a tájról szóló néprajzi tárgyú leírásokban megörökítettek. A táj legavatottabb, legelszántabb, legalaposabb kutatója *Kiss Géza* kákicsi lelkész volt. Jóformán az utolsó pillanatban gyűjtötte össze, és *Fülep Lajos*, az akkor Zengővárkonyban élő tiszteletes, egyetemi tanár, műtörténész és filozófus biztatására — foglalta írásba ismereteit. Híres könyve, az *Ormánság* (így!) 1937-ben jelent meg. Ez már a Trianon utáni idő, a Dráva országhatárrá vált, déli irányban megszakadt a táj természetes kapcsolata környezetével; helyette északról, a megyeszékhely, Pécs felől az ipari civilizáció hatása éri, és csiszolja, faragja, bomlasztja a népi örökséget. Már korábban megépült a Dráva partján a Barcsot Sellyén át Siklóssal összekötő vasútvonal és a vasúttal párhuzamosan futó országút: a közlekedés egyre élénkebben kapcsolja be a tájat a megye és az ország vérkeringésébe.

Az Ormánság a két háború között az *egyke* révén válik ismertté, híressé, sőt hírhedtté. Az egykezés tüneteit, okait, következményeit sokan kutatták és különféleképpen értelmezték. A legelső könyvet a baranyai egykéről a statisztikus *Buday Lajos* — Babits Mihály rokona — írta. *Hulló magyarság* című könyvében szomorú képet rajzolt az ormánsági egykéről a vajszlói orvos, *Hidvégi János* is. *Kiss Géza* ke-

serúsége hozta Baranyába *Móricz Zsigmond*ot, aki tapasztalatait leleplező és sok sebet, sérelmet is okozó cikksorozatban tárta az ország elé. Az írók, a táj kutatói ormánsági egykérőül beszéltek, és közben az ország, az egész magyarság demográfiai jellegzetességévé vált a korfa elöregedése, a társadalmi reprodukció hiánya, a lélekszám fogyása, a népesség csökkenése.

Az ötvenes évek elején a déli műszaki határzár, a kulákká bélyegzett lakosság kitelepítése, az engedélyhez kötött beutazás egy időre megakasztotta az Ormánság fejlődését. Ez az idő csak a természetnek, a Dráva holtágaiban költő vagy megpihenő madárvilágnak kedvezett: az egész táj szinte egyetlen természetvédelmi területté vált. A határsáv-korlátozások megszűnése után nagy erővel indult meg az őslakosság elvándorlása, a falvak pusztulása. Az egyébként is alacsony lélekszámú települések népessége egyre fogyott; az elhagyott, üres házakba más tájak népei, főként cigányok költöztek. Az Ormánság ma már csak földrajzi—táji fogalom és nem etnikai—néprajzi jelentésű szó. (Neve tehát ott szerepel az ország térképén, de inkább geográfiai, mint etnográfiai, népi—emberi meghatározásként.) Az Ormánságnak gazdag múltja, tudományos és szépirodalma van, de ma már külön szín, helyi jellegzetességek nélkül olvad az ország gyorsan homogenizálódó életébe.

Ugyanakkor éppen ez az egybemosó, árnyalatokat, helyi színeket eltüntető folyamat ébreszti föl a mai emberben az érdeklődést a történelmi múlt, a régi életforma iránt. Az Ormánságot ma a kirándulók, az országjáró turisták, a természetbarátok, a lakótelepek szürkéségéből menekülő emberek keresik föl nagy számban. Néhány éve megnyílt Sellyén a Kiss Gézáról elnevezett ormánsági múzeum. Az ormánsági református templomok festett fakazettáit — a legszebbek Drávaiványiban és Kóróson láthatók — helyreállították, konzerválták. Újabban — a kétévente megrendezett — ormánsági napok műsoraival külön föl hívják a figyelmet az Ormánság múltjára és mai életére. Vajszló mellett, a mogyorócskai csárdában hajdan betyárok, a drávai kompátkelőn érkező kereskedők, juhászok, vásároló népek mulattak; ma autós kirándulók pihennek meg és falatoznak.

*

Az Ormánság szívében, Selye és Harkány között csaknem a félúton fekszik Vajszló. Aki

Pécs felől autóval érkezik, ha elhagyja Páprádót, hosszú, egyenes útra fordul, és az út tengelyében, a két útmenti fasor között megjelenik a vajszlói — régen úgy mondták: vajszlai — református templom hegyes tornya. A kép az első házakig elkíséri az utast. A falu alaprajza a nagy T betűre emlékeztet. A Pécsről befutó út a T szára, a Sellye, illetve a Harkány felé vezető utak pedig a betű kiterjesztett karjai. Ezek a település legrégebbi utcái. Ma már persze Vajszlón más, belső utak is nyílnak.

Földrajzi helyzete, az utak találkozása korán virágzó településsé, vásáros helyé tette Vajszlót. A honfoglaló és államalapító magyarság itt is, mint az országban annyi helyen, valószínűleg szláv lakosságot talált. Erre utal *Kiss Lajos* munkája, a *Földrajzi nevek etimológiai szótára*. Eszerint a település neve, mely 13. és 14. századi átíratos oklevelekben Woyzlou alakban fordul elő, „puszta személynévből keletkezett magyar névadással”; viszont a névadás alapjául szolgáló személynév — mely 1263-ban Vozizlou alakban szerepel — szláv eredetű. A területen nem folytak még nagyobb szabású régészeti kutatások; sok emléket valószínűleg nem is találnának, hiszen a mocsaras, fában gazdag, de kőben szegény vidéken a középkorban nem emeltek maradandó épületeket. Csak a temetők földjéből előkerült csontok, a hajdani sírok mutatják az élet folytonosságát, megszakítatlan rendjét.

A falu két kiemelkedő épülete, a református és a katolikus templom (valamint a nemrég lebontott, egykor a falu közepén állt fogadó) a 18. századi barokk építkezés eredménye. Ekkor emelheték régi, talán középkori alapokra a Harkány felé vezető út mellett azt az uradalmi-gazdasági eredetű épületet is, amely a századfordulón a vajszlói erdőgazdaság tulajdonában állt. Az épületnek akkora padlása van, hogy jóformán egy szénásszekér kényelmesen meg tudna fordulni a cseréptartó gerendák alatt. *Fényes Elek* műve, a *Magyarország geographiai szótára* a múlt század közepére jellemző helyzetet így örökítette meg: „Vaiszló, magyar mezőváros, Baranya vármegyében, a feje egy uradalomnak, mely hajdan a pécsi apácáké volt, most pedig a kegyes alapítványhoz tartozik. [Az alapítvány a szerzetesrendek feloszlatása után, II. József rendeletére jött létre.] Határa, melyet az Okorág vize nedvesít, róna és igen termékeny. Tágas erdejét az árvizek rongálják. Sertést igen sokat tenyész, s a vajszlói sertésvásárok e vidéken igen nevezetesek. Lakja 1080 református, 200 római katoli-

kus, s mind a két felekezetnek helyben van temploma és papja. Utolsó postahivatal Pécs.”

★

1909 nyarán hatalmas bútorszállító kocsik állnak meg a vajszlói erdőgazdaság épülete előtt. A Kodolányi-család érkezik Pécsváradról, az észak-baranyai faluból, a Dráva menti, ormánsági faluba. A község közepén álló, utcára néző, hosszan elnyúló, több ablakos, magas tetejű barokk épületben van az erdőfőtanácsos sokszobás lakása és a kiterjedt Dráva menti erdőbirtokosság központi irodája.

Kodolányi Gyula erdőfőtanácsos két gyermekével, Jánossal és Ilonával, valamint második feleségével érkezik Vajszlóra. „Úgy érzem, ahogy Vajszlóra betettem a lábamat, megszűntem gyermek lenni — emlékezik vissza az író. — A gyermekkor ottmaradt Pécsváradon, a Zengővel, a Várral, a mesékkel, anyám emlékezetével. . . Vajszló hemzseg a különösnél különösebb szépségektől, de elrejtí őket, s csak azok előtt nyitja meg, akik benne élnek az ormánsági nép zárt, sajátosan édesbús költői, betegesen érzékeny, sötét halálösztöntől átlengett életében.”

János a pécsvárad négy elemi után még egy osztályt jár a vajszlói katolikus népiskolában, azután szülei a pécsi reálgimnáziumba íratják. Ettől kezdve csak a nyarakat és az iskolai vakációkat tölti a faluban, de innét, a falusi gyerekek közül választja „testvérbarátját”, Simon Dezsőt, itt ismeri meg a magyar népelet jellegzetességeit, a paraszti gazdálkodás formáit, az ormánsági családok rejtett, titokzatos, fojtott életét. Szivacsként fogadja magába az élményeket, a nyelvi izeket, kijár a mezőre, elcsatangol halászni, fürdeni a Feketevizre. „Dezső barátsága megnyitja előttem a többi fiú szívét. Különös, ezeréves családok utolsó hajtásaival kerülök szoros barátságba. És lassan-lassan megtudom azt is, mint jelent, hogy velünk szemben Banáék csak ketten vannak, az öregasszony meg köszvényes férje, s ha meghalnak, üres odúvá lesz a zsúptetős, régi ormánsági ház. Hogy Böbék Samu meg a felesége szótlanul üldögél vasárnap délutánonként a ház előtt, belebámul a semmibe, s mögötte ott ásit a kiháló ház rettenetes némasága. Megismerem Piókás szülét, a falu kenőasszonyát, vajakosát, orvosát, tudósát. Tanúja vagyok, amikor az egyik házból a fiatal leány fateknőben elvetélt embriót visz ki a szemétdombra. Megtudom, hogy egy környékbeli asszony, pocac-

Kodolányi János

maggal’ — maszlagos nadragulyával — megette öt éves fiát, egy másik ’véletlenül’ a megáradt Feketevizbe taszította hat éves gyermekét, egy harmadik kitétte a hideg tornágra csecsszopó leánykáját. Mindezt ott beszél meg előttem, s én mint sötét, feneketlen kútba, pillantok bele a sarkaiból kivetett ösztönök világába. Csak tényeket, eseményeket, kisebb-nagyobb, látszólag vidám jeleneteket látok, magyarázatukat, kapcsolatukat nem ismerem, de érzem, hogy nagy jelentőségű dolgok, s ezért szemmel-füllel falom őket.”

Kodolányi öt osztályt jár a pécsi reálgimnáziumban, majd az ötödik osztály kényszerű megismétlése után apja Székesfehérvárra viszi. Itt érettségizik a Tanácsköztársaság évében. Érettségi után a szerb-horvát-szlovén katonai megszállás alatt álló Ormánságba megy, átéli a rendszerváltás hónapjait, a határon túlról figyeli a forradalom és az ellenforradalom magyarországi eseményeit, Csikesz Sándor, a csányoszrói lelkész van rá nagy hatással, és innét ragadja el — szökteti meg — feleségét, az ormánsági parasztgazda lányát, Csöszsi Matildot.

Kodolányi első novellája, a *Sötétség* 1922-ben jelenik meg a Nyugatban. Innét számítja később írói pályáját.

Kodolányi gondolatilag és műfajilag ropant gazdag és változatos életművet alkotott. Novellákat, regényeket, drámákat, tanulmányokat, cikkeket egyaránt írt. Az akkori társadalmat ábrázoló műveket a magyar történelmi tárgyú regények, a magyar történelmet bemutató munkákat az ókori életet föltámasztó re-

gényeposzok követték. Egész írói világa — maga vall erről — az Ormánság népi, földrajzi, történeti és társadalmi talajából sarjadt és teljesedett ki. Mert ha nem az Ormánságban született is, az emberré és íróvá válás szempontjából legfontosabb éveit itt töltötte, itt szívta magába azokat az élményeket, amelyek elbeszélések, regények, drámák, cikkek sorozatában formálódtak kezén művészetté. Itt találkozik Bőbék Samuval és Piókás szülevél, novellái (*Bőbék Samu búcsúja, Szép Zsuzska, József, az ács, Rókatánc* stb.), kisregényei (*Feketevíz, Szakadékok, Futótűz, Tavaszi fagy* stb.), híres drámái (*Földindulás, Végrendelet* stb.) hőseivel. Itt ismeri meg a nyelvet, amelynek archaikus izeivel színezi magyar történeti tárgyú regényeit (*Julianus barát, A vas fia, Boldog Margit* stb.). És itt érik azok az élmények, amelyek a mitikus időben játszódó vagy bibliai tárgyú regényeibe is belekerülnek (*Új ég, új föld, Az égő csipkebokor, Én vagyok*).

A felnőtt író gyakran visszajár az Ormánságba. Meglátogatja a kákicsi lelkészt, *Kiss Gézát*, „testvérbarátját”, a Vajszlón élő Simon Dezsőt. Különösen emlékezetes 1934-es útja *Bajcsy-Zsilinszky Endrével* és *Talpassy Tiborral*, amikor azért hívja a jeles politikust Baranyába, hogy föltárja előtte az egyke társadalmi gyökereit. Ebből az élményből születik *Baranyai utazás* című írása, a magyar szociográfiai irodalom egyik korai és nagyhatású alkotása.

Utoljára 1961 nyarán látogat az Ormánságba. Ekkor már súlyos beteg, tudja, hogy soha többé nem fogja látni a tájat. Elbúcsúzik gyermekévei színhelyétől. Ebből az élményből is írás születik, a *Második baranyai utazás*, ami könyvalakban etnográfussá érett fiának, *ifjú Kodolányi Jánosnak* az Ormánságról szóló néprajzi tárgyú tanulmányával együtt jelenik meg először közös kötetben.

Kodolányi okkal mondta lelki-szellemi szülőföldjének az Ormánságot. De az író, aki ki-méletlenül „kiírta” rokonait, ismerőseit, családtagjait, a környezetében történt, látott-hallott eseményeket, akinek műveiben az olvasó a maga életének — gyakran az írói ábrázolás eszközével, a túlzással, a fölnagyítással bemutatott — jellegzetességeire ismert, nemigen számíthatott életében a ragaszkodás és a tisztelet, a hála és a szeretet megnyilvánulásaira. El kellett telni némi időnek, hogy a közösség, a falu viszonszeresse messzire szakadt, híressé vált fiát, hogy a táj, amely fölnevelte és szárnyra bocsátotta, fölháborodás, megbotránkozás

és duzzogás nélkül befogadja és büszke legyen rá.

★

A nagy történelmi fordulat utáni években, amikor a szomszédos Sellye egy időre járási székhellyé lépett elő, Vajszló élete megrekedett, elszintelenedett, visszafejlődött. Amikor Kodolányi 1961-ben elbúcsúzott gyermekévei tájától, ezzel a holtág-élettel találkozott. A hajdan állatvásáraitól híres falu a bezárt kapuk mögé húzódott, a mozgalmas utcák elnéptelenedtek, az emberek az elköltözés lehetőségét latolgatták. Később megszűnt a sellyei járás. Az új járási székhely, Siklós, amelyhez a falu ma tartozik, messzebb fekszik, de talán éppen ezért a Sellye pénzt, embert, erőt elszívó hatásától, ölelő karjából kiszabadult Vajszló élete megélné, fölfriessült.

A falu lakóinak száma csaknem eléri a kétezeret. Egészen pontosan: az 1980. január 1-i népszámláláskor 1873 volt. Vajszló a településfejlesztési tervek nyelvén „kiemelt alsófokú központ”, s a közigazgatási összevonások során hozzácsatoltak számos környékbeli kisebb falut, úgynevezett „egyéb települést”. Ezek: Hircs, Kemse, Luzsok, Páprád, Piskó, Vejti, Zaláta — lélekszáma mindegyiknek négyszáz alatt marad, de Kemsének például csak 124 lakója van. Ormánság az ország egyik jellegzetes, aprófalvas települése. A közigazgatási összevonás, lehet, hogy jót tesz a kiemelt, központi fekvésű, nagyobb falunak, de egészen bizonyos, hogy a körzetesített települések életét visszaveti, a legtöbb esetben sorvadásra, lassú pusztulásra ítéli.

Vajszlón a termelőmunka fő ágazata természetesen a mezőgazdaság: a faluban *Zöldmező* néven — úgy mondják — jól működő termelőszövetkezet fogja össze az embereket. A gépek jelenléte, az ipari munka sajátosságai ma már nemcsak a mezőgazdaságban figyelhetők meg; a kifejezetten ipari üzemek is megjelentek a faluban. A Ganz Villamossági Művek alkatrészgyárának helyi gyáregységében mintegy háromszáz ember dolgozik. Ipari jellegű tevékenység folyik az erdőszet fűrészüzemében. Nemrég kezdődött meg a termelés a Szentlőrinci Állami Gazdaság kihelyezett burgonya-feldolgozó üzemében. . . Ezek a munkahelyek mágnesként vonzzák a környékbeli embereket, az üzemek új építkezéseket igényelnek, a társ-községekből behúzódó lakosság új családi házakat emel. A község most épít új orvoslakást és rendelőt.

Vajszló ma ismét gazdasági, közigazgatási, kereskedelmi központ. A Pécsre vezető út mellett hatalmas, városba illő ABC áruház kirakatai kínálják a portékát. Vajszlón még a nem vásár- és piacnapokon is érdemes a kereskedőknek sátrat verni. Amikor ott jártam, keddi nap volt, hideg téli szél fúj, de a katolikus templom előtt a téren több sátorban ruházati holmikak árultak. Azt mondták az eladók: minden héten egyszer kirakodnak. „Vajszlóra érdemes eljönni, itt van pénz az emberek zsebében.”

A helyi gazdasági élet eredményei, a fejlődés, az egyéni jómód jelei nyilvánvalók, s ezek gyorsabban is, jobban is mérhetők, szembeötlők. A falu művelődési arculata, a kultúra ügye rejtettebb, bonyolultabb, szeplősebb is — ahogy a közkeletű, elkoptatott szóval az illetékesek jellemzik: ellentmondásosabb. A fény és az árnyék itt együtt van jelen.

Járjuk végig a művelődés vajszlói „műhelyeit” is!

*

A harkányi út mellett az erdőgazdaság épületét, a Kodolányi-család lakását először akkor láttam, amikor a falak között még az erdészeti hivatal működött, és a hajdani lakószobákból munkásszállást és a nyugatnémet vadászoknak vendégszobákat alakítottak ki. Az udvaron ugyanazokat a zöldcsuhás fenyőket hajtogatta a szél, amelyeket talán még a múlt század végén ültettek, és amelyeknek szavát a diák Kodolányi is hallgatta. A hetvenes évek elején előbb a munkásszállást szüntették meg, aztán fölépült az udvaron egy új lakóház, és akkor az erdészet irodája is kiköltözött az épületből.

A folszabadult szobákban előbb a községi könyvtárat rendezték be. A nagyobb teremben helyezték el szabad polcokon a könyveket, ez lett a kölcsönző; a belső, kisebb teremben a folyóiratoknak, a televízióknak, a rádióknak jutott hely, s ezt amolyan olvasóteremnek használták. A könyvtár új bútorokat kapott, műbőrrel behúzott fotelokat, sárgára pácolt polcokat, fényesre politúrozott asztalokat. A könyvtárhoz apró előtér, raktár és mosdóhelyiség csatlakozott. Az avatás után a könyvtár csakhamar fölvette az író nevét, s a család ajándékként az író arcképe került föl a falra. Az új könyvtáros — a megyei könyvtár vezetőivel történt részletes megbeszélés alapján — hozzáfogott Kodolányi régi, első kiadású és új műveinek a gyűjtéséhez. Megbízást adott a

pécsi és más városok antikváriusainak, hogy figyeljék és tegyék félre számára az író műveit. E könyveket külön polcon helyezték el, és a buzgalom kezdetben olyan nagy volt, hogy olvasásukat csak helyben engedték meg, vagyis Kodolányi falujában, Vajszlón éppen az író műveit nem vihették haza az olvasók. Később engedett a szigor, megszorodtak Kodolányi művei is, sőt az íróra vonatkozó irodalmat, cikkeket, emlékeztetéseket, könyveket is gyűjteni kezdte a könyvtár. A munkához segítséget adott a megyei könyvtár gondozásában megjelent, Kodolányiról szóló ajánló bibliográfia is. Főként a fiatalok jártak ide olvasni, mert amikor megnyit a községi könyvtár, a korábbi iskolai könyvtárat megszüntették, illetve a községi könyvtárba olvasztották. Néha ismeretterjesztő előadást, rendhagyó irodalomórát, szakköri foglalkozást, Kodolányiról szóló beszélgetést is rendeztek a könyvtárban.

Nem írok le számokat, adatokat a könyvtármány nagyságáról, a forgalomról, a kölcsönzés sűrűségéről, a beszerzés lehetőségeiről, a költségvetés tételeiről, ezek mindig egyszerre túl sokat és túl keveset mondanak. A könyvek számánál, a könyvtári adatoknál fontosabb az emberi tényező. Azt szoktam mondani: egy könyvtár olyan, amilyen a könyvtáros. Csupán egyetlen adatot emelek ki: az elmúlt három évben négy főfoglalkozású személy kezelte a könyvtárat. A közelmúltban kétszer jártam Vajszlón, mind a két alkalommal éppen átadás, leltározás miatt volt zárva a könyvtár. A négyeszi váltás akkor is sok, ha tudom, hogy egyikük — az elején és most újból — kétszer foglalkozott a könyvtárral. A helyzetet nehezíti — s innét az óvatos fogalmazás: „személy”, „kezelte”, „foglalkozott” —, hogy egyiküknek sem volt, illetve ma sincs megfelelő szakmai képesítése, főiskolai végzettsége. Miért van, hogy ügyvédi munkát csak jogász végezhet, a tanács pénzügyi költségvetésének megtervezését szakemberre bízzák, de egy kétezer lelkes község könyvtárának kezelésére a továbbtanulás pusztá ígéretével — és be nem vasalásával — is alkalmaznak valakit?

A Kodolányi-család hajdani lakásában és a folszabadult irodai szobákban 1979-ben, az író születésének nyolcvanadik és halálának tizedik évfordulóján megnyit a vajszlói állandó Kodolányi-kiállítás.

Kevés olyan vidéki irodalmi múzeumunk, írói emlékházunk van, ahol kizárólag korabeli bútorok emlékeztetnek a hajdani életre, ahol eredeti tárgyak őrzik az ott lakók kezének érin-

A Feketevíz, az Ormánság folyója

tését. A legtöbb helyen be kell érünk másolatokkal, reprodukciókkal, az eredetire utaló, csak hasonló, a legjobb esetben vele egyidős emlékanyaggal. A család elköltözésekor a Kodolányi-bútorok is elkerültek Vajszlóról, de csaknem teljes épségben megmaradt a hajdani erdészeti hivatal berendezése. Két világháborút vészeltek át ezek a bútorok. Megmaradt a hatalmas páncélszekrény, a mechanikus számológép, az álló íróasztal, az irattartó szekrény, a tűzifatartó, megmaradtak a Monarchia idejéből származó, a Kodolányi apja által használt régi kincstári bútorok, a barnára festett asztalok, székek, fogasok. Hogy milyen volt nálunk a századfordulón egy vidéki erdészeti irodája, ma Magyarországon egyedül itt tanulmányozható. . . Kodolányi Vajszlón játszódó regényeiből, főként a *Vizválasztóból* és ön-életrajzából, a *Sülyedő világból*, a hihetetlenül pontos és realista leírásokból még a tárgyak helyét is rekonstruálni lehet: hol függött apja duplacsövű vadászfegyvere, hol lógott a kutyakorbács, hol húzódtott a padlón az ablak és a cserépkályha között az a sáv, amelyet le-föl sétáló apja koptatott ki.

A föllelt eredeti bútorokból, az író örökösei és tisztelői által ajándékozott tárgyakból, valamint saját gyűjtéséből a pécsi Janus Pannonius Múzeum rendezte be az emlékházat. Kint az udvaron az ősi fák állnak, amelyek alatt az író valaha megpihent, bent a termekben az eredeti néprajzi tárgyak a hajdani emberi környezetet, az ormánsági nép életét idézik. Kodolányi műveinek első kiadása, a művekről írt kritikák, a megsárgult újságok és folyóiratok az író munkásságára emlékeztetnek. Töltőtolla, szemüvege, sapkája, vasúti igazolványa, mindennapi életének eszközei. Külön hangsúlyt kapott a tárlókban az Ormánsághoz, Baranyához, Pécshez, a Janus Pannonius Irodalmi Társasághoz fűződő szálak bemutatása: dedikált könyvek, a *Sorsunk* című folyóirat példányai, fényképek.

Amióta megnyílt a vajszlói Kodolányi-emlékház, sok idegen megfordult az ormánsági faluban. Gyakoriak a Harkányból, a gyógyfürdőhelyről átránduló vendégek is, Pécsről az IBUSZ szervezésében külön autóbusz és szakavatott vezető hozza az ormánsági túra résztvevőit. Nem kevesen vannak a magános látogatók, a vonattal, személyautóval érkezők. *Gelencsérné*, az emlékház őre a megnyitás óta vezeti az adatokat. Három év alatt — 1980-ban, 81-ben és 82-ben — csaknem hatezren, átlagosan havonta mintegy százötvenen tekintették meg az emlékházat. Amióta Sellyén föllevenítették az ormánsági napokat, a helybeliek és a szülőföldről elszármazottak, a vidék múltja iránt érdeklődők immár programszerűen keresik föl a tájat és a vajszlói kiállítást.

Illyés Gyula ezt írta a vendégkönyvbe: „Kodolányi János a mi író-csoportunknak egyik legharciasabb, legharagosabb tagja volt a nép és a nemzet védelmében. A magyar szellem erejét bizonyítja, hogy ilyen „úri” környezetben is ilyen nép-pártivá nevelődött.”

Aki a vajszlói Kodolányi-múzeumba lép, nemcsak gondosan berendezett kiállítást, valómásos erejű tárgyakat, hiteles környezetet talál. A látogatást, az utazást megőrzésre érdemes emlékekkel is gazdagabbá teheti. Kodolányi két hosszabb szociográfiai írását, az 1934-es „első” és az 1961-es „második” *Baranyai utazást* közös kötetben megjelentette a Baranya megyei Tanács. Az kellene persze, hogy a teremőr ne csak külön kérésre vegye elő a könyvet, hanem állandóan az asztalon legyen. Jó volna, ha a kiállított tárgyakról, a múzeumi enteriőrrel képeslapokat lehetne vásárolni. Talán azon is gondolkodni kellene, hogy az egyik teremben évenként változó, friss kiállítási anyagot mutasson be a fenntartó múzeum.

„Mindent, ami szép és ami feledhetetlen, és mindent, ami visszataszító és elfelejteni meny nyire jó volna, ott ismertem meg. . .” — mondta Kodolányi élete végén gyermekora tájáról. Szellemi-lelki szülőföldje ma az ő megismerésének is forrása, írói munkássága, művészi világa birtokbavételének a színtere és lehetősége.

Ismerik-e Kodolányi János nevét azok a fiatalok, akik ma Vajszlón élnek? — ez a kérdés foglalkoztatott, amikor beléptem az általános iskola kapuján. Valaha két felekezeti — református és katolikus — elemi népiskola működött a faluban. Vajszlón ma nyolcosztályos körzeti iskola van, és hat-nyolc környékbeli községből is ide járnak a felső tagozatos diá-

**Az Athenaeum kiadásában megjelent
Kodolányi-sorozat egyik kötete**

kok. Csaknem félezer gyerek tanul a vajszlói iskolában. Nemrég bővítették az épületet új, udvari, emeletes szárnyal. Az iskolában harmincnégy pedagógus dolgozik, a nevelők kétharmada Vajszlón lakik. Amikor megnyílt a szépen berendezett községi könyvtár, az iskolai könyvtár anyagát becsomagolták, és átvittek oda, az iskolában csak egy szekrényre való lexikon és néhány kézikönyv maradt. Ezért aztán ma az iskolának külön könyvtáros tanára sincs, aki a tanulók olvasmányait irányítaná, könyvkölcsönzésével foglalkozna.

A vajszlói általános iskolában két nyolcadik osztály működik. Mindkét osztályban *Turós Lászlóné* tanítja a magyar irodalmat. Fialat, jóképességű nevelő, a szükséges iskolai munkán túl is feladatokat vállal: részt vett Baranya földrajzi neveinek gyűjtésében, a gyűjtés adatainak ellenőrzésében, és vezeti az iskola színjátszó-szakkörét, a megye egyik legjobb öntevékeny diákegyüttesét.

A VIII/A osztályba nyitottunk be. Huszonkét tanuló: tíz fiú és tizenkét lány volt jelen. Tizenketten vajszlóiak, tizen a környező falvak valamelyikében, Piskón, Luzsokon, Angyalócon, Hircsén, Páprádon fekszenek le este. Papírlapot adtam a tanulóknak, és azt kértem, hogy a rajta szereplő kérdésekre névtelenül válaszoljanak. A kérdések sorrendjében összegezem és értékelem a válaszokat. Ellenőrző vizsgálatként egy városi, pécsi gimnázium első osztályával — tehát a vajszlói diákokkal nagyjából azonos korú fiatalok között — is elvégeztem a fölmérést. Ott harminc lány válaszolt a kérdésekre. Közülük tizenketten pécsiek, tizennégyen valamelyik baranyai faluból valók, négyen pedig más megyebeliek. A rájuk vonatkozó adatokat zárójelben közlöm.

Az első kérdések a tágabb helyismeretet — ez is a Kodolányi-ismeret része — tudakolták.

1. Hány lakosa van ma Vajszlónak? — Megközelítően helyes választ — kb. kétezer — mindössze ketten adtak, három-négy ezerre tizen tették, nem válaszolt kilenc; viccelt vagy egy nullával többet írt, akinél harmincezer szerepelt a papíron. (A pécsi diákok közt természetesen még nagyobb a tévedés. Itt a válaszadók fele „nem tudom”-mal felelt, a többiek három-négy-öt ezerről beszéltek, egyetlen — vajszlói — tanuló adott helyes választ.)

2. Melyik utcában laksz? 3. Ki vagy mi volt az, akiről vagy amiről az utca nevét kapta? — A két kérdés egymást egészítette ki. Vajszlón tizenkét válaszadó ismeri Kossuth, Móricz Zsigmond, Rákóczi, Petőfi, Batthyány nevét,

a Fatelep, az Orgona, a Fő utca eredetét. Tizen nem adtak helyes választ: hallgattak, azaz nem tudták megmondani, ki volt Kossuth, Batthyány, vagy honnét kapta nevét a Kolozsvári utca. Olyan is akadt, aki azt írta: „Kossuth nagy hadvezér volt.” (Pécsen csupán a válaszok egyharmada rossz vagy nem értékelhető. Egy tanuló írta: Fáy András „1919-es veterán volt”. A többség ismeri az utca névadóját. Még Endresz György kilétére is helyes válasz született.)

A következő kérdések a szűkebb Ormánság-ismeret után kutattak.

4. Mi a bikla? — A vajszlóiak kétharmada helyes választ adott; nem válaszolt, vagy rossz választ adott („felykendő”!) a diákok egyharmada. (A harminc pécsi diák közül csak három — egytized — válaszolt helyesen, kilenctized viszont nem tudja, mi a bikla, vagy azt gondolja: „mezőgazdasági munkaeszköz”.)

5. Mi a fejfa? — A válaszokban ugyanolyan fogalomzavar érhető tetten Vajszlón is, Pécsen is. Legalább a „halott”, a „sír” és a „fa” szó jelentéséhez kapcsolódó választ adott Vajszlón kilenc tanuló, nem válaszolt három, és bizonytalan, rossz választ adott („kereszt”) tíz. (Pécsen a tanulók egytizede válaszolt helyesen, egyharmada nem ismeri a szó jelentését, s a többség itt is a „kereszt”, a „sírkő” fogalommal téveszti össze.)

6. Írd le egy magyar — lehetőség szerint ormánsági — népdal szövegét! — Itt is a vajszlóiak a tájékozottabbak. A tanulók fele idézett népdalszöveget, többen valódi — persze már iskolában tanult, de legalább tanult! — ormánsági népdalt is ismernek. (Pécsen

rosszabb az arány: itt csak a válaszadók egyharmada tudta leírni valamelyik népdal négy sorát.)

Az utolsó — hetedik — kérdés így szólt: Ki volt Kodolányi János? Mikor élt? Mivel foglalkozott? Mit tudsz róla? — Vajszlón a huszonkét tanuló közül nem válaszolt vagy rossz választ („költő”) adott hét, a tanulók egyharmada. Értékelhető választ adott a tanulók kétharmada: ketten csak azt írták: író; négyen tudták, hogy Vajszlón élt; öten megemlítették, hogy a faluban múzeuma van; és négyen valamelyik művének címét is tudták idézni: *Boldog Margit*, *Feketevíz*, *Julianus barát*, *Az égő csipkebokor*. (A harminc pécsi diák közül tizenhárman nem hallották még az író nevét; tizenketten azt válaszolták, hogy író, alkalmanként megtoldva azzal is, hogy a huszadik században élt; igazán jó választ öten adtak: akik tudták, hogy Vajszlón múzeuma van, vagy valamelyik könyvének címét említették, vagy aki — egyetlen tanuló — olvasta is művét.)

Végül a kultúra vajszlói műhelyei közül a művelődési házat kerestem. Az iskolában azt mondták: — Itt ül a tanári szobában. — Hogyhogy ül? — kérdeztem. Aztán megmagyarázták: a vajszlói művelődési háznak van igazgatója, de Vajszlónak művelődési háza nincs. A sebtében előkerült igazgató, *Farkas Györgyi* elmondta: — Itt az iskolában, a tanári szobában kaptam helyet, hogy legalább valahol le tudjak ülni, hogy telefon közelében legyek, és írógépen levelet írhattak. Az elmúlt évben még költségvetése se volt a művelődési háznak. — Rendeznek valamit? — kérdeztem a fiatal, csinos igazgatónőtől. — Nemrég volt egy előadás az ifjúkori bűnözésről. — És? — Legközelebb Kálmán Imre-est lesz. Árulom már a jegyeket. . . — Aztán? — Az épületet le fogják bontani, mert összedől. A tetőszerkezet életveszélyes. Terv van, hogy fölépül az új művelődési ház. — És addig? — Az épület alatt működik a pinceklub. A KISZ-tagok járnak oda. Van diszkó. . . — Valamilyen szakör? — Az alsótagozatosoknak (!) volt helyismereti. De most nincs. — A felnőtteknek? — Á. . . Illetve van a *Tömös Mihó László*. Boltvezető a ABC-áruházban. Ő szokott olyasmivel foglalkozni, hogy Ormánság meg Kodolányi. . .

Unszolásomra megnéztük a községi művelődési házat. Gyalázatosan fest. Udvarát fölverte a gaz, üvegcserepeken, építkezésből maradt törmelékhalmonokon keresztül jutottunk az ajtóig. Vaspántos, lelakatolt ajtó, vasrácsos ab-

lakok, bevert ablakszemek, törött sörösüvegek. A dermesztő hidegben, a jéghideg falak közt mégis élet mutatkozott. Az ablakon bevetődő téli nap sárga fénytócsájában kucsmás, bundás férfi topogott, karjaival mellét és hátát csapkodta.

— Hát ez az úr? — kérdeztem az igazgatónőtől.

— Ő az Ottó.

A férfi hozzánk lépett, kezét nyújtotta. A művelődési ház, a valamikori vajszlói nagy-kocsmá nagytermében — „színháztermében” — álltunk. Bútorok sehol, ujnyi vastag por a padlón, összerontott, fölhasított gyomrú, kibebelezett szinpad. (Most értettem meg Turós Lászlónét, miért panaszkodott: „A megye legjobb iskolai színjátszó csoportja vagyunk, de nincs hol próbálni.”) A nagyterem sarkában fényképezéshez alkalmas eszközök, falra irányított, tányér alakú reflektorok, háromlábú állványon csillogó fényképezőgép, előtte ütökopott bársonyszék. Mintha valamelyik neorealista olasz film díszletei közt állnánk.

— Talán dokumentumfilm készül? — mutattam körbe.

— Igen, fényképezünk, fényképezgetünk, de ebből nem lesz film. Nekünk nincs Lollobrigidánk. . . — válaszolt a férfi. Aztán elmondta, hogy minden héten, télen-nyáron egyszer átjön autójával Sellyéről, keddi napokon, kipakolja csillogó műszereit, és reggel kilenc órától tizenegy óráig várja a vajszlói kuncsaftokat. — Vajszlón ugyanis nincs fényképező kolléga — fűzte hozzá magyarázóan.

— Akkor maga vándor fotográfus! Egy valóságos fényképész Albert Schweitzer az afrikai őserdőben. . .

— Ne tessék viccelni! Ezért a teremért én bérletet, szép pénzt, havonta kétszáz forintot fizetek. És igen sokan járnak hozzám. Komoly szükségletet elégíték ki. Az előbb ment el egy kislány. Az édesanyja azt kérte, hogy a farsangi jelmezben fényképezem le.

— Itt? Farsangi jelmezben? Minusz tíz fok hidegben?

— Nem itt, kérem. Amig átöltözött, bekéretőztünk a szomszédos óvodába. . .

Becsukom a jegyzetfüzetemet.

Kodolányi János nyomában jártam az Ormánságban, az író eleven emlékét kerestem Vajszlón. S végül olyan nyers életdarabot, a valóságnak olyan szeletét találtam, amely ma is egy Kodolányi-hitű és indulatú író tollára méltó.

Tüskés Tibor

Gáspár Margit

1893—1980

Hazánkban a kémiai tudománysszakok és a vegyipari ágazatok a XX. század első évtizedeiben fejlődtek ki, ettől kezdve elégitett ki a rájuk vonatkozó szakirodalom bibliográfiája is valóságos társadalmi igényt. Gáspár Margit mintaszerű kémiai szakbibliográfiáit ezért értékelik nagyon a vegyészek és a tudománytörténészek, éppúgy, mint a könyvtárosok. Életútjáról, egyéb tevékenységéről azonban alig tudnak, mert pályatársai már nemigen élnek. Pedig a nemzeti könyvtárban végzett közérdekű munkásságával kiérdemelte helyét a jeles magyar könyvtárosok sorában, s azt se felejtjük el, hogy személyében az egyik legelső természettudományos szakképzettségű könyvtárosnőt tisztelhetjük.

Budapesten 1893. augusztus 4-én született, gyermekevei tehát a millennium és a századforduló békésnek mondott időszakára estek. Ezek az évek mégis igen nehezek voltak számára, mivel édesapjának, aki Újpesten lakatos volt — később pedig művezető a Schlick—Nicolson gyárban —, keresetéből öt gyermekét kellett nevelnie és iskoláztatnia. Közülük a legidősebb és a legkisebb fiúgyermek volt, belőlük pedagógus, illetve orvos lett, de a három leány, Mária, Margit és Ilona is elvégezték a középiskolát. A két fiatalabb leány szinte egyidőben tanult, és pályájuk is hasonlóan alakult. Mint magántanulók 1917 májusában érettségiztek a budai Várhegy Dunára néző oldalában fekvő, nagy múltú, II. kerületi egyetemi katolikus főgimnáziumban. Utána mindketten beiratkoztak a budapesti tudományegyetem bölcsészeti karára, ahol Margit kémia

és természetrajz, Ilona pedig fizika—matematika szakon szerzett középiskolai tanári oklevelet 1922-ben, majd 1925. március 14-én egyszerre avatták őket doktorrá, Margitot geológiából, Ilonát pedig filozófiából. Később mindketten könyvtárosként dolgoztak: Margit az Országos Széchényi Könyvtárban, Ilona pedig az Egyetemi Könyvtárban.

Bár Gáspár Margit tanári képezését is kamatoztatta, és mellékes óraadó tanárként egy évtizeden át kémiát tanított

egy belvárosi leánygimnáziumban, hajlama az akkori tudományos életben magas rangot viselő Magyar Nemzeti Múzeumba vezette. Először az Országos Magyar Gyűjteményegyetem műszaki és segédszemélyzeti állományába került, majd 1923-ban könyvtári segédtsztként az OSZK hírlaptárához osztották be. 15 évig dolgozott itt, ahol természettudományos képzettsége kivételesnek számított a többségében humán végzettségű és beállítottságú munkatársak körében. Az osztályon *Goriupp Aliz* és *Gáspár Margit* alkották a törzsgárdát, a férfiak ugyanis gyakran cserélődtek. A hírlaptárat hosszabb-rövidebb ideig *Fitos Vilmos*, *Kemény György*, *Rédey Tivadár*, majd *Trócsányi Zoltán* vezette, és kisebb ideig itt dolgozott például *Borzsák István*, *Hevesi András*, *Jó Tibor* is. A hírlaptár fizikai munkát is igénylő dandárnyi aprómunkáját állandó jelleggel a két női munkatárs látta el, akiknek mindössze egy-két ideiglenesen beosztott napidíjas segített.

Ismeretes, hogy amikor a 30-as évek derekán *Fitz József* lett a főigazgató, az OSZK-ban mélyreható reformok kezdődtek: elkezdték a

régi anyag újra katalogizálását, az 1936-ban üzembe helyezett adréma sokszorosítógép segítségével új katalógusokat építettek ki, bevették az egyetemes tizedes osztályozási rendszert, és a szakrendi raktározásról áttértek a folyószámos elhelyezésre stb. A reformok végrehajtására Fitz főigazgató éles szemmel válogatta ki az erre hivatottakat: Goriupp Aliz a katalogizálást és a szakozást végző nyomtatott könyvek tárának élére került, míg az OSZK valamennyi tárának anyagát beszerző és nyilvántartó szerzeményi osztály vezetését Gáspár Margitra bízta. Mint osztályvezető 1938-tól több mint egy évtizeden át dolgozott ebben a felelős beosztásban, amelyet az ország megnagyobbodásával járó többletmunkák, majd a második világháború nehézségei közepette is lankadatlan kitartással, eréllyel és energiával látott el. A felszabadulás után, 1945 decemberében Keresztury Dezső kultuszminiszter főkönyvtárnokká léptette elő. 1950-ben, 57 éves korában nyugdíjazták.

Gáspár Margit azonban nem sokáig pihent: már 1951-ben, mint tudományos kutató, szakértői megbízott munkát vállalt a Magyar Állami Földtani Intézetben. Később, 1955-től kezdve pedig önálló könyvtárosi beosztásban — geológiai és geokémiai szaktudását felhasználva — az intézet 1868-ban alapított, 100 ezer kötetes, patinás könyvtárának könyveit és folyóiratait osztályozta. Ekkor rendezte sajtó alá kémiai szakbibliográfiáinak két utolsó kötetét, és csak ezután, az ötvenes évek végén kezdte el jól megérdemelt pihenőveit.

A nemzeti könyvtárban

Az Országos Széchényi Könyvtár hírlaptára, ahol pályáját megkezdte, a 20-as években rendkívül kedvezőtlen viszonyok között tengődött. Az első világháború alatt felgyűlt anyagát 1919-ben az Eszterházy (a mai Puskin) utcai Festetics-palota istállóépületében helyezték el, ahol szinte ömlesztett állapotban hevert hét éven át. A helyzet csak 1927-ben változott, amikor a hírlaptár a múzeum II. emeletéről az első emeleti új helyiségébe, a Schlick—Vajda rendszerű, korszerű vasállványzattal felszerelt terembe került. Ekkor vált lehetővé, hogy a Festetics-palotában levő anyagot is odaköltöztessék. A munkálatok orozslánrészét Gáspár Margit végezte; jegyzékeket készített a magyar és német anyagról, segített a csomagolásban, felügyelt a szállításra

stb. Ugyanakkor folyamatosan intézte a hírlaptár kurrens munkáit is: részt vett az újságok, folyóiratok kicédulázásában, katalogizálásában és nyilvántartásában, a kötetek fedőlapjait újakra cserélte — akkoriban ugyanis, bekötési lehetőség hiányában, a kötetek egységeket két kemény kartonlap közé helyezték és spárgával átkötötték. Átvette a kötelespéldányokat, intézte a reklamációkat, és ezenfelül olvasótermi szolgálatot is végzett, amelyet abban az időben a tisztviselők felváltva láttak el.

A munka nagyságát néhány számadat mutatja: 1930-ban például 50 ezer kötelespéldányként kapott hírlapszámmal gyarapodott a hírlaptár, és teljes állománya, amely 1902-ben alig 20 ezer kötetből állt, 1934-ben 60 ezer kötetesre emelkedett. A nagyszámú dokumentum kezelését, feldolgozását három, igen gyakran csak két tisztviselő végezte. Az is előfordult azonban — mint például 1929-ben, Goriupp Aliz egyéves bécsi tanulmányútja idején —, hogy Gáspár Margitnak kellett mindent végeznie egy napidíjas segítségével. A helyzet lassan javult, de még a 30-as évek közepén is csak 3—4 tisztviselő és két raktári altiszt dolgozott a hírlaptárban, holott az érdeklődés nagy volt: 1933-ban már 6916 olvasó 23 691 kötetet használt. A hírlaptári folyóiratok javarésze megfordult Gáspár Margit kezében, az így szerzett állomány- és helyismerete azután igen nagyban segítette bibliográfusi munkásságában.

1938-ban — mint említettük — az OSZK szerzeményi osztályának vezetője lett, és e beosztásában a megrendeléseket és a vételeket intézte, ellenőrizte a számlákat, irányította a fölőspéldány-állomás munkáját. Ő képviselte a nemzeti könyvtárt a könyvárveréseken, része volt abban, hogy ily módon sok értékes dokumentummal gyarapodott az állomány. Például 1939-ben az Árverési Csarnok és az Ernst-hagyaték könyvaukcióján több nagy értékű kéziratot, köztük *Baptiste Mantuanus* Parthenice című korvináját, 12 ősnymotatványt és 29, a Régi Magyar Könyvtárba tartozó művet vásároltak. Abban az évben különösen nagy kinccsel: *Kálmáncsehi Domokos* XV. századbeli székesfehérvári nagyprépost *Breviáriumával* gazdagodott az OSZK.

A vezetése alatt álló osztály munkáját egyetlen év adatai is jól jellemzik: az OSZK 1939-ben 47 355 darabbal gyarapodott, s a duplumraktár 7500 kötetéből 18 intézménynek 4303 fölőspéldányt juttatott a Széchényi Könyvtár.

A hagyományos munkákon kívül Gáspár

Margitnak más feladatokkal is meg kellett küzdenie. Az ország területének átmeneti gyarapodása idején be kellett szereznie az 1919 utáni időszakban a trianoni határokon kívül, de a régi országhatárokon belül megjelent és java-részt hiányzó hungarikákat. E célból a sajtóban és a rádióban felhívással fordult a felvidéki, a kárpátaljai, majd az erdélyi és a délvidéki területek nyomdáihoz, kiadóihoz, és kérte őket, hogy ilyen vonatkozású termékeiket ajándékozzák a Széchényi Könyvtárnak. A nagyobb biztonság kedvéért munkatársait is kiküldte e területekre, és a helyszínen — a szláv nyelvekben és a románban jártas szakemberek segítségével — válogatták ki az anyagot. Ily módon sok ezer olyan művel gyarapodott a nemzeti könyvtár, amelyeket azelőtt nem tudtak beszerezni. A diplomokból pedig az Egyetemi Könyvtárnak, a Központi Statisztikai Hivatal Könyvtárának, a Szláv Filológiai Intézet könyvtárának és más könyvtáraknak hiányait pótolták. Egy másik terület, ahol Gáspár Margit rendszeretete és erélyes fellépése kiválóan érvényesült, a köteleispéldány-törvény betartásának ellenőrzése volt. Az idevágó 1929. évi XI. törvénycikk és a végrehajtására kiadott 9300/1935. sz. VKM rendelkezés ellenére a nyomdák csak késedelmesen vagy egyáltalán nem tettek eleget az előírásoknak. Nem teljesítették a bejelentéseket, a hiányokat sem pótolták stb. Az OSZK ilyen irányú reklamálásai nem sok eredménnyel jártak. Ezt látván Gáspár Margit kötelességének tartotta, hogy a törvénynek érvényt szerezzen. Már 1938-ban, amikor az osztály vezetését átvette, hat munkatársával 239 fővárosi és 138 vidéki nyomdában tartott vizsgálatot, melynek során a nyomtatványok törzskönyveit ellenőrizték. Akik a felszólítás után sem pótolták mulasztásaikat, azok ellen törvényes eljárást indított. A kihágási és a kártérítési perek eredménye az lett, hogy 1939-ben már csak 11 nyomda nem tett eleget bejelentési kötelezettségének.

A törvényes eljárás megindítása mellett több cikkben is igyekezett az érdekelteket meggyőzni és felvilágosítani: például a *Sokszorosító Ipar* című folyóirat 1940. decemberi számában *Tartsd meg a köteleispéldány-törvényt!* felszólítással buzdította a mulasztókat a szabályok betartására. A *Magyar Könyvszemlé*ben is rendre beszámolt az e téren bekövetkezett fejleményekről. A folyóirat 1941. évi hasábjain *A Széchényi Könyvtár és a nyomdavidég pereskedése* címmel írott dolgozatában arról is tudósít, hogy a mintegy ezer feljelentés alapján lefoly-

tatott eljárás következtében csak 1940-ben 6511 pengő folyt be a pénzbüntetésekből a Közgyűjteményi Országos Alapba az OSZK javára. Természetesen nem a pénz, hanem az volt az igazi eredmény, hogy a nyomdák ettől kezdve betartották a köteleispéldány-szolgáltatásra érvényes rendelkezéseket. Míg például 1935-ben a 852 nyomda közül 223, addig 1943-ban, a megnagyobbodott ország 1180 nyomdája közül mindössze 25 nem adott életjelt magáról. A pereskedés népszerűtlen feladatának vállalásával tehát Gáspár Margit nemcsak az OSZK-nak, hanem végső soron a magyar kultúrának is felbecsülhetetlen szolgálatot tett.

Az említett beosztásaiban szerzett szaktudását kibővítették a külföldi nagykönyvtárakban tett látogatásai. Sok országban megfordult és tapasztalatairól útijelentésekben számolt be: 1924-ben a bécsi Hofbibliothek-ot és Innsbruckban az egyetemi könyvtárt, 1925-ben a római Vatikáni Könyvtárt kereste fel. 1927-ben a Bajor Állami Könyvtár munkáját ismer- tet meg Münchenben, a következő évben Berlin, Drezda és Lipcse könyvtárait tanulmányozta. Az utóbbiak közül a Deutsche Bücherei különösen mély hatást gyakorolt rá. A harmincas évek elején Bernben az egyetemi könyvtárat, majd Párizsban a Bibliothèque Nationale-t, valamint a Mazarin-könyvtárat tekintette meg. Utoljára, 1938-ban Koppenhágában, a dán nemzeti könyvtárban járt. Német, francia, angol nyelvtudását is gyarapította tanulmányútjain.

A kémia kiemelkedő bibliográfusa

Bár eddig vázolt könyvtárosi működése is figyelemre méltó, Gáspár Margit leginkább azokkal a bibliográfiákkal örökítette meg nevét, amelyekben századunk első felének kémiai és vegyipari hazai szakirodalmát tárta fel. Az első kötet *A magyar kémiai irodalom bibliográfiája 1901—1925* címmel még az Országos Könyvforgalmi és Bibliográfiai Központnak a magyar tudományos irodalom egészéről tervezett sorozatában 1931-ben látott napvilágot. A következő 25 éves időszakról a Magyar Tudományos Akadémia gondozásában az Akadémiai Kiadónál 1957-ben megjelent *A magyar kémiai irodalom bibliográfiája 1926—1945* kö-

tetében számolt be. Egy év (!) múlva, 1958-ban már a felszabadulást követő évtized termését ismerteti *A magyar kémiai irodalom bibliográfiája 1946—1955* címmel kiadott kötetében. Közben, 1954-ben sokszorosításban közreadták az 1946-tól 1950-ig terjedő évek kémiai bibliográfiáját is, melynek anyagát Gáspár Margit az 1958-ban megjelent kötetébe beolvastva újból publikálta.

A gondosan készített szakbibliográfiák hűen tükrözik a magyar kémiai tudományok és vegyipari ágazatok nagyarányú fejlődését. A haladást jól érzékelteti az irodalmi adatok növekvő száma: míg a század első 25 évéről 7361, a második negyedszázadról 8118 tételben számolt be, addig az 1945-tel kezdődő tíz év termése 12343 bibliográfiai leírás volt.

Bár az egyes kötetek összeállítása és közreadása között három évtized is eltelt, a bibliográfiák elvi alapjai, gyakorlati céljai és elkészítésük módszere, szerkezete nem változott. Az 55 esztendő kémiai irodalmát Gáspár Margit mindhárom kötetében egységes szakbeosztásban tette közzé. Rendszere a *Chemisches Zentralblatt*nak, a műfaj klasszikus kiadványának szakbeosztását követte, melyet a kémikusok jól ismertek. A nemzetközi szakcsoportosítás és az a módszer, hogy az 1931. évi kötetben a csoportok neveit, valamint a művek címeit németül is közölte, a szakbibliográfiát a külföldiek számára is használhatóvá tette. Kár, hogy ezt a gyakorlatot a 2. és 3. kötetben — nyilván anyagi okokból — a kiadó nem követte, és a szerzővel törlötte a címfordításokat.

A kémiai bibliográfiák nemcsak az önállóan megjelent műveket, könyveket, folyóiratcikkeket és közleményeket, hanem a középiskolai értesítők értekezéseit, továbbá a szabadalmi leírásokat is feldolgozták. A legutolsó kötetében pedig Gáspár Margit az 1946 és 1955 között megjelent egyetemi jegyzetekről is számot adott. Valamennyi leírását a mű megtekintése alapján készítette.

E bibliográfiák a szakemberek körében osztatlan elismerést arattak: kritikát közölt róluk a *Magyar Kémiai Folyóirat* 1931-es évfolyama, ugyanebben az évben *Loczka Alajos*, a jeles kémiai szakíró a *Magyar Könyvszemle*ben méltatta, *Szathmáry László* kémiaprofesszor, a *Magyar Gyógyszerésztudományi Társaság* 1932. évi *Értesítőjében* írt róla, a bibliográfia egyik legtekintélyesebb hazai szakértője, *Szentmihályi János* pedig így jelölte ki a Gáspár-féle kémiai bibliográfia helyét a ma-

gyar könyvtártudományban: „Gáspár Margit műve rendkívül gondos, mintaszerűen elkészített bibliográfia. . . művével a magyar szakirodalom kutatói s a magyar tudománytörténet művelői igen jelentős forrásgyűjteményt nyertek.” (*Magyar Könyvszemle*. 1959. 253. l.) Talán nem szerénytelenség, ha e megállapítást saját tapasztalataimra hivatkozva én is megerősítem; a nagy magyar kémikusokról szóló életrajzaim írásakor számomra ezek a szakbibliográfiák nyújtották szinte a legnagyobb segítséget.

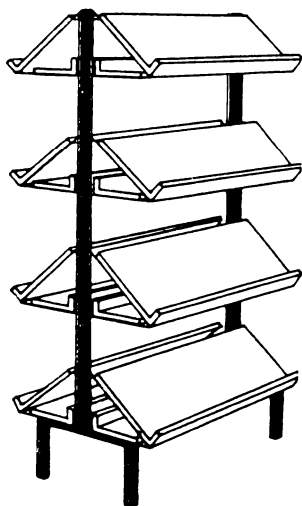
Gáspár Margit kémikus és egyben bibliográfus volt, így jól össze tudta egyeztetni az előbbi igényeit az utóbbi feladatával, ez volt sikerének titka. A vegyészet mellett második szakának, a természetrajznak (biológiának) is hasznát vette: az Országos Könyvforgalmi és Bibliográfiai Központ említett sorozata részére az 1901 és 1925 közötti magyar állattani irodalom bibliográfiáját is összeállította és a kéziratot átadta *Pasteiner Iván* igazgatónak. Örök kár, hogy a 30-as évek elején bekövetkezett gazdasági válság miatt anyagiak hiányában ez a bibliográfia nem jelent meg, és a kézirat hollétéről sem tudunk.

Bibliográfiai előszavában Gáspár Margit mindig kifejezte háláját a szakembereknek, akik tanácsokkal segítettek, és köszönetet mondott hűgának, dr. Gáspár Ilonának a címfelvétel fáradságos munkájáért. A két nővér támogatta egymást: Ilonának a matematikai irodalomról 1930-ban megjelent bibliográfiája készítésében, majd a filozófiai irodalomról az *Athenaeum* című folyóirat évfolyamaiban közölt bibliográfiáinak összeállításában Margit működött közre.

★

Élete legutolsó időszakát gyermekkorai színhelyén, Újpesten töltötte, ahol egy áldozatos lelkű pedagógusnő tette számára elviselhetővé az idős kor bajait. Gáspár Margit 87 éves korában, 1980. szept. 25-én hunyt el, és évről évre volna 90 esztendő. Vajon nem kellene-e emlékeztét legalább abban a szerény formában megörökíteni, hogy egykori munkahelyén, az OSZK-ban, névrokonához, az író és színházi szakember Gáspár Margithoz hasonlóan, a könyvtáros-bibliográfus Gáspár Margit is a kiemelt szerzők között szerepeljen az olvasói katalógusban?

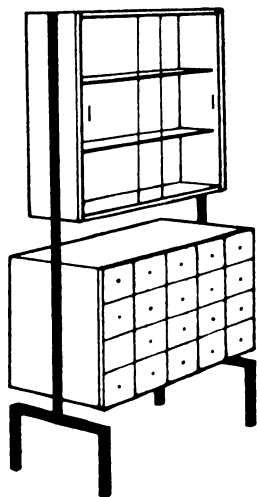
Dr. Móra László

A TANÉRT AJÁNLATA

iskolák
kollégiumok
művelődési otthonok
könyvtárainak és többcélú helyiségeinek
berendezésére ajánljuk

a MERABONA BÚTORCSALÁD

elemeit:

- könyvállvány, egy- és kétoldalas
- folyóiratállvány, egy- és kétoldalas
- tolóüveges vitrin, egy- és kétoldalas
- katalógusszekrény bemutató vitrinnel
- diafilm- és hanglemeztároló szekrény
- olvasó- és társalgóasztal
- válogató könyvesláda
- virágállvány
- térelválasztó elem
- dohányzóasztal

Szakembereink — kívánságra — a berendezést
is megtervezik

Kérjük, hogy megrendeléseiket
a következő címre küldjék:

**Országos Tanszergyártó és
Értékesítő Vállalat**

Bútorkereskedelmi főosztály
Budapest, VIII., Szentkirályi u. 8.
Levélcím: Budapest Pf. 2. 1428
Telefon: 339-938

Feledy Gyula

Hosszú és nehéz utat tett meg első portréitől, amelyekén személyes benyomásait és élményeit klasszicizáló—realista előadásmódban fejezte ki, önálló rajzi világának kiteljesedéséig.

Feledy Gyula (Miskolc, Derkovits u. 14. 3529) 1928. május 13-án született Sajószentpéteren, bányászcsaládból. Művészeti tanulmányait 1947-ben kezdte meg a Derkovits kollégiumban, innen került a Képzőművészeti Főiskolára, majd három éven át a krakkói képzőművészeti akadémia hallgatója volt. A diploma megszerzése után, 1952-ben szaktanár lett a Képzőművészeti Főiskolán, amelyet azonban 1955-ben otthagytott, és végleg Miskolcon telepedett le. Rendszeresen szerepelt a budapesti és a miskolci országos kiállításokon, a miskolci grafikai biennálékon; 1967-ben Miskolcon, 1979-ben Budapesten a Műcsarnokban volt gyűjteményes kiállítása.

*

Művészetének jellemző vonása a gondolatiság, ezen belül is a nemzeti öntudatra eszméltetés, nemzeti méltóságunk hirdetése. Azokhoz az alkotókhoz tartozik, akiknek művészetében a kor eleven valósága lüktet. Ez határozza meg témáit is: előbb a háborúról és a békéről szolt, ezzel egyidejűleg újra meg újra a bányászélet örömeiről és nehézségeiről, majd (Petőfi szavaival) a „szellem és a szerelem” világának meghódítására indult az *Énekek éneke*, *Madách* halhatatlan drámájának, *Az ember tragédiájának*, valamint *Babits Mihály* verseinek parafrázisaival. A nemzeti felelősségtudat mind erősebbé vált későbbi műveiben, amelyekben előbb nemzetünk két nagy alakját, a parasztvezér *Dózsa* forradalmiságát és *Bartók* magyarságában is egyetemes voltát idézte meg, majd a náci-fasiszta erőszaknak ellenálló

karancslejtői bányászoknak állított emléket. Ezt követően a magyar avantgarde egyik első mesterének, *Kassák Lajos*nak szentelt sorozatot *Variációk anyám nyelvére* címmel: az anyanyelvről mondandókat Kassák megalkuvás nélküli következetességével, az egyetemes művészet magasába emelkedő szellemével kötötte össze. Újabb alkotásainak középpontjában a művésznek a megbolydult 20. századi világban elfoglalt helyzete áll; a küzdelem és a csalódás örök emberi problémáival viaskodik, hol tanácstalanul bánkódva, hol pedig győzelemittasan dalolva.

*

Feledy Gyula művészete mind szellemiségében, mind formai elgondolásaiban szervesen illeszkedik a magyar hagyományokhoz, ugyanakkor megértette és feldolgozta magában a kortárs művészet forradalmainak vívmányait is. Akár a közelmúlt magyar költészetéhez, akár a korai középkor siratóénekeihez nyúlt, művészetét szocialista gondolkodásmód, a nemzetéért érzett felelősség tudata hatotta át. Műveinek jellemző vonása az intenzív totalitás: az elkötelezett művészek útját járja, akik a művészi alkotás értelmét és célját intellektuális, filozófiai—etikai kérdések felvetésében és megválaszolásában látják, s eközben újítja meg a formát. Sajátosan modern, korszerű eszközökkel teremtett új képi világot a törött vonal, a belépő folt és két-három szín tömörítő erejével. A kör, amelyben mozog — a nemzeti lét s ezen belül a munka, a szerelem és a halál nagy kérdései — felölelik az emberi élet teljességét. A tradíciót szervesen őrzi, mint egy történelmi fordulokat létrehozó, átélő és elszenvető nemzedék tagja, akinek tevékenysége ma már a kortárs művészettörténet egy darabjává nemesedett.

Láncz Sándor

Gyermekkönyvtárak a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár történetében

Arra, hogy *Bikácsi Jolán* művéről „szabályos” könyvismertetést írjak, nem vállalkozhatok. Először is azért nem, mert tíz éven át — 1961-től 1971-ig — közvetlen munkatársak, sőt harcostársak voltunk, így nincs meg bennem a műfajhoz szükséges tárgyilagosság. De azért sem, mert nekem ez a könyv mást mond, mint bárkinek, aki nem volt részese ezekben az években az FSZEK-ban folyt gyermekkönyvtári munkának. Meg vagyok győződve arról, hogy az a lényege, igazi jelentése ennek a könyvnek, amit mi hallunk ki belőle, akik akkor ott voltunk és küzdöttünk elveink valóra válásáért.

Ez a kötet immár második, bővített kiadásban tárja föl a fővárosi gyermekkönyvtári munka több mint hat évtizedét (az első kiadásról a *Könyvtáros* 1969. évi 4. számában írtam). Mégpedig tüzetes könyvtári, levéltári kutatások és az utóbbi korszakot illetően a személyes tapasztalatok alapján. Engem az a szenvedély érdekel elsősorban, amely erőt adott a szerzőnek, hogy miután nyugállományba vonulása folytán megvált a módszertani irányítástól, felkutassa a gyermekkönyvtárak történetének tényeit. De érdemes volt vizsgálódnia. . .

Természetes, hogy a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárban akkoriban mindenki a névadóra hivatkozott. De hogy ki mennyi joggal, az már más kérdés.

Saját szememmel láttam 1961-ben, amikor megismerkedhettem a könyvtár hálózati munkájával, hogy ott még nem dőlt el a vita: megadható-e az a jog az olvasónak, hogy szabadon válogathasson a könyvek között. *Szabó Ervin* a szabadpolcos rendszert tartotta helyesnek — a gyermekkönyvtárakban is. *Bikácsi Jolán* is feltétlen híve volt a szabadpolcnak. Vitapartnerei azonban még a felnőttkönyvtárban sem javallották ezt.

Akkoriban nyitottak meg egy nagy fiókkönyvtárat a Lumumba utcában. A könyvtár belső terében megdöbbenő látvány fogadott: az óriási pult mint valami katafalk terpeszkedett, elrekesztve az olvasókat a raktártól, vagyis a könyvektől. Ennek az elrekesztésnek az „ideológiája” pedig úgy hangzott, hogy a szabadpolcos rendben a könyvtáros nem tud nevelő hatást gyakorolni az olvasóra, mert az csak kiszedi az esetleg nem neki való könyvet, s már viszi is, mielőtt még a könyvtáros megvizsgálhatná, összeillik-e olvasó és könyv. A könyvtáros segítsen választani, s nevelje ezzel az olvasókat! Ez az elképzelt nevelő hatás nemcsak azért volt abszurditás, mert a könyvtáros nem gondolkodhatott és választhatott külön-külön minden olvasó helyett, könyvajánlása tehát így elkerülhetetlenül leszűkült néhány hivatalosan előnyben részesített műre, hanem főként azért, mivel a könyvtárost távgyaloglóvá fokozta le a pult és a raktár mélye közötti távolság. Már Szabó Ervin tudta, hogy az érdeklődést és a választási képességet a szabadpolcos állomány fejleszti legjobban. Az Almássy téren 1914-ben felépült első számú fiók gyermekkönyvtárában már szabadon álltak a könyvek.

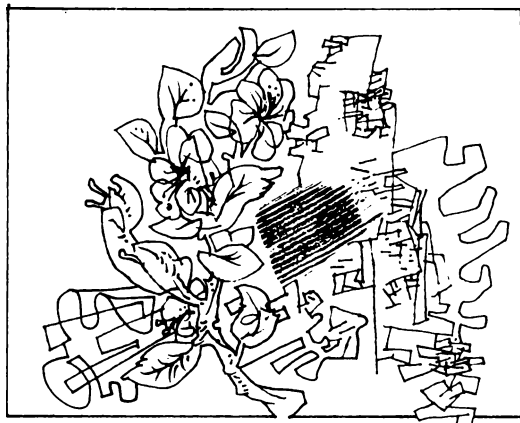
Bikácsi Jolán — természetesen — idézi *Váradai Irmának*, Szabó Ervin egykori munkatársának 1915-ben írt beszámolójából, hogy milyen volt az új könyvtár. „A bútorok alkata és elrendezése pedagógiai tekintetben elsőrendű fontosságú rendszer: a szabadpolc-rendszer szerint, igazodik. . . A falak mentén . . . könyves állványok vannak, innen veszi le a kis olvasó a neki tetsző könyvet . . . Ha ifjúsági lapot akar, ott van a folyóirat-állvány, melynek rekeszében megtalálja a friss ifjúsági lapokat, alsó, szekrényserű részében pedig a régi számokat. Tehát mindent maga intéz, a tágas hely szinte a felügyeletnélküliség érzetét kelti benne.”

A zártpolc kiskorúsította a felnőtt olvasót is, a szabadpolc a gyerekeknek is olvasói jogokat adott. Leírom a netán kételkedő utókor okulására a zártpolc visszavonulási stratégiájának bámulatos utóvéd-találmányát: a „böködöt”. A könyvek gerincét üvegen át nézhatték az olvasók, de két üveglap között hagytak nekik egy-egy szabad sávot — néhány centiméterest —, amelyen a mutatóujjukat bedugva beljebb lökhatték a kiválasztott könyvet. Az üveglapok túlsó oldalán tartózkodó könyvtáros aztán elintézte a beböködött könyvek kölcsönzési adminisztrációját.

A Szabó Ervin Könyvtár gyermekkönyvtárai már mind szabadpolcosnak készültek, kezdve a 2-es számú, de elsőnek megnyílt Sallai Imre utcaival és az 1-es számú, Liszt Ferenc térről.

Hogy a vita a különböző kiszolgálási módokról folyt akkor — ez csupán látszat. A bizalom és a bizalmatlanság került szembe egymással. Nemcsak Szabó Ervin eszmei hagyatékáról volt szó, hanem időszerű könyvtárpolitikáról is. És egyáltalán: politikáról. A „zártpolc” hívei — most már jelképesen értve — nem tudták magukévá tenni az „aki nincs ellenünk, velünk van” elvét, s károsan tartósították a bizalmatlanság légkörét az olvasókkal és a könyvtárosokkal való bánásmódban egyaránt. Az FSZEK egy időre lépéshátrányba került a főváros művelődésének más ágaihoz képest éppúgy, mint a vidéki könyvtárakhoz képest.

Bikácsi Jolán még a szabadpolcnál is előbbre valónak tartotta, hogy önálló gyermekkönyvtárak épüljenek és önállóan is tevékenykedjenek. Ehhez szintén megvolt az eszmei alap Szabó Ervin hajdani tevékenységében, hiszen már a kezdet kezdetén önálló gyermekkönyvtárat hoztak létre az Almássy téren.

A gyermekkönyvtárak telepítése és működése azonban bonyolultabb kérdés, mint hogy pusztán az önállóság követelésével elintéztettek lehessen tekinteni.

A szerző bőségesen idéz a gyermekkönyvtári önállóság hazai és nemzetközi irodalmából, de a kérdést ezzel még nem meríti ki.

Önállóan telepített és önállóan működő gyermekkönyvtáraknak lenniük kell olyan nagy városban, mint Budapest. S derekas az eredmény: egyetlen évtized alatt 0-ról 20-ra növekedett az ilyen gyermekkönyvtárak száma, hogy aztán végül 18-ban állapodjon meg.

De ne mondjuk azt, hogy ez az egyedüli helyes forma, az egyetlen jó gyermekkönyvtár-típus. Bikácsi Jolán ugyanis, aki pedig szenvedélyes szószólója az önállóságnak, maga is elismeri könyvében, hogy az önálló gyermekkönyvtárak gyakorlata serkentően hatott a felnőttkönyvtárakkal együvé telepített, de külön helyiségben működő gyermekrészelekre is. Tehát azok is tudtak elfogadhatóan dolgozni.

Az önálló telepítés követelése azért került annak idején a zászlóra, mert a fiókkönyvtárak vezetői — természetesen (?) felnőttkönyvtárosok — nem viselték eléggé szívükön a gyerekek olvasásának dolgát. A jó statisztikai eredményeket, amiket a gyerekek szolgáltattak, a vezetők szívesen vették ugyan, de az állománygyarapításban és sok egyébben szűkkeblűeknek mutatkoztak kis olvasóikhoz. Egy-egy önálló gyermekkönyvtár vezetője azonban valóban sok mindent megszerez olvasóinak, amire a közös könyvtár vezetője esetleg nem is gondolna. A „legyenek önálló gyermekkönyvtárak” követelésnek szükségszerű megfordítása: ne legyen felnőttkönyvtár ugyanoda telepített gyermekrészleg vagy gyermekkönyvtár *nélkül!* S mindezekon felül: minden iskolában legyen külön helyiségben berendezett, szabadpolcos könyvtár a tanárok és a tanulók közös használatára. Engedelmet kérek a nyers fogalmazásért — Bikácsi Jolán akkor még nem tudta olyan lelkesen szeretni a más típusokat, mint az ő koncepciója szerint felépült önálló gyermekkönyvtárakat.

Pedig kétségtelen előnyök származnak abból is, ha egy fedél alatt működik a gyermek- és a felnőttkönyvtár. Gazdasági és módszertani előnyök egyaránt. A jól ellátott iskolai könyvtár is vállalhatja mindazokat a feladatokat, amiket az önálló gyermekkönyvtár, de azokon felül még az iskolai órák gazdagítását is könyvtári eszközökkel.

Ám rendezzen be gyermekkönyvtárat mű-

velődési ház, úttörőház, szakszervezeti könyvtár vagy akár a Néphadsereg Tisztiháza, de a kialakított és bevált módszertani elvek alapján!

Az 1-es számú budapesti gyermekkönyvtár tükrözte legjobban Bikácsi Jolánnak azt a meggyőződését, hogy tágas, gazdag állományú, sokféle művelődési feladatot elvállaló gyermekkönyvtárakat kell építeni. Azokban az olajár-robbanás előtti években, amelyekre most úgy gondolunk, mint a bőség korszakára, a főváros elszerénykedte a könyvtári fejlesztést.

A könyvtári alapterület és a lélekszám arányát tekintve a budapesti kerületek jócskán lemaradtak a vidéki városokhoz képest. Nyíltak Budapesten olyan könyvtárak, amelyeknek alapterülete a negyven négyzetmétert sem érte el. Picike helyiségbe nem fér el gazdag állomány, szegényesen ellátott könyvtárba pedig nem szívesen járnak a gyerekek. (Felnőttek sem.) Az inségkönyvtár hamvába hal — ez

többszörösen bebizonyosodott a hálózati gyakorlatban.

Külön harcot kellett vívnia Bikácsi Jolánnak azért, hogy a gyermekkönyvtárak megkapjanak bizonyos drága kézikönyveket, s hogy kézikönyvként ne csak lexikont és szótárt használhassanak, hanem minden olyan művet, amiben keresni és megtalálni is lehet sokféle információt. Könyve ezekről a vitákról és a nyomukban járó szemléletváltozásról is képet ad.

A legszebb új gyermekkönyvtárak az utóbbi években épültek. Bár tervezésükben Bikácsi Jolán már nem vett részt közvetlenül, az ő törekvései is tetést öltöttek bennük. Ahogy a gyermekkönyvtári munka módszereiben, gyakorlatában is tovább él az a sokféle kezdeményezés, amit ő elindított. (2., átdolg., bőv. kiad. 1982. FSZEK, 502 l., 10 t. 75 Ft)

Vargha Balázs

A máriapócsi baziliták cirillbetűs könyvei

Több szempontból nem mindennapi mű *Ojtozi Eszter* könyve a máriapócsi baziliták (görög rítusú szerzetesek) könyvtáráról. Könyvtártörténeti szempontból (s ide értem a könyvtörténeti szempontot is!) azért, mert — a jelenleg rendelkezésünkre álló teljes adatanyag alapján — kísérletet tesz arra, hogy egy kicsiny, de a görögkatolicizmus művelődéstörténetében nem jelentéktelen szerepet játszó, a viszontagságos idők során szétszóródott könyvtár történetét, állománya legfontosabb részét rekonstruálja. Ennek természetes következményeként érdekes betekintést nyújt — s ez adja egyháztörténeti jelentőségét — a széles háttérrel rendelkező magyarországi ukrán görögkatolikus egyház életébe is. Módszertani szempontból pedig nem mindennapi, több mint tíz éves kitartásával, elmélyülő gondosságával, a témához szükséges szakmai és nyelvtudásával, a részletkérdések (például a liturgikus vonatkozásúak) alapos ismeretével tűnik ki. Lássuk kissé részletesebben az érintett szempontokat.

A Kossuth Lajos Tudományegyetem

könyvtára a hatvanas évek elején közzétette a Tiszántúl három nagy könyvtárában fellelhető 1850 előtti slavicumok, szláv dokumentumok katalógusait. Az évtized végén a Tiszántúli Református Egyházkerület Nagykönyvtárával együtt határozták el ez utóbbi gyűjteményben levő régi könyvek marginális (lapszéli) és possessor- (tulajdonos-) bejegyzéseinek feltárását. A munkálatokat végző *Gottesmann Dóra* kiválása után vette át az előttünk fekvő kötet szerzője ezt a munkát, s megállapította, hogy a debreceni egyetemi könyvtár húsz kötete a máriapócsi bazilita monostor könyvtárából származik. Ez adta az indítékot az eredetkérdés tisztázására, az adatok lehető teljessé tételére.

A máriapócsi monostor a XVIII. század közepén keletkezett, a kegytemplom közelében. A legjelentősebb volt a magyar területen működő többi bazilita monostor között; az egyetlen, amely 1920 után is magyar területen maradt, és 1950-ig, a szerzetesrendek feloszlásáig folyamatosan működött. Könyvtára ekkor állami tulajdonba került, s töredékei kalandos

úton jutottak el Debrecenbe. Ezt az utat — mely a magyar könyvtártörténet jellegzetes fejezete — ismerteti Ojtozi Eszter, majd rátér arra, hogy a görögkatolikus egyházi vezetők támogatásával hogyan jutott a többi kötetek nyomára Debrecenben, Nyiregyházán (a görögkatolikus püspökség jelenlegi székhelyén) és Mária-pócson. Összesen 145 kötet ez a rekonstruált állomány.

A bevezetés II. fejezetében arról olvashatunk, hogyan került ez az állomány Mária-pócásra. Erre a kérdésre nem lehet egyértelműen megnyugtató választ adni, az anyagban vegyesen szerepelnek vásárolt és ajándékozott moszkvai, ukrainai, galíciai és egyéb származású művek. A III. (legtanulságosabb) fejezetben a szerző részletesen ismerteti a monostori könyvtár és a kegytemplomi könyvgyűjtemény kialakulását. Tekintettel arra, hogy a máriapócsi rendház történetéről nem készült monográfia, ez a rész egyháztörténeti szempontból is nagyon értékes. Alaposan átvizsgált források (bélyegzők, margináliák, monostori levéltár, kéziratok anyag stb.) alapján megállapítja, hogy a könyvtárra szerveződés 1758 és 1762 között indulhatott meg. Szól a könyvbeszerzés módjairól (vásárlás, öröklés, ajándékozás), a katalógizálásról, kölcsönzésről, köttetésről (mely sok esetben Debrecenben történt). Az előkerült könyveknek mintegy harmada tartozott a templomi könyvgyűjteményhez; ezek elsősorban liturgikus célt szolgáltak.

A gyűjtemény elhelyezésének és a legfontosabb berendezési tárgyakra leírását helyszínrajz, ábrák kísérik. Azt is megtudjuk, hogy

1915-ben (a *Magyar Minerva* 5. kötete szerint) a könyvtár teljes állománya 2070 mű volt 2883 kötetben. Sajnos, a hivatkozott forrás csupán a szakok szerinti tagolást közli, s nem adja meg a cirillbetűs művek számát. Ez utóbbiakból ismert a már említett, a könyvben leírt 145 kötet. Joggal mondja Ojtozi Eszter, hogy „e könyvtártörődék nagyságrendje óvatosságra int a tartalmi vizsgálatnál”, de mégis lehetővé tesz bizonyos következtetéseket. A könyvek nagy többsége a vallásos irodalomhoz tartozott, a profán témákat elsősorban a tankönyvek (s egy-két, az akkori politikai cenzúra által kifogásolt oroszbarát mű) képviselték. Kiemelkedően érdekesek azok a lapok, melyek a máriapócsi szerzetesek képzéséről, általában az ott folyó oktatásról szólnak. A papképzés helyben, illetve a nagyszombati (Kollonics-alapította) illir kollégiumban, a munkácsi (később ungvári) görögkatolikus püspöki szemináriumban, a bécsi Barbareumban és az északmagyarországi római katolikus püspöki szemináriumokban történt. Külföldi tanulmányútra, az úgynevezett peregrinációra a kispapok általában Galiciába mentek. 1780-tól „schola nationalis” (elemi iskola) is működött Mária-pócson, elsősorban ukrán, később magyar tannyelvvel. A XIX. század végéről magyar tannyelvű algimnáziumról is van tudomásunk. Az 1753 és 1850 között ott élt szerzetesek nagy többsége kárpátukrán és szlovák nevet viselt.

A kötet módszertani érdemeit az eddig elmondottak már bemutatták. Ha emellett megemlítjük a gazdag irodalomjegyzéket (modern nyugati görögkatolikus egyháztörténetek, magyar—lengyel—szovjet görögkatolikus vonatkozású szakirodalom stb.), a katalógusszerkesztés megbízható jellegét (autopszia, azaz a könyvek kézbevétele alapján, a jelek és rövidítések világos feltüntetésével), a függelékeket — szerzők és fordítók névmutatója, cím- és nyomdamutató, possessorok (tulajdonosok) és a donátorok (adományozók) mutatója, kiegészítő jegyzék a könyvtár kéziratok maradványairól —, méltán elmondhatjuk, hogy a kötet megérte a sokéves, példásan gondos munkát. Külön ki kell emelnünk az illusztrációkat: 44 jó minőségű kép tájékoztat a kötetben felvetett szinte valamennyi kérdésről. Jó lenne, ha más fontos szétszóródott könyvtárunkról is készülne hasonló jellegű és minőségű összeállítás. (*Debrecen, 1982. [A] Kossuth Lajos Tudományegyetem Könyvtára, 137 l. | Régi Tiszántúli Könyvtárak 2. |*)

Tóth András

A **Könyvtári Figyelő** idei első számát a tartalmi változatosság jellemzi. A hazai vonatkozású írások közül általánosabb tanulságai miatt hármat emelünk ki: *Román Lászlóné*, a Pécsi Megyei Könyvtár igazgatója a *Baranya megyei Könyvtárközi Bizottság* tevékenységének ismertetésével a megyén belüli együttműködés gazdag példatárát kínálja más területek, tájak nem azonos hálózathoz tartozó, de egymás mellett élő, egymásra mindinkább rászoruló könyvtárai számára: Ez a megyei tanács művelődésügyi osztályának szakbizottságaként tevékenykedő együttes szervezeti és működési szabályzattal is rendelkezik, s különösen 1981 óta lendült fel munkája. Tagjai a gyűjtőkörök egyeztetésének és a gyarapítás összehangolásának keretében először a folyóirat-rendelésekkel foglalkoztak, s kiadták a pécsi könyvtárakba járó periodikák leelőhelyjegyzékét, majd tavaly a változások jegyzékét is. Ebben az évben a helyi nagykönyvtárakat, a hálózatokat és a könyvtárak szolgáltatásait ismertető közös kiadványt jelentetnek meg. Terveik között szerepel még a székváros területén levő közös tárolóraktár kialakítása; az *Új külföldi könyvek a pécsi könyvtárakban* című gyarapodási jegyzék évente kétszeri kibocsátása; a közművelődési könyvtárak által az egyetemi és a főiskolai könyvtáraknak nyújtandó segítség a kötelező és az ajánlott irodalom szolgáltatása terén; az egyes intézményekben készült – 10 tételnél nagyobb – irodalomjegyzékek, bibliográfiák megküldése egymásnak; évenként jegyzék köröztetése a megőrzésre nem kerülő folyóiratokról; közös szakmai tanácskozások szervezése a Magyar Könyvtárosok Egyesületének bevonásával, a továbbképzési programok egyeztetése; továbbá központi katalógus felállítás a pedagógia és a pszichológia területén. *Mészöly Magdának Az iskolai könyvtárak működési kérdései a rendeletek tükrében* című írása a cím alapján szolid, szürke

jogszabályleltárnak tűnnék, holott igen hasznos mérlege és kemény kritikája is az iskolai könyvtárügy elmúlt negyedszázadának, amelynek fejlődési ellentmondásai a jogalkotásban ugyancsak tükröződnek. A szerző az iskolai könyvtárügy 1957 utáni fejlesztését elindító 54/1959. sz. művelődésügyi miniszteri utasítást, a 18 éven aluli ifjúság könyvtári ellátásával foglalkozó 1971. évi irányelveket és a 128/1981. számú, az iskolai könyvtárak működési szabályzatáról szóló művelődési miniszteri utasítást vizsgálja abból a szempontból, hogy hatásukra mennyire sikerült könyvtárrá szervezni az iskolai gyűjteményeket, és milyen feladatok várnak még megoldásra. Az áttekintés a célok és feladatok, a könyvtáros feladatai, a gyűjtőkör, a gyarapítás, az állománybavétel, állományvédelem, az elhelyezés—raktározás, a kölcsönzés, az állományellenőrzés, a letétek, a feltárás (katalógusok) és a muzeális gyűjtemények szempontjából vizsgálja a különféle munkaterületeket, s alapos elemzésében részletesen foglalkozik a rendelkezések és a valóság között feszülő ellentmondásokkal. A legnagyobb baj az, hogy a legfrissebb szabályozás egyúttal nem a legkorszerűbb is — amint *Mészöly Magda* írja: „A Működési Szabályzat előrelépést hozott az állomány kialakításában az audiovizuális eszközök, a kézikönyvtár, az iskolatörténeti gyűjtemény bevezetésével, de könyvtárszervezési szempontból messze áll még attól, hogy az Irányelvekben megfogalmazott, korszerű iskolai könyvtár kifejlesztéséhez minden tekintetben iránytűül szolgáljon.” (A hivatkozott irányelvekkel kapcsolatban nem árt emlékeztetnünk arra, hogy ezek éppen tíz évvel idősebbek a működési szabályzatnál!)

Érdekes vizsgálódást folytatott három szegedi könyvtáros — *Marton János, Pávai-Vajna Erzsébet* és *Terjék Zsuzsanna* a biokémiai folyóiratok magyarországi előfizetéseinek

megoszlásáról. Megállapításuk szerint a legfontosabb 11 biokémiai és a három vezető természettudományos folyóirat együtt csupán egyetlen hazai könyvtárban található meg; egyik budapesti nagykönyvtár ellátottsága sem mondható jónak, és inkább a vidéki nagykönyvtárak vannak olyan helyzetben, hogy tájékoztatást nyújthatnak a gyengén ellátott budapestieknek. Az élettudományi kutatásokban leginkább érdekelt három vidéki város — Széged, Debrecen, Pécs — könyvtárainak helyzete sem ideális azonban minden tekintetben: a vidéki egyetemek felszámolták ugyan a duplumokat, de nem tudták végrehajtani az ebből következő feladatot, a központosítást. A szerzők a következőket javasolják a helyzet javítására: Olyan könyvtárakat kell létrehozni, illetve azokat kell támogatni, amelyek folyóirat-állománya egy vagy több tudományágban teljes vagy megközelítőleg teljes — ezek segítése is csupán a kiemelkedően jó állományrészekre irányuljon —, a seregnyi gyenge állományú kis könyvtár folyóirat-állományát pedig fel kellene számolni. A vezető folyóiratokra épített átrendezés erőley megalósítása következtében például a biokémiában a mostani két százszázalékos gyűjteménnyel rendelkező könyvtár helyett 10 ilyen lenne (öt Budapesten, öt vidéken), a többiek által járatott vezető biokémiai folyóiratok előfizetéseinek megszüntetése révén viszont még a költségek is csökkennének, mégpedig lényegesen, 43 százalékkal: „Biztosak vagyunk abban, hogy némi »belerázódás« után minden egyes kutató . . . megtalálná azt az egy-két könyvtárat, amit rendszeresen használna. Könyvtárba járás nélkül ugyanis a megfelelő tájékozódás elképzelhetetlen.”

A harmadik, igen fontos információkat tartalmazó írás a Könyvtári Figyelőben *Komáromi Sándor* tájékoztatása az Állami Gorkij Könyvtár új központi szolgáltatásáról, a *világirodalmi központi katalógusról és gyarapodási jegyzékről*. A statisztikai elemzésekkel is dokumentált cikkből megtudhatjuk, hogy a könyvtár 1983-ban megindítja *A világirodalmi központi katalógus gyarapodási jegyzéke* című kiadványt, amelyet évente két alkalommal kíván megjelentetni. Az első szám az 1981-es év anyagával indul.

A folyóirat az időszaki kiadványok bibliográfiai leírásának szabványosításáról, ennek történetéről és az új, *MSZ 3424/2* jelű, *Bibliográfiai leírás. Időszaki kiadványok* elnevezésű szabványról is közöl cikket (*Nagy Zsoltné*); a *Kitekintés* című rovat gazdag külföldi anyagá-

ban pedig egyebek között a British Libraryről, a kanadai tájékoztatásügyről, az osztrák könyvtárgépesítési törekvésekről és eredményekről, a Német Szövetségi Köztársaság könyvtáros- és dokumentálóképzésének új törekvéseiről, valamint a franciaországi könyvtárközi dokumentum-szolgáltatásról olvashatunk cikkeket, tanulmányúti beszámolókat, illetve tömörítvényeket. A *Szemle*-rovat három új amerikai könyvtárpítési szakkönyvet mutat be — ugyancsak több más fontos kiadványismertetés társaságában.

A Tudományos és Műszaki Tájékoztatás 1983/1—2. jelzésű, összevont számában *Braun Tibor*, *Glänzel Wolfgang* és *Schubert András*, az Akadémiai Könyvtár informatikai és tudományelemzési kutatási főosztályának munkatársai hét ország — Ausztria, Csehszlovákia, Finnország, Izrael, Lengyelország, Új-Zéland és hazánk — 1976 és 1980 közötti tudományos publikációs tevékenységét hasonlítják össze a tudományometriai mutatószámok segítségével. A természettudományi, orvosi, agrártudományi és műszaki kutatásokról a Science Citation Index alapján elvégzett vizsgálódások megállapítása szerint a magyar kutatási eredmények színvonala eléri a nemzetközi átlagszínvonalat, az eredmények közlésére használt publikációs csatornák (folyóiratok) szakmai minősége azonban többnyire nem megfelelő. A magyar publikációknak a hivatkozásokkal lemérhető hatásfoka általában megközelíti a nemzetközi átlagot, sőt a biológiában és a matematikában meg is haladja azt, de több szakterületen, különösen pedig az orvosbiológiában a publikációk színvonala rendkívül eltérő: egy kis méretű, nemzetközileg elismert „mag” mellett igen nagy azoknak a publikációknak a száma, amelyekre egyáltalán nem hivatkoznak. A „publikációs stratégiában” a szerzők Finnországot állítják követendő példaként a hazai tudományosság elé. — A magyar nyelvű *műszaki referáló folyóiratok* jövőjével és fejlesztésük útjaival *Vajda Erik* kétrészes tanulmánya foglalkozik: A most közölt első részben a szerző a folyóiratok történeti szerepéből indul ki, majd a korszerű nemzetközi számítógépes rendszerek sajátosságait és a hazai tájékoztatásban játszott szerepüket is vizsgálva, megállapítja, hogy a külföldi és a belföldi műszaki szakirodalom magyar nyelvű referálására legalább még 10—12 évig szükség van, de a re-

feráló kiadványokat és szolgáltatásokat tökéletesíteni kell, nem utolsósorban a szerkesztés, valamint a kiadás során megvalósítandó hathatós együttműködés révén.

A TMT további három cikke közül az egyikben *Ungváry Rudolf* a Nemzetközi Tudományos Műszaki Információs Rendszer tárgyköri osztályozási rendszerével — úgynevezett rubrikátorával — foglalkozik, annak szerkezeti ellentmondásait elemzi, s az általa a szerkezetben és a részletekben felfedezett gyengeségeket, fogyatékoságokat — például osztályozáselméleti hibákat, szerkezeti eklekticizmusokat — teszi szóvá. A másikban *Kincses István* a szabadalmak számítógépes feltárássalban elért friss eredményekről számol be, bemutatja napjaink közvetlenül elérhető szabadalmi adatbázisait, de az USA szabadalmi hivatalának új kísérletéről beszámolva a fejlődés irányait is érzékelteti. Ugyancsak számítógépes kísérletekről, illetve megvalósuló tájékoztató rendszerről számolnak be a Szegedi Orvostudományi Egyetem gyógyszerintézetének munkatársai, *De Rivo Márta* és *Lehoczky András*, akik az intézetben felhalmozódott 16 ezres, másolatokból és különnyomatokból összetevődő dokumentum-állomány számítógépre vitelét ismertetik. A felhasználók, az intézet kutatói mindennapi szakirodalom-olvasásuk közben maguk is közreműködnek a kurrens irodalom feldolgozásában, anélkül, hogy ez a munka számukra külön megterhelést okozna. A rendszer továbbfejlesztésének során a kutatók szakirodalmi munkásságát, az intézet könyvállományát és a kölcsönzéseket ugyancsak számítógéppel szeretnék nyilvántartani, illetve az adatok keresését ilyen módon megoldani.

A folyóirat e száma érdekes adalékokat szolgáltat szakmai vitáink lélektanához is: úgy látszik, a könyvtári hálózatról, ennek létéről vagy jogosulatlanságáról valóban vita kerekedik a Tudományos és Műszaki Tájékoztatásban. Ráadásul olyan vita, amely jelentőségében túllép a TMT eléggé szűk olvasótáborának körén, s általános — mondhatni: könyvtárpolitikai — érdekűvé válik. Pedig az indulás alapján ilyen végkifejletre aligha lehetett számítani. Adva volt ugyanis *Kruchina Ottónak* a folyóirat tavaly októberi számában közzétett, látszólag egy szűkebb szakterülethez — az építésügyihez — kötött érvényű, eléggé indulatmentes meditációja a könyvtár fogalmáról, pontosabban azokról az ismérvekről és minimális követelményekről, amelyek könyvtárrá nemesíte-

nek egy könyvgyűjteményt. *Könyvtár? Nem Könyvtár?* című írásában szövegezte a hálózati központoknak az „alig-könyvtárak”-kal kapcsolatos gondjairól, reménytelen igyekezetéről is, végül pedig — meglehetősen alacsonyra téve a léceket (500 kötet!) — megadta az építésügyi és városfejlesztési könyvtárhálózati központ által meghatározott könyvtárminimumot is. Mindezt az álomba andalító *Pro memoria* rovatban közölte a szerkesztő, viszont a cikkhez csatolt előbeszédében elejtett néhány irritáló kételkedő megjegyzést a „régimódi »hálózatosdi«” létjogosultságáról, tekintettel a szakkönyvtárügyre általában, a műszakira pedig különösen, s közben hozzászólásra szólította fel a vállalkozó szellemű olvasókat. A reflexió nem is késett sokáig, ez azonban érdekes módon nem a szerkesztői megjegyzés terelőútjára hajtott kérdésekre vonatkozott, hanem magát a megjegyzést célozta meg nagy indulattal. A kesztyűt valójában a TMT e számában egy „kivülálló” vette fel, *dr. Tóth Gyula* szombathelyi főiskolai tanársegítő, akit ugyancsak a szerkesztői megjegyzés gerjesztett írásra, de aki immár valóban az alapkérdéseket, a könyvtár és a hálózat fogalmát taglalja, majd tovább tágitva látószögét, a könyvtárpolitikai messzeségek felé veti tekintetét. Innen kezdve már valóban lehet vitatkozni. És nemcsak azért, mert a diskuszió immár nem a *Pro memoria*, hanem az *Alter pars* rovat keretében folyik. De ha már a jól csengő latin nevű rovatokról szólunk, hadd fejezzük ki azt a reményünket is, hogy nem Tóth Gyula cikkének címe körül fognak felcsapni a vitázók indulatai. E címet („Habent sua fata bibliothecarum”) mindenki szemérmesen és mellékesen könyvelje el a nyomdai kisördög által elkövetett — bár az élőfejekben is három helyen ismétléssel nyomatékosított — sajtóhibának, s valóban az érdemi kérdésekről folyjék a vita. Mi ennek nem kívánunk elébe vágni, csupán Tóth Gyula cikkének egyik idézetével kapcsolatban egy fordítási vagy értelmezési kérdésre hívjuk fel a figyelmet, ugyancsak azzal a szándékkal, hogy ezzel — mint eldöntöttnek tűnő kérdéssel — már ne foglalkozzanak a vitázók. A *Könyvtáros* 1979. évi júliusi számában *Zircz Péter* Könyvtárpolitika 1919—1979 című írásában ugyancsak olvasható: „Szakirodalmunk a hálózati elvet a lenini útmutatásokból vezette le, arra hivatkozva, hogy a hálózatok létrehozását maga Lenin sürgette írásaiban. Lenin azonban az orosz „szety” (hálózat) szót egyszóamban, a „rendszer” szó értelmében használta. . .” (382. l.)

A **Könyv és Nevelés** elmúlt évi 4—5., összevont számának tartalmából azt a törekvést véljük kiolvasni, hogy a szerkesztőség a múltbelinél nagyobb szerepet szán a „direkt” könyvtári témáknak, s ezáltal valóban az iskolai könyvtárügy eligazító folyóirata kíván lenni. A szándékot ilyen tárgyú közleményeinek növekvő száma is bizonyítja, bár az eredeti cikkek száma még mindig kevés: az első hat közül öt írás másodközlés, kiállítási megnyitó, értekezleten, tanácskozáson elhangzott előadás, beszámoló, illetve egy megyei pedagógiai folyóiratból átvett publikáció is akad a folyóiratban. Ugyanakkor a **Könyv és Nevelés** látványosan nem adta fel az ifjúsági irodalom szemlélőjének-figyelőjének szerepkörét sem: az *Ifjúság és irodalom* című rovatában 25 oldalon továbbra is közöl könyvismertetőket, -bírálatokat, de a *Könyvespolc*-ban még újabb 10 oldalt szentel a könyvtárosokat — nevelőket egyaránt érdeklő ismeretterjesztő művek recenzióinak.

A számban megjelent valamennyi szakmai írást a gyakorlati haszon vagy az elvi eligazodáshoz—tisztázáshoz kapott segítség reményében veheti kézbe az olvasó. *Szekeres Antal* Hajdú-Bihar megyei tanácsi művelődésügyi osztályvezető cikke például a közoktatás- és a közművelődés-szervezési ügyekben adhat jó iránytűt más megyék művelődésügyi irányítói számára is azért, hogy sorra veszi a két terület együttműködési lehetőségeit és formáit, s kellőképpen figyelmeztet az eltérő sajátosságok miatt kötelező óvatosságra, a kapkodás és a szervezeti rögtönzések elkerülésére. Ugyancsak részben vagy egészben a fenntartókhoz szól *Ballér Endréné* beszámolója a fővárosi iskolai könyvtárügy tízéves fejlődéséről, a Fővárosi Pedagógiai Intézetnek mint a hálózat központjának felügyeleti—módszertani munkájáról, eredményeiről (az 1972. évi 2,6 kötetről 1981-ben 9,11-re nőtt az ellátottság, az egy tanulóra jutó 2,7 Ft-ról 29 Ft-ra emelkedett az általános iskolai könyvtárak beszerzési kerete), valamint *Mészárosné Stenger Katalin* és *Tolnai Valéria* közös cikke a Veszprém megyei hálózati központ (a megyei továbbképzési és nevelési központ tízezer kötetes könyvtára) hálózati munkájáról, illetve arról a segítségről, amelyet a központ adhat az intézményeknek és fenntartóiknak. *Zsoldosné Cselényi Gyöngyi* írása viszont még magasabbra céloz: a nyíregyházi Kölcsey Ferenc Gimnáziumban indított fakultatív könyvtárkezelői tantárgy kapcsán az úgynevezett fakultáció belső ellentmondásaira

hívja fel az oktatásügy tervezőinek figyelmét — de a könyvtárügyi ágazati irányítást is — az ilyen megállapításokkal: „A könyvtárkezelői ismereteket 28 fő tanulja . . . Sajnos, a tanulók választását javarészt nem a könyvek és a könyvtárak iránti vonzalmuk határozta meg! A közepes vagy még annál is gyengébb képességű, továbbtanulásra kevésbé alkalmas tanulók számára ez az egy tantárgy maradt választási lehetőségül.” Gyakorlati célzatú *Albertini Béláné* bibliográfiai szempontból is tartalmas módszertani összefoglalása az iskolai könyvtári munka tervezéséről, továbbá a lapban közölt két óravázlat; közülük az egyik az 5. osztályos magyar irodalomóra keretében a könyvek rak-tári rendjének, az ismeretterjesztő művek osztályozásának, a másik — a 6. osztályos irodalomórán — az új könyvekről való tájékozódás módszereinek elsajátíttatását kívánja segíteni. E forgatókönyvek szerzői *Tóth Lajosné* és *Szalontai Sándorné* derecskei (Hajdú-Bihar m.) iskolai könyvtárosok.

A **Könyv és Nevelés** e száma közli az iskolai könyvtárak 1981/1982. tanévi statisztikai adatait is. Ezekből kiderül, hogy az általános iskolák állománya 10,7 millió kötet, a középiskoláké 5,6, a szakmunkásképzőké 1,7 millió kötet volt; egy tanulóra az általános iskolákban 8,89 kötet, a középiskolákban 26,83, a szakmunkásképző intézetekben 11,33 kötet jutott; gyarapításra az általános iskolákban tanulónként 22,24 Ft-ot, a középiskolákban 56,93, a szakmunkásképzőkben 43,62 Ft-ot fordítottak. Az általános iskolai könyvtárakat a tanulók 58, a középiskolaiakat 76 százaléka használta.

A **Könyvtári Híradónak**, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár tájékoztatójának márciusi számában ismét a belső informálásra jutott a fő hangsúly: a szakszervezettel, illetve a KISZ-szervezettel kapcsolatos közleményeken kívül — a saját kiadványokat ismertető rovatot, valamint a hagyományosan gazdag hiranyagot nem számítva — csupán egyetlen írás tanúskodik a kiadvány tulajdonképpeni szakmai tájékoztatási igényéről: *Toldy Csaba* ismertetése a rákoskeresztúri Pesti úti új iskolában 80 négyzetméteren létesített közös gyermek- és iskolai könyvtárról jól érzékelteti az ilyen könyvtárak eredményeit, de a típusból fakadó gondokat is. Az írásból megtudjuk például azt, hogy az alsó tagozatosok 75, a felsősök 55 százaléka jár rendszeresen könyvtárba, de az 1002 beiratko-

zott olvasó közül csak 29-en járnak oda más iskolákból. Továbbá: „Heti 28 órát tart nyitva a könyvtár, két napon át az esti órákban is. Tekintettel a kísérleti jellegre, valamint arra. . ., hogy ebben az iskolában zajlik minden évben a napközis tábor, nyáron sem volt zárva a könyvtár.” Mivel a könyvtárnak két főhiva-

tású munkatársa van (az egyik az iskola, a másik a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár státusán), a nyitvatartási idő egyáltalán nem tűnik bönnek, a nyári bezárásnak pedig — függetlenül a napközis tábor lététől vagy nem lététől — még a gondolatát sem volna szabad felvetni az ilyen jellegű intézményekben.

Kitüntetések

A Szakszervezetek Országos Tanácsának Elnöksége *Csóke Anna* könyvtárosnak kimagasló munkájáért és a munkásműveltség segítéséért a SZOT-DÍJAT adományozta.

A Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsa hazánk felszabadulásának 38. évfordulója alkalmából eredményes munkájának elismeréséül *Horváth Géza* nyugalmazott megyei könyvtári igazgatónak (Komárom m.) a MUNKA

ÉRDEMREND arany fokozatát adományozta.

(*Csóke Annának*, a Pest megyei SZMT Központi Könyvtár május 16-án nyugalomba vonult igazgatójának munkásságát lapunk ismertetni fogja *Sorsok és pályák* című rovatában, amelyben *Horváth Géza* tevékenységét, pályafutását is bemutatta az idei márciusi számban. — *A szerk.*)

Láttuk

a Magyar Képző- és Iparművészek Képgrafikai Szakosztálya és a GENERALART (a Magyar Népköztársaság Művészeti Alapjának Szervező és Közvetítő Irodája) által közösen rendezett budapesti exlibris-kiállítás. Ennek egyik érdeme, hogy a kisgrafika kedvelői körében már ismert — és lapunk hasábjain is bemutatott — alkotók mellett a szervezők felhívására még jó néhány, elsősorban képgrafikusi munkássága révén népszerű művész — példá-

ul *Kondor Lajos*, *Lacza Márta*, *Sulyok Gabriella* — jelentkezett új exlibris-tervekkel, -vázlatokkal. A tárlat másik érdekessége volt, hogy a látogatók közvetlenül megrendelheték bármelyik kiállított exlibris-terv kivitelezését, majd nyomdai sokszorosítását. Egyébként a GENERALART kiadói és nyomdai főosztálya magánszemélyek és közületek (könyvtárak) részére is folyamatosan vállal exlibris-tervezető és -kivitelező tevékenységet. (*A. A.*)

Hallottuk

a Magyar Szabványügyi Hivatalban, hogy áprilisban megjelent az MSZ 376—82 *Könyvtárak és szakirodalmi tájékoztatási intézmények dokumentumainak mikrofilmjei* című új szabvány. Ezt a szabványt együtt kell alkalmazni a KGST Szabványosítási Együttműködési Állandó Bizottságának (SZEÁB) mikrofilmmunkacsoportja által kidolgozott szabványokkal, amelyek felsorolását az MSZ 376—82 közli. A szabvány a könyvtárakban és a szakirodalmi tájékoztatási intézményekben alkalmazott mikrofilmekkel szemben támasztott azonosítási és minőségi követelményeket írja elő, egyebek között azt is, hogy a mikrofilmlap

kódmezőjében, címezőjében és sorszámozási mezőjében milyen adatokat kell feltüntetni. A főbb dokumentumtípusokra (könyv, időszaki kiadvány, cikk stb.) megadja az azonosításhoz szükséges kötelező és fakultatív bibliográfiai adatokat, valamint közlésük sorrendjét, továbbá a mikrofilmtkercsek és a mikrokiadványok esetében is rendelkezik a dokumentum azonosításáról. A minőségi követelmények vonatkozásában előírja a mikrofilmmel szemben támasztott mechanikai, kémiai és élességbeli követelményeket. A szabvány függeléke a különféle dokumentumtípusok mikrofilmezéséhez ajánlott mikroformákat sorolja fel. (—c—)

A **Juhász Gyula-évfordulóra** két összeállítást jelentetett meg a szegedi *Somogyi Könyvtár*: az egyiket sorozaton kívül, a másikat 1967-ben indított közismert, értékes kiadványsorozatában. A sorozaton kívüli, ezer példányban publikált kiadvány *Themata* címmel Juhász Gyula feljegyzéseinek reprodukcióit tartalmazza *Ilia Mihály* jegyzeteivel. A költő által *themata* jelzéssel ellátott, részben összefűzött noteszlapokon, részben külön kis lapokon található rövid jegyzeteket a húszas években írta Juhász Gyula, aki újságírói és szépírói ötleteit örökölte meg így a későbbi feldolgozás reményében. Az alkotói műhelytitkokba is bepillantást engedő feljegyzések nagy részét a szegedi Móra Ferenc Múzeum gyűjteményéből szerkesztette kiadvánnyá *Péter László*, kiegészítvén az anyagot a Somogyi Könyvtár *Kilényi-gyűjteményében* és a Petőfi Irodalmi Múzeumban talált néhány hasonló jegyzettel. (1983. 78 l. — 50 Ft). — *A Somogyi-könyvtár kiadványai* 27. jelzéssel, ugyancsak ezer példányban közreadott, **Annák, szerelmek** címet és *Nőalakok Juhász Gyula költészetében* alcímet viselő karcslú kötet, *Péter László* munkája, nemcsak érdekes olvasmány, hanem fontos irodalomtörténeti feldolgozás is, jól kezelhető név- és címmutatóval. (1983. 178 l.)

Közhasznú tudnivalók országos és regionális könyvtárakról címmel második, javított és bővített kiadásban jelentette meg a központi könyvtári kalauzt az Országos Széchényi Könyvtár, Könyvtártudományi és Módszertani Központ. A koordinációs központok, országos feladatkörű na-

gyobb szakkönyvtárak, megyei könyvtárak és a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár hálózatába tartozó kerületi főkönyvtárak — összesen 50 budapesti és 31 vidéki könyvtár — címadatait, telefon- és telexszámát, fő gyűjtőkörének megnevezését és nyitvatartási idejét tartalmazó füzet anyaggyűjtését 1982 decemberében zárták az összeállítók. (1983. 43 l.)

Az 1984. évi folyóiratrendelések egyeztetésének megkönnyítése végett két nagy szakkönyvtári hálózat központja, az *Országos Orvostudományi Információs Intézet és Könyvtár*, valamint az *AGROINFORM* kiadta az 1983-ban az egészségügyi— orvostudományi, illetve a mezőgazdasági és élelmiszerügyi könyvtári hálózat egységeibe járó, nem rubel-elszámolású periodikumok leelőhelyjegyzékét. Az *AGROINFORM* jegyzéke 1583, az *OIK-é* körülbelül 1400 címet sorol fel.

A régi könyvek nemzetközi szabványos bibliográfiai leírásáról szól az *ISBD-család* legújabbban megjelent, *ISBD/A* jelzésű szabályzata. Az Országos Széchényi Könyvtár, Könyvtártudományi és Módszertani Központ által gondozott, kétezer példányban sokszorosított füzetet *Varga Ildikó* szerkesztette, az 1980-ban Londonban kibocsátott *IFLA*-kiadvány szövegét *Galamb Györgyné* fordította magyarra. Fejezetei: Bevezetés; Előzetes megjegyzések; Az adatelemek részletezése; Példák; Megjegyzések a magyar fordításhoz. (1983. 97 l. 30 Ft)

Az **Új Diafilmek** című könyvtári állománygyarapítási tanácsadó 1983/1-es száma már a könyvtári dokumentumleírások szabályai szerint tájékoztatja a megrendelőket a Magyar Diafilmgyártó Vállalat új filmjeinek adatairól. Az annotált jegyzék a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár és a Könyvtárellátó közös kiadásában jelent meg; 6500 példányát a **KÖNYVÉRT** terjeszti, a szerkesztő *Biró Ferenc*.

A Szolnok megyei Néplap repertóriumának VII., az 1956-os év anyagát feltáró kötetét adta ki a Verseggy Ferenc Megyei Könyvtár 250 példányban, sokszorosításban. *Dr. Nyitrai Lajos* 1977-ben indított nagyszabású bibliográfiái vállalkozását a *Könyvtáros* 1978/5-ös számában ismertette *Páldy Róbert*. Azóta dicséretre méltó ütemességgel jelennek meg az újabb és újabb kötetek. A legfrissebb cikkbibliográfia 1209 tételes, és két részből áll: az első rész tárgykörök szerint, a második földrajzi (településenkénti) csoportosításban veszi számba a megyei vonatkozású, helyismereti, helytörténeti szempontból fontos közleményeket. (1982. [1983.] 158 l.)

Ilyés Gyula. 1902. nov. 2. Rácegres — 1983. ápr. 15. Budapest címmel, illetve alcímmel emlékfüzetet állított össze és adott ki a szülőmegye, Tolna központi könyvtára. A Szekszárdi Megyei Könyvtár munkatársai, *Hargitai Anikó* és *Miszlai Sarolta* által összeállított, 300 példányban sokszorosított kiadvány két vers szövegét (*Szülőföldem, Szekszárd felé*), *Ilyés Gyula* legfontosabb művei-

nek bibliográfiai leírásait, továbbá mintegy száz — a szülőföldhöz kötődő — versének címét, illetve le-
helyét közli, úgy, hogy megadja az összegyűjtött versek 1977. évi kiadásának lapszámait, amelyeken a költemények megjelentek.

A magyar antifasiszta ellenállás és partizánmozgalom 1939—1945 címmel válogató bibliográfiát állított össze *Windisch Aladárné* vezetésével a Hadtudományi Könyvtár öt munkatársa a Magyar Ellenállók, Antifasiszták Szövetségének megbízásából. A Zrinyi Katonai Könyv- és Lapkiadó által sokszorosításban megjelentetett, 1981 végével lezárt anyag bibliográfia 2945 tétele tudományos és népszerűsítő kiadványokat egyaránt feltár, hogy a történészeknek kívül a nem-szakember érdeklődők is felhasználhassák az összeállítást. A szükséges esetekben címmagyarzatokat is tartalmazó dokumentumleírásokat a következő hat nagy fejezetben közlik az összeállítók: Általános rész; Okmányok és forráskiadványok; Összefoglaló munkák; Az ellenállás előkészítése és megszervezése Magyarországon; Az antifasiszta ellenállás és partizánharc Magyarországon; Magyar antifasiszták Európa népeinek ellenállási mozgalmában és partizánharcaiban. A fejezeteken belüli továbbra, nagyon részletes bontás lehetővé teszi, hogy a tartalomjegyzék részben a szakmutató szerepét is betöltse. A keresést még inkább megkönnyíti a tételeszámokra utaló részletes tárgymutató és a külön névmutató, amely az alapvető tudományos munkák esetében a bennük szereplő neveket is feltárja, függetlenül attól, hogy ezek a bibliográfiai leírásokban megtalálhatók-e vagy sem. (1982. 177 l.)

Az Országos Oktatástechnikai Központ (Veszprém) tájékoztatót adott ki megvásárolható kiadványairól — beleértve periodikáit és témabibliográfiáit is —, továbbá jegyzéket a más intézményektől vásárolt, helyben tanulmányozható bibliográfiai és információs for-

rásokról. Megjelentetett még két sokszorosított, néhány oldalas jegyzéket is: az egyik **A történelemtanítás AV ismerethordozói** (*Katalógus az OOK médiatárának állományából*) címet, illetve alcímet viseli, a másik **Képűrság bibliográfia** címmel a videotext, teletext és viedtaforma névvel illetett új közlési eszközök, rendszerek irodalmából közöl válogatást.

Pedagógiai könyvek jegyzékét adta ki az 1976–1980-as időszak beszerzéseinek megismertetése céljából a *Pécsi Tanárképző Főiskola Könyvtára* az intézmény kiadványsorozatának 40. köteteként. A főiskola 1968 óta jelentet meg gyarapodási jegyzéket, előbb évenként, 1972 óta pedig több év anyagát összevonva. A mostani kiadvány az előző, az 1972–1975-ös évkör beszerzéseit tartalmazó jegyzéktől abban különbözik, hogy a pedagógiai műveken kívül a pszichológiai állomány gyarapodását is figyelembe veszi. A szerkesztő, *Gyenis Lászlóné* a jegyzék anyagát az ETO szakrendjében csoportosította, s megadta a kiadványok raktári jelzetét is. (1982. [1983.] 477 l. Soksz.)

Május 1-ig a szerkesztőségbe érkezett periodikus kiadványok; munkabeszámolók és tervek: *Eseménynaptár. Módszertani útmutatás, ajánló bibliográfia és kiállítási segédanyag a negyedév fontosabb évfordulóihoz.* 1983/2. sz. (Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár, Országos Széchényi Könyvtár, Könyvtártudományi és Módszertani Központ); *Gazdaságpolitikai Tájékoztató.* 1983/3. sz., március (Balassi Bálint Megyei Könyvtár, Salgótarján); *Gyarapodási jegyzék.* 1983/1. sz. (OSZK, KMK Könyvtártudományi Szakkönyvtár); *Irodalomkutatások. Az általános és a szakkönyvtárakban elvégzett irodalomkutatások jegyzéke.* 1983. április (Berzsenyi Dániel Megyei Könyvtár, Szombathely); *Könyvtári Tájékoztató.* 1983/4. sz., április. Melléklete 1983/2. sz. jelzéssel: *Kalász László József Attila-díjas költő, járásunk*

szülőtte és lakója 50 éves, 1983/4. sz. jelzéssel: *Sajtófigyelő* 1983. január 1. — március 31, (Nagyközségi-Járásai Könyvtár, Edelény); *Közművelődési cikkek jegyzéke* (1982. július 1-től — december 31-ig megjelent folyóiratokból). [Móricz Zsigmond Megyei Könyvtár, Nyiregyháza], *KTMF Tájékoztató,* 1983/4. sz., április (Közlekedési és Távközlési Műszaki Főiskola, Győr); *Külföldi Magyar Nyelvű Kiadványok. Külföldön magyar nyelven megjelent könyvek és folyóiratcikkek válogatott bibliográfiája.* 1983/2. sz., április—június (OSZK); *A Magyar Könyvtári Szakirodalom Bibliográfiája.* 1982/4. sz. M 28851 — M 29231 (OSZK KMK); *Szakirodalmi Gyorstájékoztató.* 1983/3., 1983/4. sz. ([A] Testnevelési Főiskola Könyvtára, Szakirodalmi Tájékoztató Szolgálat); *A Szakszervezeti Szemle analitikus feltárása* 1982. (A Szakszervezetek Vas megyei Tanácsának Központi Könyvtára, Szombathely); *Szociológiai Információ. A magyar nyelvű és magyar vonatkozású szakirodalom válogatott bibliográfiája.* 1982/1. sz., első negyedév (FSZEK); *Tájékoztató a külföldi közgazdasági irodalomról.* „A”-sorozat. *Referátumok.* 1983/2. sz., „B”-sorozat. *Bibliográfia.* 1983/2. sz. (Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem, Központi Könyvtár); *Tájékoztató a Vas megyéről szóló irodalomból.* 1983. március (Berzsenyi Dániel Megyei Könyvtár, Szombathely); *Új kutatási és műszaki fejlesztési jelentések az Országos Műszaki Könyvtárban.* 1983/2. sz., február, 1983/3. sz., március (Országos Műszaki Információs Központ és Könyvtár); *Új szerzemények tájékoztatója* 5. sz., 1982/83. ([A] SZOT Központi Iskola Könyvtára); *Vezetői információ.* 13. sz., 1983. március 31. (Közlekedési és Távközlési Műszaki Főiskola, Főiskolai Könyvtár, Győr); *Világszerte. Az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum információs szolgálata.* 1983/6. sz. (OPKM). — *Az Országos Széchényi Könyvtár 1982. évi beszámolója; A Miskolci Városi Könyvtár 1982. évi beszámoló jelentése és 1983. évi munkaterve.*

FELEDY GYULA
grafikáiból
(Cikkünket lásd a 365. oldalon)

Ara: 10,- Ft
HU ISSN 0450-7886